1

Patrig Gouedig ENEZ-EUSA Eñvoriou tud Eusa

(Teir gasetennig a zo. Prena anezo digand Emgleo Breiz, 10, ru Kemper, 29200 Brest. Pellg. : 02-98-02-68-17.

E-mail : brud.nevez@wanadoo.fr

Lehienn : www.emgleobreiz.cm)

Eur ger a-raog...

Al labour-mañ a zo danvez eur vestroniez bet kinniget e Skol-Veur Vrest e 1982. Enrollet eo bet an testennou a gavoh amañ da lenn e 1981 hag e 1982 en Eusa leh m'emaon o chom. Ouspenn tregont eurvez a zo bet sonskrivet ganin evel-se mez evid ar vestroniez n'em-eus dalhet nemed eun dredérenn euz an enrolladuriou.

Ar pez em-eus klasket ober eo lakaad Eusaiz da gomz diwar-benn o amzerdremenet hag o zevenadur. An divizou em-eus dastumet ez eus daou seurt anezo : ar re a denn d'al “lennegez dre gomz“ (kanaouennou, gwerziou, krennlavariou) hag ar re a denn d'ar vuhez pemdezieg (kaozeadennou diwarbenn ar vuhez en enezenn, an darempredou gand an douar-braz hag all...).

Displega a reont an eil re hag ar re all memor olleg tud Eusa.

Kement ha beza ganti e fell din trugarekaad amañ Yves ar Gallo ha Yann an Du, kelennerien o-daou e Skol-Veur Vrest evid ar zikour em-eus bet diganto.

Trugarekaad a rankan ivez evel just tud Eusa hag o-deus bet ar vadelez da zigemered ahanon ha da respont d'am goulennou.

Ar vro hag ar mor

E-touez an enezennou strewet e kornog Bro-Leon ez eo Eusa an hini vrasa hag an hini anavezeta. Skrivagnerien, barzet ha livourien o-deus brudet anezi en eur gonta pe en eur liva doareou taer ar mor hag an amzer ken m'eo bet lesanvet Enezenn ar Spont ablamour d'an avel foll, d'ar barradou amzer fall ha d'ar mor gouez a zo sañset ren ar vro. Koulskoude n'eo Eusa nemed unan euz an enezennou a gaver el lark da Gonk-Leon hag a vez bodet dindan an ano a Enezeg Eusa ; an enezennou all a zo Enez Benniget, Kemenez, Enez Litiri, Enez Trielen, Molenez, Enez Balaneg hag Enez Banneg. Ouspenn an enezennou-ze ez eus e-leiz a rohellou hag a gerreg hag a zo anavezet mad gand an dud

En devez hirio n'eus nemed e Molenez hag en Eusa hag ez eus c'hoaz tud o chom. Gwechall. an enezennou all e veze ivez tud o chom enno eur pennad euz ar bloaz : bezinerien, pesketêrien ha kouërien zoken. Hirio an deiz ez eo an enezennou-ze digenvez ha didud hag ez eus bet greet diouto andrejou miret evid ar jiboez peotramant lehiou divennet evid al laboused-mor da glask repu.

Evid gouzoud hirroh bremañ diwar-benn Eusa e ranker lavared da genta ema Enez Eusa da ugent kilometr bennag euz an douar-braz ha da dri gilo-metr hag hanter-kant pe war-dro euz Brest. Braz a-walh eo e-skoaz enezennou all

2

Breiz : 8 kilometr bennag a hirder ha 3,5 gilometr bennag a ledander. Goloi a ra 3116 devez-arad (1558 hektar ma kavit gwelloh).

Eusa, evel an enezennou all er horn-ze, a zo eur bastell euz uhelgompezenn Bro-Leon ; bez' ez eo a-hend-all he-unan eur bladenn o kostezi diouz tu ar reter.

E-kreiz an enezenn ez eus diou ganienn a-stur an eil gand eben : hini ar Stang-Meur hag a ya beteg Porz-Paol hag hini ar Stang-Korz hag a zigouez e fons bae Lambaol. E traoñ an diou ganienn-ze ez eus peb a waz-dour leh ma red an dour a-hed ar bloaz.

Tregont metrad a uhelder he-deus dre vraz an enezenn. Ar Stiff (57 m), Sant-

Mikael (42 m) ha Penn-ar-Roh er hostez su (41 m) eo al lehiou uhella. Begou kornog an enezenn (Pern ha Porz-Doun) a ziskenn beteg live ar mor.
Kelhet eo an enezenn a-hend-all gand kerreg ha rohellou dañjeruz-meurbed, dreist-oll er hornog (tro-dro d'ar Gazeg) hag en norz (Kadoran).
Amzer Eusa a zo levezonet gand ar mor-braz. Klouar ha gleboreg eo war eun dro. Koulskoude n'eus ket kemend a hlao hag e-pad ar goañv ne vez ket ken yen an amzer ha war an douar-braz. Evel-se e chom an termometr dre vraz war-dro seiz pe eiz derez er goañv ha war-dro c'hwezeg pe seiteg derez en hañv. Brumenn a vez aliez ivez : goloet e vez an enezenn ganti e-pad ouspenn daou-ugent deiz ar bloaz hag ablamour da ze eo riskluz trowardroiou Eusa evid ar batimañchou. Med ar pez e-neus talvezet da Eusa kaoud he brud eo an avel. Nerz an avel ez eus bet souezet gantañ meur a hini : aliez e c'hwez an avel beteg kant kilometr an eur, o skuba peb tra war e hent. D'an 8 a viz here 1960 e tizas an avel 180 km/eur.
Pa vez kaoz euz eun enezenn e vez kaoz ivez war ar memez tro euz ar mor hag evid Eusa, ar mor n'e-neus ket sikouret kalz an dud.
Kelhet eo an enezenn gand tizou-mor, ar re feulsa anezo o veza :
- er gevred, ar From-Veur hag e-neus eur mil a ledander da vihanna hag hanter-kant metrad a zonder da nebeuta. Red an dour a hell tizoud nao skoulmad pa vez mareou braz. Er horn biz (Mên Korn) hag er mervent (Ar Gazeg) e vez froudou dihortoz ha dañjeruz-kenañ. Savet ez eus bet eno peb a dour-tan : Kereon er horn biz hag ar Gazeg er mervent.
- en norz, ar From-Rust hag a zo an hini dañjerusa toud e-touez an tizou-mor a gaver endro d'an enezenn. Tizoud a hell deg skoulmad pa vez mareou braz.
An tizou-mor fallagr-se hag ar vrumenn a zo kaoz ma'z eus bet kemend a vatimañchou o vond d'ar foñs endro da Eusa.
N'eus porz-mor gwirion ebed en Eusa, souezusad tra evid eun enezenn !
Padal ez eus e-leiz a borziou bihan hag a lehiou evid eoria ar bagou e peb korn an enezenn : bae ar Stiff ha Porz Ligoudou er horn biz. Galgrah Porz Kinzi ha Yuzin en norz, bae Lambaol, Porz-Paol, Porz Bougezenn ha Porz Gored er mervent, bae Penn-ar-Roh ha Porz-Arland er hostez su, a-hed ar From-Veur.
Hogen, hini ebed euz ar porziou bihan-ze ne hell divenn ar bagou a-eneb d'ar barradou amzer fall ha d'ar mor gouez Bae ar Stiff da skwer ne hello bag ebed delher ennañ pa vez an avel o c'hweza kreñv diouz tu ar reter pe ar biz ;
Galgrah ha porziou all ar hostez norz, ma'z int goudoret mad pa vez avel su, a vez dizolo kerkent ha ma c'hwez an aveliou all

Bae Lambaol diouz e du a zo dañjeruz pa vez avel su pe avel gornog hag eo heñvel evid porziou all ar hostez su. Evel-se ne hell ket porziou bihan an enezenn gwaskedi na divenn mad ar bagou. Kredi a raio lod kredabl e vije moyen d'ar bagou tremen euz an eil porz d'egile hervez an avel med, e gwirionez, pa vez paket eur vag gand eur barrad amzer fall euz ar mervent e Arland pe euz ar biz er Stiff, n'he-devez ket amzer da vond da leh all da glask goudor.

An dud hag ar vuhez en Eusa

A) Ar boblañs:

Evel enezennou all Breiz e koll Eusa eun tamm euz he foblañs beb bloaz. 2661 a dud a oa o chom en Eusa just a-raog ar brezel 14, hirio ne jom mui nemed 1254 ma kreter an niveradeg diweza bet greet e 1982 med e-pad ar goañv n'eus ket muioh eged 900 a dud.

Ma n'eo ket ar holl-poblañs-se eun dra nevez (kroget e-neus niver ar boblañs da ziskenn goude ar brezel bed kenta) e teu da veza bremañ eur gwir kleñved, eur seurt krign-beo a hellfe Eusa mervel gantañ a-barz nebeud :
- euz 1914 beteg 1926. da lavared eo en eur ober 12 vloaz, eo digresket ar boblañs euz 5,1%o
- euz 1926 beteg 1936, da lavared eo en eur ober 10 vloaz, eo digresket ar boblañs euz 6,4%
- euz 1936 beteg 1946. da lavared eo en eur ober 10 vloaz, eo digresket ar boblañs euz 1,2%
- euz 1946 beteg 1954 da lavared eo en eur oher 8 vloaz. eo digresket ar boblañs euz 10,8%
- euz 1954 beteg 1962. da lavared eo en eur ober 8 vloaz, eo digresket ar boblañs euz 6,3%
- euz 1962 heteg 1968, da lavared eo en eur ober 6 vloaz eo digresket ar boblañs euz 6,3%
- euz 196! heteg 1975, da lavared eo en eur ober 7 vloaz, eo digresket ar boblañs euz 20,2%.
- euz 1975 beteg 1982, da lavared eo en eur ober 7 vloaz eo digresket ar bolañs euz 14,5%

Ma tigresk ar boblañs ken buan eo dre ma vez dedennet ar re yaouank hag ar famillou gand an douar-braz. Beva war eun enezenn n'eo ket eun dra ken êz na ken plijuz ha ma kreter a-wechou. E-giz-se en Eusa ez eus e-leiz a gudennou bihan a vez ampoezonet ar vuhez pemdezieg ganto : mond da Vrest a ranker aliez evid en em zoagni. Kas a ranker ar vugale da Vrest e pañsion goude an deirvet, beh o-devez ar houbladou yaouank peurliesa o kaoud eul lojeiz deread, n'eus netra evid didui e amzer vak, na sinema, na levraoueg, na “Ti ar re

4

yaouank“, hag ouspenn e vez diêz ha diasur ar beajou etre an enezenn hag an douar-braz.

Dirouestlet e vez toud ar hudennou-ze evid ar re a ya da veva war an douarbraz. Evel-se ez a kuit abaoe ar bloaveziou 60, deg famill pe war-dro beb bloaz.

A zo muioh : gand an eñkadenn oh ober he reuz er verdeadurez a genwerz hall, ar baotred yaouank a rank mond da glask labour da leh all. Evel-se eta, ar re memez hag o-dije bet c'hoant da jom en Eusa e-ser labourad er “homers“ ne hellont ket hag a rank mond kuit ivez.

B) Pinvidigeziou Enez Eusa.

Daoust ha komz a heller c'hoaz euz pinvidigeziou Enez Eusa ? Diazezet e oa ekonomiez Eusa gwechall war ar verdeadurez a genwerz dreist-oll : ar baotred yaouank a veze kemeret da vous er “homers“ kerkent ha m'o-doa kuitaet ar skol. Koulskoude, e-kichenn an dra-ze e helle Eusa beva diwar-goust al labourdouar, ar besketerez hag an tourism. Petra jom hirio an deiz euz ar pinvidigeziou-ze ?

- Ma lakaer a-gostez an taol-êsa evid klask adlañsa al labour-douar en enezenn, ne vez ket labouret mui an douar en Eusa abaoe ar bloaveziou 60 hag e chom an douarou e fraost.
- Ar beskerez n'eus mui nemed tri den o veva diwarni a-hedar bloaz.
- An tourism diouz e du n'eo ket gwelloh pa ouezer ne ra an douristed nemed tremen en enezenn, pez a zigas nebeud a dra da ekonomiez ar vro e gwirionez.

Hag a-hend-all, ema ar verdeadurez a genwerz hall (hag a implije gwechall

an darn-vrasa euz ar wazed) o vond tamm-ha-tamm war-ziskar : gwerzet e vez ar batimañchou ha dihopret ar vartoloded. Gand se ne hell ket mui ar baotred klask labour en tu-ze hag e rankont mond kuit.

a) Al labour-douar.

E penn kenta ar hantved-mañ e veze labouret douar Eusa ero dre ero euz Pern beteg Penn-Arland. Beva a ree an enezenn euz al labour-douar hag e veze gwerzet zoken legumach er-mêz euz ar vro. Rannet e oa douar an enezenn e milierou a dammou bihan-tre hag en-doa peb tiegez daou, tri pe bevar devezarad strewet e peb korn ar vro. Goloet e veze evel-se ezommou an enezourien gand ar pez a veze gounezet hag he-doa peb famill tra-walh da veva. Ha peogwir e veze pell ar wazed peurvuia - o veza ma oant er “homers“ - eo ar merhed eo a laboure an douar.

Med pa oe kresket goude ar brezel diweza paemant ar vartoloded, e oe dilezet buan al labour-douar hag e-pleg 1950 ha 1970 ez eas douarou Eusa da goll.

Dilez al labour-douar ha kresk goprou ar vartoloded a zispennas a-daol-trumm an darempredou kevredigezel hag eh en em gavas Eusaiz dirag doareou-beva nevez.

5

Hirio an deiz ema douarou Eusa e fraost hag an den diavêz a zeu da Eusa e vez diêz dezañ lakaad en e spered e veze labouret douar an enezenn euz an eil penn d'egile hanter-kant vloaz 'zo c'hoaz.

Memestra e klasker bremañ adlansa al labour-douar en enezenn rag abaoe 1977 ez eus bet anvet eun ijinour hag ez eus bet gellet lakaad en-dro saout da beuri er prajou : evel-se e vez kavet lêz euz Eusa da brena er staliou.

Labour-douar, chatal ha fermou (1856-1976)
1856 1950 1965 1970-71 1976
Labour-douar
Douar labouret 785 ha 316 ha 50 ha 14 ha 4 ha jardinou
lanneier 726 ha 1195 ha 1461 ha 1497 ha 1507 ha prajou 7 ha 7 ha
7 ha 7 ha 7 ha
Chatal
kezeg 427 27 4 1 0
saout 674 350 80 9 0
moh 700 151 100 ? 0
deñved 5903 4500 3400 2000 1500
Fermou
0 da 2 ha 1 77
2 da 5 ha 101 56
5 da 10 ha 18 0

b) Ar besketerez.

Goude ma vije Eusa eun enezenn ha daoust d'ar mor tro-dro dezi beza peskeduz, n'eus bet biskoaz en Eusa kalz a besketêrien a-vicher. An darn-vuia euz ar besketêrien a oa anezo gwechall martoloded deuet war o leve hag a ree ar besketêrez a-hed aochou an enezenn evid o ezommou dezo o-unan. Bez' e oa 'lato eun nebeud pesketêrien a-vicher hag a ree ar besketêrez e-pad an hañv hag a jome da labourad douar da houde er goañv pa veze re fall an amzer hag ar mor evid sortial.

Ma n'eus bet morse kalz a besketêrien a-vicher en Eusa, eo ablamour d'ar mank a borz : evel m'on-eus lavaret dija ne vez ar bagou e surentez e nebleh

ebed ha meur a hini o-deus kollet o bag gand ar mor gouez e-pad ar goañv.
Padal e vez anavezet mad trowardroiou Eusa gand pesketêrien an douar braz : hed-ha-hed ar bloaz e teu bagou Douarnenez, Gwaien, Ar Gilvineg, Porsall, Konk-Leon hag eveljust re Molenez da stigna o rouejou hag o herdinhigennou e-kichenn Eusa. Med en deiz a hirio n'eo ar besketêrez en Eusa nemed eun diverr-amzer evid tud ar vro hag evid re an diavêz ha n'eus mui nemed tri

6

besketêr a vicher hag e kustumont gwerza o fesked, o hranked hag o legistri da restaorañchou an enezenn.

c) An tourism.

Kalz a dud a vez detennet gand an enezeier : ema huñvre an enezenn distro e peb unan ahanom. Piou n'e-neus ket huñvreet beza e-unan-penn pell euz tousmah ar hêriou hag euz tourni ar vuhez pemdezieg ? Berz a ra an enezeier hag Enez Eusa n'eo ket ouspenn forz peseurt enezenn : “Enezenn ar Spont“ ez eo, enezenn an avel diroll hag ar barradou gwall-amzer, enezenn ar mor gouez hag ar batimañchou peñseet ! Hag Enez Eusa e vez dedennet hag hoalet ganti muioh-mui a douristed beb bloaz.

Med an darn-vrasa anezo ne reont nemed tremen : en em gavoud a reont gand ar vag er Stiff da unneg eur diouz ar mintin hag ez eont kuit da 16e 30 d'abardaez. Hag aliez ouspenn-ze pa vez brao an amzer e teu ganto en eur baner peadra da zebri o mern en eur mêzad war ar gwelt. Eur seurt tourism evel just ne zigas nemeur a hounid da ekonomlez an enezenn.

Kement ha kaozeal euz tourism e ranker lavared eur ger bennag ivez diwarbenn an eil tiez en Eusa. Abaoe pemzeg vloaz pe ze o-deus an douristed pinvidika prenet tiez war an enezenn hag ez eus bremañ 31% euz tiez an enezenn hag a zo e gwirionez eil-tiez perhennet gand tud euz an douar-braz, o chom e Brest, e Roazon pe e Pariz.

Ablamour da ze ha peogwir e vez kavet prenerien evid an tiez koz, eo bet kresket ar priziou gwerza ken eo diêz d'ar houbladou yaouank kaoud eul lojeiz. Ha pa ouezer e kav gwelloh Eusaiz feurmi o ziez d’an douristed pinvidig e-pad ar miziou-hañv eged feurmi anezo a-hed ar bloaz d'ar re yaouank pe d'ar re a labour en Eusa, e komprener mad pegen grevuz eo kudenn al lojeiz.

C) Evid mond war an douar-braz.

Evid mond ha dond etre an douar-braz hag Eusa e heller kemeret ar vag peotramant ar harr-nij.

a) Ar batimañchou.

Diou vatimant a zo evid kas-digas an dud hag ar varhadourez : ar Fromveur hag a zo karget da gemered an dud hag an Enez Eusa hag a zo dreist-oll evid ar varhadourez. E-kerz an hañv e vez lakaet batimañchou ouspenn, o veza ma vez muioh a dud da gas.

Ar Fromveur hag an Enez Eusa a zo d'an S.M.D. (Service départemental maritime). Chom a reont o-daou e porz Brest. Dond a ra ar Fromveur da Eusa bemdez nemed d'ar meurz ; an Enez Eusa a zeu ingal beb daou zevez.

Padoud a ra ar veaj euz Brest beteg Eusa diou eurvez hanter gand ar Fromveur. Mond a ra ar vatimant kuit euz kae Porztrein e Brest da 8 eur 30 diouz ar mintin hag e tigouez e Konk-Leon war-dro 9 eur 30 ; mond a ra kuit

7

en-dro da houde etrezeg Molenez hag Eusa leh ma en em gav da 11 eur. Gand an Enez-Eusa e hell ar veaj padoud beteg peder eurvez.

Med ne hell ket ar batimañchou dond pa vez gwall-amzer ha taer ar mor, dre

ma n'eus porz gwirion ebed. A-wechou zoken ne hellont ket akosti hag e rankont distrei da Vrest pe da Gonk-Leon. Evel-se e 1974 e chomas ar batimañchou heb dond e-pad eur zizunvez ablamour d'an amzer fall.
b) Ar hirri-nij.
Evel just e heller mond kalz buannoh gand ar harr-nij : padoud a ra ar veaj eun ugent munutenn bennag euz Brest beteg Eusa. Abaoe 1982 ez eus bet lakaet war-zao gand departamant Penn-ar-béd eur gompagnunez nevez, “Finist' air“ diouz he ano, karget da gas an dud gand ar hirri-nij. Tri garr-nij bihan he-deus ar gompagnunez-se ha meur a veaj a vez bemdez. Koulskoude ne hell ket ar hirri-nij dond pa vez goloet an enezenn gand ar vrumenn, pez a hoarvez aliez a-walh memestra.

Istor Eusa.

Eur zulvez euz ar bloaz 1961 e oa eun den euz Kerber (e Brest) o tastum bezin war an aod e Lambaol-Gwitalmeze evid trempa douar e liorz. An nozvez a-raog e oa bet eur barrad gwall-amzer ha gand ar mor gouez e oa bet diwriziennet ha taolet en aod bezin a beb seurt hag a beb ment, ha dreist-oll tali ha melkarn. Deuet en-dro d'ar gêr e kavas, paket mad e diabarz troad eun tamm tali, eur pez moneiz aour : eur stater euz Siren e oa, bet skoet en eur gêr hresian euz Afrika war-dro ar bloaveziou 320 a-raog Jezuz-Krist. Gand ar gavadenn dihortoz-se e helled proui e oa deuet moraerien hresian da veaji ekichenn aochou an Arvorig pevar gantved a-raog on oadvez. Tremen a reas unan anezo, ar merdead Piteas, tost da Eusa, war-dro ar bloaveziou 320-300, hag ez eas zoken unan euz e vatimañchou d'ar foñs eno. E istor e veaj hag a zo anavezet a-drugarez d'an douaroniour Erathostene (275-195) ha da skrivagnerien latin, e kaver ar meneg kenta euz eun enezenn anvet Ouxisama (an enezenn uhella e galianeg) e penn pella an Arvorig.
Daoust ha tud a oa o veva war an enezenn pa dremenas Piteas en he hichenn ? Diêz eo respont med gand ar pez a ouezer beteg-henn e seblant eo chomet didud e-pad pell. Evel-se n'eur ket sur e oa tud o veva en Eusa e-kerz Maread an Houarn. Sed aze pez a skriv ar ragistorourien Per-Roland Giot, Jakez Briard ha Loeiz Pape : Beteg-henn nag Enez-Eusa, na Molenez, nag an enezennou all tro-dro, nag Enez Sun zoken n'o-deus diskuliet roudou tud euz Maread an Houarn1.
E 512 e tigouezas Sant-Paol en Eusa. Dond a ree euz Breiz-Veur gand eun toullad yaouankizou hag eur strollad noblañsou yaouank. Hervez Buhez ar Zent hag ar zentvuhezoniez, e tilestras Sant-Paol e beg an enezenn, en eul leh anvet Portus Boum (hag a zo marteze al leh a vez greet anezañ hirio an deiz Porz an Ejen etre Porz Doun ha Penn-ar-Roh). Diazeza a reas da houde eur

manati en eul leh a veze greet Arundinetum anezañ (marteze Korz en deiz a hirio) hag ez eas kuit goude-ze gand eun nebeud tud. E 530 e oe anvet da eskob Bro-Leon gand roue ar Franked, Childebert. War ar memez tro e roas Childebert dezañ beli war Bro-Leon a-bez. Evel-se e chomas eskopti Bro-Leon perhenn war Enez Eusa euz ar Vlved kantved beteg ar XVlved kantved.
Ne ouezer ket kalz a dra euz istor Eusa e-pad ar Grenn-Amzer. Evid klask gouzoud petra ‘zo c'hoarvezet e-doug ar maread-se e ranker en em harpa war ar zentvuhezoniez ha war ar pez o-deus skrivet an danevellourien.
Azaleg an Xlllved kantved, war a zeblant, e oe divennet ha gwardet mad Eusa. Dond a reas eur gwarnizon da jom war an enezenn hag e oe marteze memez savet eur hreñvleh. E 1242 e hourhemennas Loeiz IX, roue ar Frañs, da

zuk Breiz hag ivez da “warded Eusa“ argas ha taga listri ar Zaozon. E 1296 c'hoaz, da-geñver eun enklask greet evid ar roue, e oe diskuliet e-noa eskob Bro-Leon eun enezenn divennet mad hag a oa he ano Exsent Forte Île.
Divennet mad pe get e oe taget ha distrujet Eusa e 1388 gand eur strollad listri saoz (26 anezo). Enez Vaz, Enez Re hag Enez Oleron a oe gwall-lakaet ivez gand ar Zaozon er bloavez-se. Ken spontuz e oa an distrujou goude tremen ar Zaozon ma roas ar Pab induljañsou d'ar re a zikourfe Eusaiz da adsevel o iliz parrez.
Siwaz, e 1454 e oe taget a-nevez Eusa gand preizerien ha forbaned : devet e oe an tiez hag an iliz ha skrapet kement tra a dalvoudegez a oa. En dro-mañ e tivizas ar Pab Kalixt III eskumuniga an dorfetourien.
1589 a zo eur bloavez a-bouez e istor an enezenn. Er bloavez-se eh en em glevas Rolland de Neuville, eskob Bro-Leon, gand René de Rieux, aotrou Sourdéac, ledanant jeneral ar roue ha gouarnour Brest, evid ober eun eskemm etre Enez Eusa ha maner Porzleac'h e Tregaranteg. Eun afer vad e oa evid an eskob dre ma roe kouërien maner Porzleac'h beb bloaz 300 lur, 8 gwenneg hag 1 diner tra ma ne helle tenna an eskopti euz Eusa nemed 97 lur, 7 gwenneg, 11 diner, 68 poezellad et, 20 hanter-boezellad kerh hag 20 enez. Ouspenn-ze e roas an aotrou De Rieux d'an eskopti 2958 skoed. Sinet e oe ar skrid-emgleo evid an eskemm d'an 20 a viz eost 1596 gand asant ar Pab hag hini ar roue.
Dre ma ne helle ket an aotrou De Rieux chom e-unan en enezenn, e lakaas en e blas eur gouarnour da ren ar vro. Lakaad a reas sevel ivez eur hastell-kreñv e Kernoaz, e karter Penn-Arland.
E 1597 e oe greet eur markizelez euz Eusa gand ar roue Herri IV evid trugarekaad an aotrou De Rieux da veza skoazellet anezañ e-doug brezeliou al “Ligue“. Bez' e-noa an aotrou Sourdeac kemeret Penmarh ha Douarnenez digand Ar Fontanella e 1596.
Diwar neuze e chomas Eusa etre daouarn tiegez ar Rieux beteg 1764. An 30 a viz here euz ar bloavez-se e oe prenet an enezenn evid 300.000 lur arhant gand an duk Choiseul e ano roue ar Frañs.
A-raog an Dispah e oa 1950 a dud o chom en Eusa.
Sioul a-walh e oe an naontegved kantved. Padal e c'hoarvezas meur a wallzarvoud er mor : bagou ha batimañchou a oe peñseet evel bag ar Gouere e 1876 hag a'z eas d'ar foñs goude beza stoket ouz eur rohell er vrumenn, pe c'hoaz an

Drummont Castle, eur vatimant saoz anezi, hag a oe kollet gand tri-hant a dud e-kichenn ar Vein-Glaz e 1896.
E 1898, pa oa savet beh etre Bro-Hall ha Bro-Zaoz da houde afer Fachoda, e teuas eur bataillon soudarded d'en em stalia en Eusa e kenkaz e vije deuet ar Zaozon da aloubi ar vro. Eun nebeud bloaveziou goude e oe kaset ar bataillonze d'ar gêr hag e teuas kompagnuneziou kenurzieg ar “holonial“ da gemered e blas. Ar zoudarded-se, pennou kaled ma oa anezo, e oe spontet ha spouronet Eusaiz ganto A-benn ar fin e oe selaouet klemmou an enezourien ha galvet ar zoudarded en-dro.
E 1940 e teuas an Alamanted da Eusa. Dalhet e oe an enezenn ganto e-pad pevar bloaz. D'ar 25 a viz eost 1944 e krogjont da vond kuit med meur a zoudard, Alzasianed an darn-vrasa anezo, a nahas mond hag a chomas kuzet en enezenn. D'an 2 a viz gwengolo, goude beza klasket en aner ar zoudardedse, ez eas kuit ar bagad Alamanted diweza. Hogen ne helljont ket tizoud Brest hag e rankjont distrei da Eusa Etretant o-doa Eusaiz en em armet gand skoazell

ar zoudarded alzasian hag a oa chomet en enezenn, ha pa en em gavas an Alamanted en-dro e Porz-Paol e oe tennet warno hag e oent greet prizonier egiz-se.

DOAREOU AR VUHEZ HAG AL LABOUR

An amzer a ra

Hag an amzer neuze, daoust hag e soñj deoh e oa gwasoh an amzer amañ neged war an douar-braz ?

O ! beñ ya, peogwir n'eus na gwez na tra ebed, an avel a teu muioh direct amañ deom hag an amzer fall a teu war om kein, muioh neged en douar-braz. N'eo ked abritet.

Ha peseurt avel eo an hini gwasa amañ ?

An avel... su, su-hevred ha... kornog ha gwalarn aze zo fall ez1. An avel biz ‘zo avel yen, yennoh, eus ket kemend a hlao med yen, an avel biz eo ar yenna avel ‘zo a gaver er vro.

Ha peseurt avel a zigas ar glao amañ neuze ?

An avel su... su-hervent2 eo ar muia glao a zo peurvuia. E-giz hizio eus bed eur guchenn.

Hag an arne, peseurt avel a zigas an arne ?

Eun tamm bihan euz a doud, an avel hevred muioh memestra. An avel hevred ‘veze kurunou, luhed 'wechou.

Ha penaoz e ree an dud gwechall evid anavezoud an aveliou ?

Chilouidi3 a yoa war ar chemelanou4 hag a droe ouh5 an avel.

Hag ar chatal a zante an aveliou gwechall ?

O ya ! Ar chatal vezent ket lakeet er-mêz pa veze fall an amzer. (...)

Erh a vez amañ a-wechou ?

Bet eus bet, ez ya. Erh don 'm-eus bet gwelet.

E peseurt miz ?

10

E miz ebrel 'm-eus soñj deuz eur bloavez, oa karget an hent aze toud, pase, pase eur metr a donder.

(Bet enrollet d'ar 15 a viz meurz 1982. C. Ker-an-Chas)

Notennou :

1 : ivez

2 : su -hervent: su-vervent

3 : chilouidi : gwiblennou.

4 : chemelanou: siminaliou

5 : ouh : ouz

An amzer a ra

Hag an amzer neuze, daoust hag e soñj deoh eo gwasoh an amzer amañ neged war an douar-braz ?

En eur feson, marteze evid serten plasou n'eo ket gwasoh, med ar pez a zo e leh all... ez eus gwez hag a abrit a-leiz, en plus... ez eus ...des vallées, traonienn a reem-ni deuz an dra-ze, hag a zo izal1 hag a... dominet gand douar uhal2 awalh hag a zo abriet muioh negedom-ni, 'leh ni, amañ en Eusa, an avel a teu direct douh kement korn zo toud, eus tamm abri nebleh. Tiez zo, marteze, a zo eun tamm bihan en izal, en izalenn 'giz a reom, ar re-ze zo abriet muioh med en doare all ar re zo plaset war an uhal zur, toud kement avel zo a zo direct, n'eo ket abriet gand tra ebed. E leh all eo abrioh, med arabad lared, e leh all ez eus avel ez, seulamant eo abriet gand pe gwez pe douar izalloh neged plasou zo.

Ha peseurt avel eo an hini gwasa amañ neuze?

Me zoñj, ar re goz ato3 a lare gwechall e oa ar re gwalarn... gwalarn, kornog, gwalarn-kornog, ha surtoud pa veze mervent, suvervent ez ee d'ar hornog hag aze da houde en eun taol-kont, bruskamant, e teue d'ar horn all, gwalarn, hennez eo an hini redoutabl. Aze ez ee an toennou gand an avel... kazimant beb taol. Ma veze tempête douh su, mervent ha kornog, ma tilañse, hist4 a larem, ‘tilañse an avel da vond brusquement e-barz ar horn all, aze sur veze degat, ya. Hag aze neuze, ar hanojou hag an toennou, o la la ! Aze veze degat. Surtoud bloaveziou vez kaled, force cent pegement... kilomètres, cent-vingt, cent-vingt pase a-wechou, pa vez cent-trente helloh lared ez a an doenn gand an avel, neemd solid e viche, eun degat bennag a vezo, ya, ya ya.

Ha peseurt avel a zigas ar glao neuze ?

An avel su a zo ato muioh evid ar glao. Su, ya, hennez eo ato an hini humide en somme.

Hag an aveliou all neuze, peseurt ano o-deus ?

Neuze goude an avel gwalarn, gwalarn, a zo neuze gwalarn-uhel, pa vez muioh o hond5 war an norz, da houde eo an norz, avel norz, goude an norz ema biz, ha da houde ema ar gevred, ha goude-ze ema ar su, su ha mervent, suvervent pa vez etre an daou, mervent-kornog pa vez etre daou ez, ha kornog,

gwalarn, gwalarn-kornog, hennez eo an hini malin6, hennez eo an hini retoutabl, ya.

Penaoz e ree an dud gwechall evid anavezoud an aveliou ?

An dud gwechall yoa intellijant hag a ouie peur e cheñche. Pa veze gwelet an heol o kuzad douh an noz e lared, pa veze ruz an heol o hond da guzad : « O ! warhoaz vezo kaer. » Med ‘vez ket ato, gweled a reer a-wechou an heol o kuzad, brao douh an noz ruz, brao, ha goude-ze e vez glao, an dra-ze n'eo ket ato gwir, med aliez ez eo. Med neuze pa weler an heol o sevel douh ar mintin gand ruster e vez laret ato : « Ruster diouz ar mintin a zo sujet da wall-sin. » Glao 'benn an noz pe hanternoz, ya, ato, ha ne vank ket noñ.6

Rimadellou a veze gwechall ?

Ya, an dud yoa fin hag a lare traou... a ouie deuz ar feson ma veze gwelet... ar goabrennou. Pa veze gwelet a-leiz a goabrennou aze er reter e veze laret : « Dimezelled ar Faou ne lavaront jamez gaou. » Hag ar re-ze pa veze gwelet, koabrennou teo aze, feson... uhal aze 'barz an horizon, aze ne vankent jamez. Ar re-ze yoa neuze... dimezelled ar Faou a yoa neuze er reter (deom-ni, ar reter zo deom-ni l'est). Med ar re-ze ne lavarent jamez gaou noñ hag... doare all... 'm-eus ket... eun dra bennag all oan da lared, 'm-eus ket soñj.

(Bet enrollet d'ar 6ved a viz ebrel 1982. B. Punel)

Notennou :

1 : izal : izel

2 : uhal : uhel. An h a vez klevet.

3 : ato : atao (evel e Kerne)

4 : hist, e-hist : e-giz. Lavaret e vez e-hist pa vez eun a da heul.

5 : o hond : o vond

6 : malin : droug, fallagr.

Ar mor

Hag ar mor neuze, rust a-walh eo ar mor en-dro da Eusa ?

Er goañv surtoud denah1. Er goañv n'oa tra d'ober er mor. En hañv e helled beva douh2... an hini a ree pesketêrez braz a helle beva douh arhant ar pesked. Ligistri ha grilled a yoa ker a-walh d'ar poent-ze.

Med perag eo ken dañjeruz-se ar mor en-dro da Eusa ?
N'ouzon dare perag 'vad. Ablamour ma eo eun enezenn eo e-kreiz ar mor teil3, hag ez eus mariou braz war-dro.
Ken dañjeruz eo ar mor tro-dro da Volenez ?
Ya, tost. Pas kement marteze. Pern amañ eo gwasoh 'lato sur c'hoaz. Molenez zo muioh en abri euz a Eusa.
Hag aon o-doa an dud gwechall rag ar mor ?
'Oad ket re zur euz anezañ. Dond a ree war an douar, pas pell med... gwel' a reeh mein taolet euz an aod gand ar mor war-horre ar gwelt.4
Med ar mor a zigase traou d'an dud gwechall memestra ?
12
A ya! batimañchou a yee d'ar foñs muioh neged5 bremañ peogwir oa batimañchou koad a yoa gwechall... ez eent... eh en em gave e-leiz da vond d'ar foñs e veze peñse e teue koad ha traou en aod sertenamant.
Ha bizin a veze ivez ?
Bizin ya ! Bizin a veze savet ... bizin a veze lakeet da zeha e miz ebrel, greet eur bern jome ahann d'ar goañv, ahann d'ar bloavez war-lerh, hag e... bizin fresk a veze savet êz6 evid lakaad en douar. Toud an dud a drempe o douar gand bezin ha teil, e veze ket prenet a draou 'giz bremañ evid lakaad en douar.
Ha daoust hag e soñj deoh e vije bet posubl da denna muioh a draou deuz ar mor gwechall ?
E welan ket petra a hellfed tenna muioh. Soud zo bet er vro ez, bet eud bet unan pe zaou hag e-deus bet greet soud, med eus ket kalz a dud hag a ra. Bizin bihan a reed ez, ar vugale a ra c'hoaz bremañ zegen7. (Bet enrollet d'ar 15 a viz meurz 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : denan : da vihanna
2 : douh : diouz
3 : teil : enteil a vez lavaret a-wechou, a zinifi : « emichañs ».
4 : neged : eged.
5 : ez : ivez.
7 : zegen : zoken.
Ar vuhez en eun enezenn
Daoust hag e soñj deoh e oa kaletoh ar vuhez amañ en Eusa gwechall neged war an douar-braz ?
O ! ya parce que e veze ket a varhadourez bemdez er vro. Batimañchou a lien a deue da zes1 ar varhadourez beb an amzer med pa veze fall an amzer hellent ket dond.
Ha petra a oa disheñvel war an douar-braz neuze ?
E-leiz a draou naturellamant peogwir n'oa ket a gomersou braz. Bez' oa 'lato boutik evid dillad ha bara, eun tamm bihan, ya, deuz a beb seurt memestra med... kigerez a yoa ez, memestra, med... ar zaout a veze lazet en Eusa hag al leuiou, ha toud an dra-ze, deuent ket deuz an douar-braz, ez oa a-walh er vro evid ar vro.
Ha pinvidikoh e oa an dud war an douar-braz ?
O ya, muioh a voyenn neged amañ. Aman pa helled gwerza eul leue pe eul loan-deñved, eun eubeul 'wechou peogwir kezeg yoa a-leiz ez...
Hag e-skoaz Molenez neuze, êsoh e oa ar vuhez e Molenez ?
O noñ, eno eus ket kalz a zouar. Amañ en Eusa helled labourad 'lato ez oa patatez, ez oa legumach hag a... ed ha toud evid ober ar boued er vro. Gwerza...

mond a ree zegen kargamañchou patatez er-mêz euz ar vro.
13
Hag evid an deskadurez, evid deski eur vicher, evid ober studiou neuze, daoust hag e soñj deoh o-doa ar vugale amañ ar memez chañs hag ar re a oa war an douar-braz ?
O noñ ! Amañ n'oa ket a skol evid ar micheriou, noñ.
Setu n'o-doa ket ar memez chañs ?
Noñ noñ, n'oa nemed an hini en-doa moyenn a-walh da gas e vugalez da leh all da ziski med er vro n'oa tra da ziski nemed ar skol naturel.
Hag evid gwellaad ar vuhez en Eusa gwechall, petra vije bet red ober neuze ?
Forz penaoz viche bet ranket kaoud batimañchou brasoh evid frekanti ar vro naturellamant. N'eo ket gand bagou a lien bihan ez-a-se2 e helled des an traou d'ar vro nag an dud kennebeud.
(Bet enrollet d'ar 15 a viz meurz 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : des : digas. An daou a vez lavaret en Eusa.
2 : euz-a-se : evel-se
Ar vuhez en eun enezenn
Daoust hag e soñj deoh e oa kaletoh ar vuhez amañ en Eusa gwechall neged war an douar-braz ?
Ya. Kaletoh oa evid meur a dra hag an dud memestra a en em blije en Eusa, med evid a-leiz a draou oam suramant... diêsoh evid beva e-keñver toud kement tra a yoa peogwir e ranked kaoud a-leiz a draou euz an douar braz, en eun enezenn e ranker ato kaoud toud deuz a leh all forz penaoz, hag evid ar vugalez hag evid meur a dra all c'hoaz. D'ar poent-ze c'hoaz, gwechall, veze ket a vugalez e skoliou, veze ket kaset kalz da leh all med bremañ eo sur... eur oblijet d'ober eun dra bennag evid ar re yaouank. Setu ez eus diêzamant memestra evid an traversée hag evid toud. Ha d'ar poent-ze eus bet 'lato eur famill bennag hag a-doa moyenn hag a gase o bugalez da skoliou e leh all evel just, ar re yoa dipozet. ar re voa.. hag a zeske gand êzamant e veze taset1 malgré ma n'oant ket pinvidig kas aneuzeu2 memestra da skoliou, ya.
Ha petra a yoa disheñvel war an douar-braz ?
Toud evid lared mad peogwir ha ni amañ en Eusa oa ket kalz a dra hag a yoa êz, evid netra evid lared dres ar wirionez, oa ket a skoliou... oant ket uhal awalh evid serten niveau. Evid kaoud ar brevet e ranket mond da leh all forz penaoz, ar sertifikad c'hoaz... ar sertifikad memez e ranked mond da Gonk, en Eusa oa ket, goude eo bet deuet, e teue iñspektorien amañ da Eusa evid paseal ar vugalez ar certificat d'études, a yoa dija a-leiz, anez meur a hini e-niche bet e certificat détudes deuz ar bao tred suramant, ma diche bet moyenn da vond da Gonk, med doa ket seulamant ar voyenn. Setu e-doa ket, ha koulskoude oant kapab da veza resevet sertenamant ma diche gellet mond med d'ar poent-ze... Hag allez ar famillou paourra eo enno ar vugalez a zeske ar gwella c'hoaz, setu a yoa eun entrave eviteu3 memestra, ya.
14
Hag an dud amañ en Eusa a gave dezo e oa pinvidikoh an dud war an douar-braz ?
Ya, muioh oant evoluet e meur a feson ha neuze doa êzamanchou evid toud en somme. Amañ evid kaoud meur a dra, memez evid en em abilla, e ranked ato kaoud traou, pa veze eun dra bennag, memez evid dimizi e ranked mond d'an douar-braz evid kaoud an alliance hag an traou, oa ket euz an dra-ze en

Eusa. Setu evid... ar muia euz an traou oad oblijet da gaoud rekourz d'ar voayach, e ranked mond en douar-braz, ar re doa moyenn. Ar re a zimeze a dase 'lato kaoud peadra sur da vond, hag e-doa seulamant, peogwir ar re a navige e-doa 'lato peadra evid dimizi, donc, evid mond da gerhad an alliance hag an traou a yoa neseser, an abid eured 'giz ma lared, en douar-braz, ya.
Hag e-skoaz Molenez neuze, êsoh e oa ar vuhez e Molenez gwechall ?
O ! Doa ket ar reputasion da veza pinvidig, ar re-ze doa nemed ar besketêrez. En hañv e vezent pinvidig ez peogwir e werzent mad ar pesked. Doare all noñ, doa ar reputasion kalz paourroh neged Eusa c'hoaz, ablamour ar re-ze hellent ket labourad douar leh amañ en Eusa oa douar da labourad hag an dud a zibrouye 'lato muioh. O ya ! Tud Eusa en em goñsidere autrement da... da re Volenez. O va ! Med bremañ cheñchamant, bremañ an traou e Molenez zo kalz muioh modern neged en Eusa, lavar an dud. N'on ket bet jamez en enezenn-ze, setu ouezan ket, med klevet 'm-eus parlant int deuet tout-à-fait modern.
Hag evid gwellaad ar vuhez en Eusa gwechall, petra vije bet red ober ?
O ! A-leiz a draou a viche bet ranket da ober, med, ato ar memez kestion, oa tamm arhant, setu... Amelioret eo bet a-leiz dre an abeg m'a-deus gellet ar gwazed hag ar baotred mond da naviga, neuze d'ar poent-ze n'oa ked a broblem e-giz bremañ e helled mond da naviga abred, setu e sikourent o zud ha neuze an tiez a gomañse cheñch aspect beza kondisionet gwelloh e veze greet dioustu labourou gand an arhant kar an dud a yoa prevoyant ha neuze ekonom hag a lakee an arhant da ober traou util e veze aranjet an tiez e veze greet eur parket prop. Dond a ree an dud da veza ambisiuz evid an ti ha war-dro d’an ti ya. Neuze peogwir oant sikouret gand o bugalez ha da houde an dud a laboure e-leiz, setu e veze atao peadra.
(Bet enrollet d'ar 6 a viz ebrel 1982. B. Punel)
Notennou :
1 : tas : klask
2 : aneuzeu: anezo ; 3 eviteu : evito.

AN OBEREREZIOU EKONOMIKEL PENNA

Labour an douar

Ha neuze, labouret e veze an douar en Eusa gwechall ?
Labouret e veze an douar zur ; lakeet e veze patatez et gwiniz... kerah1 ha pez2... a veze lakeet, greet gand ar bal toud.
Hag e peseurt korn euz an enezenn e veze labouret ar muia ?
Eun tamm bihan partoud. Pep hini or3-dro e di. A-wechou ez ‘lato

Hag e Kadoran ivez ?
Aze da drehi ar raden pe da drehi lann pas evid palad, noñ, pas Kadoran, noñ.
Hag e Pern ?
Pas er beg, noñ, noñ.
Er bigiou3 ne veze ket labouret ?
Noñ, noñ. An dra-ze yoa evid an deñved. An douar deñved oa ar bigiou.
Ha da biou e oa an douar d'ar poent-ze ?
Eun tamm bihan da bep hini toud ez. Eun tamm da hemañ, eun tamm da henhont.
Peb famill he-doa eun tamm douar da labourad neuze ?
O ya ! Meur a ero sertenamant.
Ha braz pe vihan e oa an tammou douar ?

O ! a-wechou oant bihan. Bez' oa tammou braz, med tammou bihan yoa ez.
Ha kavet e veze douar da feurmi d'ar poent-ze ?
Ya, ya.
Digand piou e oa moyenn feurmi ?
Bez' oa tud pinvidikoh hag e labourent ket, setu... Seulamant er penn kenta me 'm-eus soñj da veza gwelet en amzer on zad hag on mamm e laboured hag e roed an drederenn euz an eost d'an hini a roe an douar deoh, e veze kaset ed pe batatez.
An dra-ze a zeue da ger neuze ?
Ya.
Ha daoust hag e oa tud hag o-doa muioh a zouar evid ar re all ?
O ya ! ya. Lod yoa pinvidig e douar, lod yoa pinvidig a-deus bet prenet muioh neged ar re all ez sertenamant.
Ha penaoz e veze dispartiet an tammou douar an eil deuz ar re all neuze ?
Mein a veze lakeet... eur mên, eun harz a yoa etre peb tachenn.
Ha setu toud ?
Ya.
Eur foz a oa ivez ?
Foz sur, pa veze finiset e veze finiset dre aze[4].
Ha penaoz e veze protejet an tammou douar, ar mêzadou diouz an avel ?
O ! Gand tra ebed, o ! noñ. An avel a ree e labour.
A-wechou e veze distrujet toud ?
A ya.
Ha soñj ho-peus ped tamm douar o-doa ho tud ? Ped ero[5] o-doa ?
Ped ero a veze labouret ? O soñj am-eus da veza gwelet ober ugent ero patatez hag ugent ero ed, hag ar rest euz an douar evid ar foenn evid ar chatal.
An dra-ze a oa kalz ?
Foenn, ya. Aze e oa douar eun tamm bihan partoud... euz ahann da Benn-Arland, da Dour-al-Lann partoud, ez eed da drehi foenn, pep hini e damm douar gand ar falh.
Ha gand peseurt ostillou e veze labouret an douar neuze ?
16
Gand ar bal. Diwezatoh da houde on zad en-doa eun ar, peogwir ‘n-oa eul loan-kezeg. Aze ez ee buannoh.
Ha petra a oa c’hoaz ? Ar bal hag...
Ar hrog evid pigellad, evid lakaad an ed neuze hadet gand an dorn, ha pigellet da houde.
... rastell a oa ivez ?
Rastell, ya.
Hag evid ar foenn, petra a oa ?
Er penn kenta e reed gand ar falz a-zorn, gwchall-goz. Da houde neuze e oa falh ha da houde ez ee gwelloh adarre.
Ha neuze, ped eur bemdez e veze labouret er mêziadou ?
O ! Keit ha ma veze deiz da labourad, e reed ket douh an eur.
Ha da bed eur e save an dud diouz ar mintin ?
Kerkent ha ma veze deiz ez.
Ha beteg ped eur e veze labouret neuze ?
Beteg an noz, beteg an noz.
Ha peseurt labouriou a veze da ober goude an eost neuze ?
Goude an eost edo radena, trehi ar raden. Ez eed toud d'ober tro ar vro da

gerhad eun tamm bihan partoud. Ar raden ha... lann a veze trohet (trohet nemed beb tri bloaz, ablamour lesker anezañ da boulza) evid ober tan. N'oa tamm gaz.
Hag er goañv neuze, petra veze da ober ?
Er goañv e veze nebeutoh a labour ken ha ma veze poent karread teil adarre. Sevel bizin.
Palad ?
Palad, ya. E veze palet an douar da lakaad an ed, e veze palet e fin ar bloaz. Patatez a veze komañset e miz kenta ar bloaz.
Hag en hañv neuze, petra veze da ober ?
C'hwennad, aze e ranked c'hwennad ha douara ar patatez. C'hwennad an ed, a-wechou e veze louzou e-touez, e ranked c'hwennad an dra-ze, askol a veze awechou, neuze e ranked kaoud eun tamm truillou da denna aneuzeu, pikad a ree !
Hag an eost a veze ivez ?
An eost a veze ez da drehi da houde ; e veze greet gand ar falz ez.
Hag evid ar chatal neuze, e oa ezomm foenn ?
A ya. Ar foenn a veze trohet ha sehet ha berniet.
Foenneier a oa neuze ?
Tachennou a yoa partoud, ez eed da drehi ar foenn d'ober tro ar vro, beteg Penn-ar-Lann ha toud ez eed ahann da gerhad foenn.
Ha penaoz e veze greet evid kaoud foenn er foenneier ? Hadet e veze ?
Noñ, noñ. A-wechou e veze kaset teil, e veze ledet teil fin, pa veze ludu pe teil fin e veze tempret eun tamm bihan evid kaoud gwelloh foenn.
Ped seurt foenn a oa ?
Foenn melchen ha foenn prad yoa ez 'lato a-wechou. Lod o-doa denañ6, foenn prad, pas toud an dud, med enfin.
17
Ha peur e veze trohet ar foenn neuze ?
Miz even, miz even.
Ha ped a dud a veze ezomm evid troha ar foenn ?
Pep hini a drohe e foenn e-unan.
Ha ped devez e pade ?
Meur a zevez, e reed ket meur a ero bemdez, surtoud pa ranked mond a-bell.
(Bet enrollet d'ar 25 a viz du 1981. C Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : Kerah : kerh.
2 : pez : piz bihan.
3 : bigiou : liester beg.
4 : Pa veze palet an tamm-douar e komañsed palad e-kreiz hag e veze finiset dre ar foz.
5 : ero : En Eusa e veze muzuliet douar dre ero gwechall. Eun ero a dalvez 1,33 a.
6 : denañ : da vihanna.

Labour an douar

Petra a veze gounezet, petra veze kultivet amañ gwechall neuze ?
Ar patatez, an... ed, lod a lakae gwiniz, segal, kerah (hag a ni a lakee kerah - evid ar hezeg evel just) ha neuze e veze tachennou pez (des petits pois) hag... er jardinou e veze lakeet fa (des fèves) hag... Sed aze toud, gav ket din e viche bet kultivet tra all ebed en tachennou.

Ha gand peseurt ostillou e veze labouret an douar d'ar poent-ze ?
O ! Ato gand eur bal (une bêche), eur bal. Pa veze c'hoaz brillant ha prop e helled labourad ganti, med pa veze unan fall hiz ma veze roet d'ar vugalez evid komañs, me lavar deoh, oa ket êz labourad gand an dra-ze. Hag evid ramas ar foenn, eur forh hag evid... sed aze toud an ostillou. Pa veze greet an dorna, an eost, oa eur fraill[1] ha fercher[2] koad, ha neuze eur rastell, rastell koad evid ramas ar plouz dor[3] al leur aze... Welan ket viche tra all.
Ha braz pe vihan e oa ar mêzadou d'ar poent-ze ?
Toud morselet toud hiz m'eo chomet. Tammou a zo hag a yoa apeupre[4] hag eh êseed 'lato... an dud 'doa eun tamm bihan a ambision, kemered an tamm ekichenn peotramant prena, prena anezañ pa veze posubl, peotramant neuze cheñch gand eur vaouez all, gand tud all de façon ma veze eun tamm braz. Med an dra-ze pa veze eun dachenn vraz a yoa poaniuz ez 'pad an deiz oh ober... Beteg 'm-eus gwelet eiz ero, eiz ero d'ar poent-ze a yoa eun tamm kapab. Meur a zen a-doa tammou brao, marteze pase an dra-ze zoken. Med... ha ni ar vugalez e houlennem ket e viche braz an dachenn ablamour e soñjem pa'z eer d'an dachenn all e vezo gwelloh peotramant keit-se amzer e vezo diskuizet.
Penaoz e veze dispartiet an tachennou an eil re deuz ar re all ?
Neuze e veze eur foz, eur foz hag eur... petra vez greet euz an dra-ze ?... eun harz, eun harz a veze greet euz ar mên a veze lakeet da ziferañsi an tachennou,
18
ya, an harz, eun harz. O ! A-leiz a harziou a yoa med pep hini a ziwalle mad e damm, m'hen asur deoh, veze ket laosket da vond ar foz gand an hini e-kichenn ma veze gellet kemered anezi. An dud a yoa ambisiuz ha da houde oad ket pinvidig, setu pep hini veille mad or e damm douar, o ya !
Penaoz e veze protejet ar mêzadou diouz an avel ?
Oa tamm proteksion ebed nebleh, noñ, noñ. An dra-ze yoa... eun tamm bennag pa veze en em gavet da veza e-kichenn eur park e oa abri pe eun dra bennag a yoa abri, med doare all toud en plein air ha... le vent du large warnañ. O ya ! Veze ket abriet. Peotramant e-kichenn eun ti a-wechou e veze eun tamm abri. A-wechou e veze neuze lod... pa veze a-leiz a louzou gand mein e-barz an dachenn e veze lakeet e-barz eur bern. A la fin, ar bern a greske hag e veze eun tamm bihan a abri douh hennez (ar boudenn veze greet euz an dra-ze), med oa ket kalz. Me lavar deoh, kar re a ezomm a yoa euz an dachenn, n'eo ket lakaad saleté oa, noñ.
Ha soñj ho-peus ped tamm douar o-doa ho tud ?
N'on ket kapab da lared an dra-ze deoh. Meur a ero a yoa sertenamant med ped... 'm-eus ket soñj. Koulskoude ma 'miche bet soñjet da zelled ouh va fartach[5] aze 'miche bed gouezet da vad. Forz penaoz e veze, e veze a-leiz a ed, tri bern braz am-eus gwelet a ed da zorna gand ar fraill, eur bern braz a gerah, pez bihan hag a beb seurt traou, patatez a veze, ped ero... pase tregont ero me zo sur (tregont ero... un are trentre-trois eo an ero... m'hen dare pegement ça représente). Ouspenn an dra-ze yoa an douar evid ar melchen a yoa adarre meur a ero, ranked kaoud a-leiz peogwir oa diou, teir beoh er memez ti (en on ti-ni e yoa denañ teir) eh bien... ouzon ked avad pegement a yoa. Forz penaoz eo merket war ar partach med 'm-eus ket soñjet da zelled.
Ped eur bemdez e veze labouret er mêzadou ?
Azaleg an deiz beteg an noz. A ! Aze avad, par exemple ! Hag a-wechou evid avañs al labour e chomed da greisteiz en dachenn hag e teue unan bennag da zes deom eun tamm repaz 'lato da greisteiz. Me lavar deoh, oad ket gatet d'ar

poent-ze ! Med ne vanke ket a voued, oam ket privet a voued med ar mod e oa d'ar poent-ze. O ! Lod a-deus labouret a-leiz hag a zebrent ket kaer, me lavar deoh, o noñ ! noñ.

Peseurt labouriou a veze da ober goude an eost ?

Goude an eost neuze e veze kempennet an tachennou, pa veze finiset tenna ar patatez e veze devet al louzeier, goude-ze e oa ar raden da drehi evid toud ar... chauffage evid ar goañv. Ar raden a veze lakeet neuze... a veze kerhet euz a gement korn toud. O ! jome ket unan, memez e-touez al lann ez eem, piket abominabl e vezem med toud an dra-ze a zerviche, e veze neuze lakeet leiz ar blasenn hiz ma reem war-dro d'an ti, goude-ze e vezent amarret, greet hordennou ganteu ha goude-ze, an dra-ze, savet or ar halatrez evid ar goañv. Oa ket modern.

Hag er goañv neuze, peseurt labouriou a veze da ober ?

Er goañv adarre... D'ar momed-mañ e komañsem dija kas an teil or an douar, e veze karreet an teil hag ez eem da zevel bizin evid tempra, peogwir e veze ket

a-walh a deil, da zevel bizin ha goude e veze komañset palad, miz du - miz kerzu e komañse ar palad hag ato e-se.

Hag en nevez-amzer hag en hañv, petra veze da ober ?

Neuze e veze ar... pigellad (rafina an douar evid ma zortife dres ar patatez), ha goude edo an douara (butter aze) hag... da houde e veze an douar da gempenn, c'hwennad ha tout ça, med ato jamez eur munutez, jamais, jamais ! E pleg an dra-ze e rankem... er gêr e veze e-leiz a labour, pa vez ferm, e rankem kempenn ar hreier, ober toud ar hompost (ar pourteil reem-ni euz an dra-ze), hag... jamez eur munutez, jamez ! noñ, noñ ! Kavet e veze labour deom. Hag ar re goz 'doa an abitud setu e reent gwelloh ma hellent, me lavar deoh 'doa ket kalz a repoz, noñ.

Hag en hañv neuze, petra veze da ober ?

O ! En hañv e veze ato muioh neged er goañv. Er Goañv edo c'hoaz ar vacances evid lared mad peogwir pa veze glao e chomem en ti evel just, nemed ar chatal e rankem entent memestra, med ar re-ze jome en o hreier hag e-hiz ma yoa foenn, betrav, a beb seurt da rei deuzeu, setu e veze ket... med pa veze glao e chomem en ti, ya.

Hag an eost a veze da ober en hañv ?

An eost neuze... Neuze er goañv zur e veze hadet an eost hag en hañv e veze ato... eur pennad marteze... O, noñ, veze ket a astal kalz etre an daou labour.

Ped devez e pade an eost ?

Meur a zevez e pade. O ! ya. Hag an dud o-deze mizer d'ar poent-ze, enfin, fatig e-leiz peogwir e ranked sevel abred douh ar mintin, diwezad douh an noz. O ! Pebez buhez hag e glemmed ket re med 'lato oa poaniuz. Tost eur miz... pas eur miz e pade an eost, med kazimant, hag an tenna patatez toud da houde c'hoaz.

Ha ped a dud a oa ezomm evid an eost ?

E vezed jamez re. Pa veze gellet kaoud unan dor1 ar mêz, e veze kemeret, med gaved ket kalz a dud. Dond a ree euz an douar-braz a-wechou eur mevel bennag euz aze med pas kalz, hag an dud o-doa ket a voyenn da baea kennebeud, setu e ranked ober ar muia an-unan. Med an dud a yoa kourachuz hag a zikoure 'lato ar paour-kêz a jome à la traîne a-wechou, surtoud pa veze meunasant an amzer a-wechou e ranked ober buan evid an ed, an dra- ze ne houlenne ket a hlao, setu e ranked ober buan. Gwelet em-eus bet eun dro deuet

eun taol-arne euz aze hag e oa leiz al leur a ed hag ar barr-arne 'n-oa kaset toud an ed gantañ gand ar ruisseau dour... eun tamm mad yoa kollet. Med an dra-ze en em gave ket aliez, eun taol-arne oa, ya.
Ha penaoz e veze dornet neuze ?
Gand ar fraill (ar fléau). A ! Hennez yoa eur vicher tiens ! O la la la la ! Ar galériens 'deus ket kemend a vizer histom ni. Ha lod en em abitue, ha lod euz ar gwazed a yoa kreñv hag o-doa divreh solid hag a skoe. O ! Me a zoñje... o ! hennez oa ar penitañs brasa war an douar eo dorna ganen-me. Med lod a ra an dra-ze ma foi... c'hwezi a rankent, pez zo sur, med kourachuz oant hag e veze greet toud an eost. Ha douh an noz e veze ramaset toud an ed prop ha goude-ze neuze e veze nizet, tennet ar plouz outeu aze, ya.
20
Hag e peleh e veze dornet neuze ?
Pep hini en e di. Da houde neuze oa bet deuet... eun dornerez bennag yoa deuet, eun dornerez gand kezeg, med e hellent ked ober da doud an dud, re ediche bet da ober. D'ar poent-ze oa a-leiz a eost, setu eo pemp pe hweh famill, marteze c'hweh pe zeiz hag a helle mond da ober gand an dornerez. Med da houde oa diou pe deir dornerez, 'lato an dra-ze a ree vad d'an dud, me lavar deoh. Da houde ez eus bet deuet neuze euz an douar-braz gand... eur mekanik à moteur evel just, an dra-ze yoa muioh rapide hag ar re-ze deus bet rentet servich d'an dud par exemple.
Neuze ez eem da gas an eost da zorna helloh da gredi. N'eo ked ober gand ar fraill oa mui. Ha goude-ze neuze reed ket kalz a eost mui, setu an dornerezou ha toud ar rest zo bet dispariset ya, ya. Ha gwell a ze peogwir ez a gwelloh an traou, heñ ?
Ha petra ‘veze greet da houde gand ar holo, gand ar plouz ?
Ar holo veze greet bern kolo. Hag ar holo kerah e veze greet strollennnou6 evid ar bern foenn hag evid ar bern kolo. Me lavar deoh an dra-ze veze ramaset prop ha greet dres de façon ma'z afe ked gand an avel kar amarra mad e ranked a-wechou... kar houmañ eo bro an avel, n'eo ket Ouessant viche bet ranket lakaad he ano eo... bro avel eo... pays du vent.
Hag en em zikour a ree an dud d’ar poent-ze ?
Ya, ya. Evid dorna, evid ober ar bern kolo hag ar bern foenn, lod a yoa adroits, hag a ree an dra-ze dres. Klozet dres, greet brao aze. Ha strollenna da houde evid lakaak toud an amarrou hag e veze e-leiz da lakaad, hag e veze meur a eur evid ober an dra-ze Soñj am-eus e vezem en noz c'hoaz er-mêz oh ober an dra-ze evel just peogwir goude an devez-labour e veze greet ken ar berniou. Doare all pad an deiz edod c'hoaz o torna pe oh en em okupi euz an eost evel just, e ranked nizad anezañ prop ha kraza anezañ de façon ma viche hrao da gasa vala peogwir oa milinou e-leiz er vro, ya.
Ha piou a deue da zikour neuze, tud ar memez kêriadenn, peotramant tud euz a leh all ?
Pa veze gellet kaoud, forz peou7 veze kemeret. D'ar poent-ze e vezed ked fier, me lavar deoh. An amezeien en em zikoure e-leiz med kement e-doa da ober ; pep hini en-doa a-walh da ober en e di, med lod a houlenne pa veze surtoud ar herah da zorna, cheñch eun hanter-devez pe eur waskadenn ablamour ober an traou diêsa, surtoud pa veze gwazed ; ar gwazed evel just 'doa muioh a nerz hag a skoe mad, ar re-ze yoa diboannioh d'ar re yoa ekichenn, pa veze unan solid pe zaou hag a laboure a-leiz.
Ha paeet e veze ar re a deue da zikour a-wechou ?

Ya ; ar re a veze kemeret war zevez pa vezent goulennet, ya, e vezent paeet ya, ar pez a houlennent. Med oant ket ker, 'm-eus ket soñj pegement e houlennent med oant ket ker. Ha ni pa hellem kaoud eun amezeg, eun tamm bihan pelloh neged on ti, hennez a yoa kreñv ha kourachuz ha prop (maro eo evel just pell 'zo), med oa ket direzon gand e briz, me lavar deoh, hag a yoa eun den... end-eon... eun den kourachuz hiz 'm-eus ket gwelet kalz.
Devezourien a oa en Eusa gwechall neuze ?
21
Dond a ree unan bennag euz an douar-braz hag er vro e veze kavet unan bennag, med rouez oant. Kavet e veze med pas kalz, surtoud evid al labour-ze. Da houde evid tenna patatez e veze kavet gand muioh a êzamant. Lod a yoa interesant 'lato pa veze gellet kaoud ar re-ze hag e yoa pres warneu.
Hag en em bresta an ostillou a ree an dud ?
A ya ! ya, ya, an dra-ze veze greet surtoud evid ar greun, an nizerez evid ar... (tarare vez greet euz an dra-ze e galleg 'm-eus aon). Hennez neuze a ree d'an eil ti d'egile hag ez eem toud neuze d'en em zikour evid nizad an ed, an dra-ze yoa eun tamm mad a labour peogwir ez oa eur bern braz a ed da nizad, ya, meur a zahad sertenamant. Setu en em zikoured, o ya ! an dud a yoa solidaires 'lato an eil d'egile, o ya !
Piou a laboure an douar en Eusa gwechall ? Ar merhed peotramant ar wazed ?
Ar merhed. Neuze d'ar poent-ze, ar gwazed pa'z eent kuit, a yoa a-leiz... teuent ket dioustu en-dro peogwir oant... war ar batimañchou a lien ha neuze e choment a-bell, war-dro tri bloaz heb dond d'ar gêr, setu ar merhed a ranke ober toud al labour. Da houde ez ee gwelloh neuze, ar homers a yoa gwelloh, oa batimañchou moteur, vapeur tout ça. An dra-ze neuze... ar gwazed 'z ee da naviga, setu ar merhed a ree toud al labour. Med pa teuent d'ar gêr e permision, n'eo ket da sora8 e rankent mond, eo kemered an ostill pe ar fraill pe ar bal. Hag e veze mall e teufe ar gwaz d'ar gêr evid kaoud sikour doutañ evel just, n'eo ket repoz oa. Med partoud oa heñvel ar re... ar marins de l'Etat a laboure ez, ar reze a ree ez. Toud e reent, oant ket diêz, oant ket feneant, toud e labourent pa teuent d'ar gêr... ar re 'doa tiegez, oa ket kalz hag e-doa ket a diegez, nemed ar fonctionnaires aze evel just, ar re-ze 'doa ket ezomm, a-doa o micher doare all, e labourent ket an douar. Ar gardiens de phare a ree ez, ar gardiens de phare adoa ez tiegez, ar pae oa ket braz, setu ar vaouez a ree ferm memestra hag ar gwaz 'n-oa e labour en tour evel just, ya. Toud an dud a laboure, kalz pe nebeud.
Gand petra e veze tempret an douarou gwechall ?
Teil ha bizin, tra all ebed. Diwezatoh da houde e welen an dud lod 'doa ket awalh a deil a gemere fosfat da hada aze or ar gwelt9, med oa ket kalz a dud hag a gemere euz an dra-ze. Toud e tasent kaoud teil. A-wechou lod a werze teil, doare, peotramant 'doa ket a-walh a zouar ha setu e-se e werzent eur harrad bennag d'ar re 'doa ket a-walh. Med an aod neuze, eno e ranked mond e-leiz hag e sehed bizin, bizin tan a reed euz an dra-ze ez, e veze sehet neuze eur pez bern hag e veze lakeet war an douar da houde evid an tempr, ya, hennez yoa extra ez.
Daoust hag e veze laosket an douar da repozi a-wechou ?
Ya. Neseser oa se. Ha neuze e veze melchen mad en douar ma veze bet nevez labouret. Hag ablamour da ze pa veze gwelet e veze a-leiz a louzou e weled an douar 'n-oa ezomm da repoz ha neuze veze greet eun dachenn all. An hini yoa

gand gwelt a veze palet (leton a reem-ni euz an dra-ze, palad leton). Bloaveziou a veze, e veze patatez mad er bloavez kenta, bloaveziou all e veze ket ablamour an douar a yoa bet o repoz marteze re hir. Pe ouzon ket, med e veze ket kaer ar

bloavez kenta (pa veze lakeet patatez e veze lakeet ato er bloavez kenta 'barz al leton). Ha neuze e veze mekchen mad 'barz an dachenn a veze laosket da repoz.
Ha pa veze lakeet greun e-pad eur bloaz, petra veze lakeet da houde ?
Ato e veze cheñchet, ar bloavez war-lerh patatez hag ato euz aze. Jamez ar memez eost en dachenn, greun eur bloavez ha patatez eur bloavez all, ya.
Parkeier lann a oa ivez ?
Leun. Neseser oa peogwir neuze oa leun a gezeg er vro hag e-doa ket a-walh a voued hag e kavent mad al lann, setu evid proteji - al lann, peogwir e ranked kaoud aneuzeu d'ober tan (peogwir d'ar poent-ze e ranked ober ar bara anunan hag e oa gand lann e veze tommet ar forn, ma viche bet tamm lann, viche ket bet gellet tomma ar forn), setu evid ma lonkfe ket ar hezeg toud al lann, eveze greet parkeier. An dud a ree eur blengoz (une carrière) e-barz ar park ma oant soñj kloturi evid diwall ar park douh ar hezeg, ya. Ar hezeg 'doa naon, edichent bet lonket toud an dra-ze ma vichent bet laosket.
Ha peur e veze trohet al lann ?
Pep hini à mesure ma 'neze ezomm, an dra-ze 'n-oa ket a sezon. Pa veze ezomm euz al lann, pa veze gwelet en-doa dija kresket : brao... e veze trohet, ya.
Peseurt chatal a oa en Eusa gwechall ?
Kezeg ha saout, deñved... moh (peogwir an dud a ranke kaoud moh), en doare all yer neuze (oa ket a variétés re). Oa ket a voued evid toud ar chatal, setu ar zaout a yoa de première nécessité, hag ar hezeg evid ober al labourou, karread an eostou ha toud ar pez a yoa da ober, setu e ranked kaoud karr ha loan. Ar re 'doa ket, ar re all a 'z ee war zevez d'ober deuzeu, jome den heb kaoud eur harr da dreina e eost, ato toud en em zikoured. Med oa ket chatal all, gav ket din, gaored marteze unan bennag med 'm-eus ket kalz a zoñj, noñ... 'meus ket gwelet kalz ar chatal-ze, bremañ ez eus muioh eun tamm bihan, ya.
Peleh e veze prenet ar chatal ? En douar-braz ?
Dond a ree a-wechou euz an douar-braz... Ar moh teue euz an douar-braz, toud ar moh, med... ar zaout peogwir e veze leuiou bihan, a veze euz ar gêr.
Ato e veze adarre eul leue pa veze bet eur génisse aze hag... eur gwaz pe zaou a yoa hag a zalhe ar hoch10 a veze greet euz an dra-ze. Amañ en ti-mañ, ez oa zoken eur houër koz hag a ree an dra-ze.
Ped koch a oa en Eusa gwechall ?
Pas kalz, nemed unan pe zaou 'm-eus aon. Noñ, gav ket din viche bet kalz, setu e veze pres a-wechou c'hoaz hag ar hezeg heñvel ez... oa nemed unan hag a dalhe an étalon.
Ped buoh a oa e peb ti ?
Diou, teir, hag eul leue pe zaou. Pas kalz pase teir, peder marteze da vuia er fermou brasa, pas kalz muioh. Med ato e veze eun ounner er hraou dare da ramplas ar veoh peotramant ma veze gellet gwerza unan dare evid... Surtoud ar re werzet evid ober tiegez, ar re-ze 'doa muioh a briz, evid ar boucherie 'doa ket kemend a briz. Setu e tased, ar re 'doa, hag euz a-ze an dud en em zibrouye, ar re yoa kourachuz, da gaoud eur veoh da werza hag e-neze priz mad evel just, ya.
Ha da beleh e vezent kaset da beuri neuze ?

En tachennou... Toud war-dro ar gêr. An tachennou a veze ket kenkoulz evid trehi melchen a veze evid ar zaout hag evid ar hezeg. Ar hezeg peurvuia a veze kaset d'ar prajou, peotramant leh ma veze ket gwelt re gaer ablamour doare all e vichent bet re greñv. Setu ar zaout a-doa an tachennou ma oant ket destinet da drehi. An douar melchen a veze protejet ato evid kaoud ar provizion evid ar goañv. Hag ar zaout neuze... o ! med e vezent ket privet, o noñ ! Ha da houde en o hraou pa teuent d'ar gêr e-doa foenn mad ha betrav, patatez hag a beb seurt traou a veze roet deuzeu. Ha neuze oa plantennou a-wechou aze, euz an douar aze a veze tennet, e teue a-wechou... bokedou melen a beb seurt traou aze, toud e veze roet deuzeu hag e kavent mad,...'touez an ed e veze a-wechou kempennet evid ar zaout.

Ha staget e oant ?

A ya ! Toud e vezent staget nemed goude an eost e vezent laosket toud, kezeg ha saout toud, ha deñved toud, da redeg e-barz ar vro. An dra-ze yoa eur homedi brao evid klask ar re-ze. A-wechou douh ar pardaez, ar re-ze 'z ee a-bell da glask boued, da houde e choment, gavent ket mui ar gêr. Eur wech pe ziou eo chomet ar zaout er-mêz, e vezed ambetet ablamour e veze ket gellet kaoud godro11 ha toud. Hag en aod e koueze a-wechou eur veoh bennag ez, ez eent ese re dost d'ar bord hag e kouezent e-barz, ya. Domaj a veze a-wechou peotramant oh en em dourta a-wechou ez eus bet kollet ez unan bennag hag e rankem abati aneuzeu, ya. O ! ya, meur a... ennui veze ganteu c'hoaz ez. Ar hezeg ez... ha ni 'n-eus bet kollet eul loan gwechall ez, kouezet en aod ez, ya. Eun tamm mad a goll, ya, surtoud oad ket euz ar re binvidika, helloh da gredi.

Hag an deñved, kalz a oa en Eusa gwechall ?

Bet ez oa a-leiz ez med pas deñved braz, deñved bihan du ha gwenn aze, aleiz a re zu... Eur petite race end-eon, med delher a reed dezañ memestra peogwir e ranker ober gand ar gloan a zerviche evid ober ar chosettou, ar bazeier hag an traou-ze... D'ar poent-ze oa ket kalz a elegañs kuir 12, e ranked kaoud traou ar gêr, gloan surtoud d'ober... e rankem delher deñved evid kaoud gloan d'ober an dra-ze neuze, ha neuze ar pull-over, ar rob... pas ar robenn med ar oueledenn a reem-ni euz an dra-ze (ar jupon) a yoa ez e gloan maout.

Ped dañvad a oa e ped ti ?

Ha ni e-noa... 'm-eus ket soñj ped... lakaom eun dousenn marteze, marteze pase. Lod 'doa eun dousenn, lod all 'doa ket marteze, marteze lod all 'doa muioh, med helled ket delher muioh kennebeud ablamour d'ar zaout, peogwir ar zaout ranke kaoud boued ez. Med an deñved vezent ket e-kichenn ar gêr, an deñved a yoa er palud e bord an aod, e-barz an terrain oa ket kaer... nemed evid an deñved.

Hag ar re-ze a oa staget ivez ?

Ya ya, toud stag nemed en septembre, en septembre le vingt-neuf, e veze toud laosket ar chatal ahann da mois de février. Ato eo chomet al lezenn heñvel, ya, ya.

Ha penaoz e ree peb famill evid anavezoud he deñved ?

An deñved yoa merket, pa vezent bihan neuze... pa veze ar poent staga aneuzeu, e vezent lakeet neuze au mois de mai, e vezent lakeet ouh ar zug. Pa

vezont ganet e vezont laosket eur miz, daou viz marteze, da redeg, med da houde, ha neuze e vezont merket... eun tamm ar skouarn aze da drehi. N'eo ket brao ober an dra-ze med ober a ranked evid diferañsi, a-hend-all vichent ket anavezet an eil douh egile, setu e vezent... masakret o diouskouarn neuze, ar

geiz !
Peur e veze touzet an deñved ?
Normalamant e vezont greet e miz even pa vez brao an amzer ato med... gwelet 'm-eus bet e raned mond ganteu a-wechou pelloh peogwir an amzer veze ket tomm a-walh evid... touza.
Ha piou a ree ?
Toud an-unan. Bremañ e teu unan euz an douar-braz ez, toud an traou zo modern bremañ. Setu e teu unan aze pe zaou gand eun appareil aze hag a ra an dra-ze buan... ha ni a ree an dra-ze gand on zizaill. Douh ar mintin ez een gand on13 zizaill ha gand eur zah d'ar palud ha da greisteiz teuen d'ar gêr gand eur zahad gloan, e veze touzet ar pez ma hellen toud, tri pe bevar, pevar pe bemp pa hellen ober, pa vezent êz da ober e veze greet meur a hini... e vezer ket pell pa vez eur zizaill mad aze, o ! pegeid ?
Hag ar moh neuze, kalz a oa en Eusa gwechall ?
A noñ ! E veze ket kement-se med ato e veze euz an eil penn d'egile unan pe zaou a-wechou asamblez, an dra-ze yoa labour, ya. Med ato e veze moh er hraou, peurvuia oa tra all ebed en doare all. Evid neuze e veze sallet er charnel evel just hag e veze kig 'pad ar bloaz peogwir e veze ato houh an eil penn d'egile, pa veze... surtoud pa veze ar momed... veze bet al leuiou e veze e-leiz a lêz d'ar momed-ze, neuze e tased kaoud daou houh asamblez de façon ma veze savet buannoh.
Ha ped houh a veze lazet beb bloaz ?
Tri pe bevar, marteze ouspenn... A-wechou e veze gwerzet, a-wechou e helled gwerza an hanter euz an houh pe eur hartelenn14 pe eun dra bennag... Toud an dra-ze a raporte evel just. Doare all oa ket a arhant e ranked en em zibrouill ma helled. En eur werza e-se eun tamm beb an amzer e veze gellet prena eun houh all adarre da zond. Ha neuze pa veze gwerzet eul leue e veze kemeret eun houh gand arhant al leue, ya, ya, e tased toud en em zibrouill.
(Bet enrollet d'an 11 a viz du 1981. B. Punel)
Notennou :
1 : eur fraill : eur freill.
2 : fercher : liester forh (firzier)
3 : dor : diwar.
4 : apeupre : mad a-walh.
5 : ar partach : le parcellaire e galleg.
6 : strollennou : liammou hag a vez greet gand kolo. 7 : peou : piou.
8 : sora : tommheolia. Se dorer e galleg.
9 : ar gwelt : ar geot, ar yeot.
10 : koch, eur hoch : eun taro ar ger taro ne vez ket komprenet en Eusa)
11 : godro : goro.

12 : kuir : neketa.
13 : on zizaill : va zizaill. Teuler evez ouz implij on en diou frazenn-ze : « .. ha ni a ree an dra-ze gand on zizaill. Douh ar mintin ez een gand on zizaill... » An on kenta a dalv kement hag on / or, hag an eil kement ha va.
14 : eur hartelenn : eur palevarz, eur hart.
Ar bezin
Evid ar bizin, neuze, penaoz e veze greet ? Pep hini a yee d'an aod da zevel bizin evel m'e-noa c'hoant ?
A noñ ! Aze ez eed d'an aod 'benn moga tan an tour1 ha pa veze moged tan

an tour, e veze lodet. Pep hini e lod, e veze greet lodennou gand tammou melkarn, pep hini en-doa e verk différente a lakeed toud e-barz eun tavañcher pe eur gasketenn ha taolet al lodennou2.
Ha gand piou e veze lodet ar bizin e-giz-se ?
O ! Forz peou3 a re euz ar bandenn a veze en aod peogwir toud an dud a ranke beza en aod evid moga an tan. Oa ket urz da gregi a-raog.
Ya, lodet e veze ar bizin etre ar re a oa en aod ?
Ar re yoa en aod, ya.
Ar re ne deuent ket ne veze... ?
A noñ ! noñ, noñ.
Ha ped seurt bizin a oa, soñj ho-peus ?
Oa nemed eur seurt bizin evid ar momed, evid tempra an douar oa nemed eur seurt bizin... baodre4. Linaost5 yoa ez 'lato, eun tamm bihan a-wechou ya. Daou seurt normalamant.
Hag an droad a oa, urz a oa da zevel bizin a-hed ar bloaz ?
Ya, ya. En hañv e veze savet bizin ez evid lakaad da zeha, e veze greet eur bern hag hennez a veze lakeet or an douar pa teue ar goañv da houde ez. Aze e veze lodet. A ! drolloh c'hoaz... e veze roet eul lodenn douh an dud a yoa en ti, e veze kontet an dud.
Eul lodenn a oa evid...
Ma oa tri den en ti 'poa teir lodenn ; ma'z oa c'hweh den oa c'hweh lodenn, e veze brasoh al lodenn.
Ar vugale a gonte ivez ?
Ya, ya, toud an dud en ti.
Evel an dud vraz ?
Ya, ya. Med an dra-ze yoa bizin zeh, neuze evid lakaad da zeha.
Ha pa veze bet ramaset ar bizin neuze, petra veze greet ganto ?
Lakeet en eur bern. E choment seh euz aze 'pad ar goañv ken na vezent karriet da houde d'an tachennou, ledet gand an daou zorn.
Hag e mod-all neuze, ne veze ket devet ar bizin a-wechou ?
O... eo, greet eus bet gwechall-goz ez ya, bizin... evid ober... petra lared a'n dra-ze 'ta neuze ? Larin ket bremañ... ober soud Ya, ya, an dra-ze neuze zo bet greet ; eus ket bet greet kalz, med bet eus bet greet, on zad-me en-deus bet greet.
26
Med dastumet e veze ar bizin a deue d'an aod, peotramant ez eed da droha anezo ?
An hini teue en aod. Amañ n'eo ket bet ar mod kalz trehi evid ober soud, evid ober tan e veze trohet
Gand petra e veze trohet ?
Filzier a yoa, filzier bihannoh neged ar re da drehi ed.
Peseurt ano o-deus ar bizin neuze ?
Bizin tan.
Bizin tan, ha petra oa c'hoaz ?
Bizin bihan, med hennez zo ar pez a reont bremañ aze evid gwerza aze. Med doare all evid trehi eus nemed bizin tan. Bizin moyenn zo... ya, daou seurt 'teil ya, bizin tan ha bizin moyenn... parce que ar bizin tan a-deus boulou bihan outeu aze, ar re all deus ket.
(Bet enrollet d'ar 25 a viz du 1981. C. Ker-an-Chas)
Notennou :

1 : 'benn moga tan an tour : a-raog ma veze lazet an tour-tan. moga : mouga. Moga an tan : laza an tan.
2 : teuler al lodennou : tenna d'ar zord evid loda ar bizin.
3 : forz peou : forz piou.
4 : baodre : saccorhiza polyschides (laminaria)
5 : linaost: chorda filum.

Al lin

O ! Med an dud yoa kourachuz gwechall hag a ree beb seurt labour toud, toud e tasent1 d'ober o-unan al labourou. Memez ar re gosa, kosoh neuze kalz, a lakee, a blante lin (du lin aze) er prajou evid ober dillad, toud evid tisa2 hag ober o dillad o-unan. Gwelet em-eus c'hoaz pa oan yaouank, oan iñtriget e welen eun outill drol aze ha me houlenne :
- Petra eo hennez ?
- Hennez a yoa evid kribad al lin. Comme elle disait... hag a yoa chomet zur malgré tout pa oan-me yaouank, an dra-ze ne laboured ket mui, med on zudkoz a-deus greet, hag al liñseriou a yoa hag a zo bet pell c'hoaz ganeom-ni pa oam yaouank a yoa greet toud er gêr gand al lin a veze plantet an-unan er prajou, ya. Ha pell da houde neuze pa'z eem gand ar zaout d'an dour, da zoura neuze ar zaout, e veze laret : « Aze ema ar poull-lin », an andred ma edo al lin evid... e veze lakeet da dempra, 'teil3 evid labourad goude-ze, ya. Me 'm-eus ket gwelet ober med on zud-koz a-deus greet, on mamm-goz a-deus greet toud an dra-ze. Hag al liñseriou a yoa greet toud... a yoa greet er gêr, hag... med sur oant ket ken soupl hag ar re zo bremañ, ar pez zo sur, n'int ket nilon. Memestra e veze greet toud, oblijet oam... ha neuze toud ar robennou ha toud an dra-ze veze greet er gêr. Kanfart4 a reed deuz an dra-ze ha lod a-deus c'hoaz konservet deuz an danvez-se en o zi, en souvenir euz a wechall. Me 'm-eus ket, med

gwelet em-eus on mamm-goz o tougen eur robenn greet ez-a-se5 er gêr, a yoa grossier sur med tomm ha solid, ya, an dra-ze 'm-eus sonj.
(Bet enrollet d’ar 24 a viz c’hwevrer 1982. B. Punel).
Notennou :
1 : tas : klask. Toud e tasent : toud e klaskent.
2 : tisa : gwiadi.
3 : 'teil : emichañs.
4 : kanfart : eur seurt danvez groz a-walh greet gand lin.
5 : ez-a-se : evel-se. Lavaret e vez ivez: e-se, euz-a-se.

Ar milinou

A-leiz a vilinou a oa en Eusa gwechall ?
Ya, milinou a yoa eun tamm bihan e kement kêriadenn yoa toud, ya, me wele milinou partoud.
Ha da biou e oant ?
D'ar re a yoa o chom er hartier-ze. Meur a diegez o-doa deuzeu1 o-unan. E Kêr-an-Chas ez oa pemp pe hweh milin, 'giz-se. Amañ ez oa unan hag a yoa aze, en face, a yoa d'ar vreudeur amañ, meur a hini edont asamblez ha pa veze ezomm da vala ed, pep hini yee da ober pa veze avel neuze. Med avel a ranked kaoud ha trei ar vilin toud. Pa cheñche an avel, e ranked mond en eur redeg da drei ar vilin, anez viche eet gand an avel, anez ar bannou a viche eet kuit toud gand an avel hag e ranked mond en eur redeg, tachadou e ranked redeg evid trei. Ha kas ar zahadou ed neuze hag e veze lakeet an dra-ze da vala hag e veze aozet da houde an dra-ze evid ober bleud hag ar grignenn2, hag an dra-ze a yoa

mad d'ar chatal. Hag e veze greet bara du, bara du a veze greet er fernier.
Eur miliner a oa evid peb milin neuze ?
Ya, miliner yoa e peb milin. Amañ, ar vreudeur yoa toud akord neuze, pep hini da ober pa 'niche ezomm. Ha gwechall eus bet milinou braz er vro, yoa meur a viliner e-barz, unan e Kerlann, unan e Mêz-ar-Reun, eun all e Frugullou aze. 'M-eus ket gwelet ar re-ze, an dra-ze zo koz-koz end-eon.
Ar vilinerien ne oant ket tud a-vicher ?
Tud hag a yee d'ar mor gand kanojou ha traou-ze.
Med o micher e oa an dra-ze, mala bleud ?
Bet oa lod hag a ree eur vicher, bet oa lod hag e veze kaset deuzeu. An hini 'n-oa tamm milin a gase sahadou da vala hag a baee neuze evid mala ha da houde ez ee da gerhad ar bleud hag an traou malet da zes3 d'ar gêr, ya, med paea a ranked. Amañ eur ket bet jamez o kas peogwir ez oa eur vilin er gêr.
(Bet enrollet d'ar 15 a viz genver 1982. P. Kerhere).
Notennou :
1 : deuzeu : dezo.
2 : ar grignenn : ar brenn.
3 : des : digas.

28

Ar besketêrez

Mad neuze, pesketêrien a oa en Eusa gwechall ?
O ya ! Pesketêrien a yoa, e-leiz zoken, pesketêrien yoa toud e e kement porz a yoa.
Eur vicher dañjeruz e oa ar besketêrez amañ ?
A-wechou ma vez re ziêz ar mor deus atansion da ober sertenamant, pe re dost d'ar garreg pe... Aze eur vag o hond da Geller gand tud a yoa bet chaviret, ar re yoa en aod doa dalhet ar hanot ha pa oa diskennet ar mor, ar hanot yoa eet à-pic hag an dud yoa eet er-mêz euz ar vag, eus bet kollet e-leiz a dud aze, e Keller.
Ha pesketêrien beuzet a zo bet amañ ?
Ya, eur vag all, eus ket pell c'hoaz a zo bet, unan kouezet er-mêz euz ar vag hag eo chomet e-touez an ourinkl kost ar vag med ar patroñ yoa er vag 'n-eus ket bet gourach da gemered anezañ. Komañset eo da grial : Au secours ! Au secours ! med... On1 mab-kaer-me a yoa er Galgrah, deuet en aod euz a besketa pa 'n-eus klevet ez eo eet en-dro med 'benn ma oa eet beteg eno... eur pennad mad a amzer, an all yoa maro sertenamant.
Ho kwaz a yoa pesketêr gwechall ?
On gwaz yoa pesketêr ez hag a yoa bet taolet er-mêz gand eun houl-mor, taolet er-mêz euz e vag hag eet d'ar fons, daou edont er vag, eun all... eur martolod yoa gantañ, pa eo eet d'ar foñs e-neus neuñvet ha deuet en-dro warhorre, an all 'n-oa c'hoant paka anezañ med hemañ lare dezañ :
- « Taol an dour er-mêz euz ar vag da genta, peotramant ar vag 'z ay d'ar foñs hag ez aim toud ganti. »
- « Gand petra ? Amañ 'm-eus tra ebed ! »
- « Med kemer ar mann pesketa aze ha taol an dour gand hennez ! »
- « A ya. »
Setu pa en-doa videt ar pez brasa euz an dour, hemañ yoa savet er vag endro med bet oa bet er foñs.
Eur vag en-oa ho kwaz ?
Ya, ya, bag en-doa, Saint-Nicolas zo he hano.

Hag e peseurt porz edo ?
E Galgrah.
Ha ped porz a zo amañ en Eusa ?
Meur a hini... ez eus Galgrah, Yuzin... e Kadoran ez eus ez, e Stiff... e... Arland...e... O !...e... amañ reem petra 'ta ? porz... porz... ale bon, bremañ gavin ket... Penn-ar-Roh, Porz-Gored, porz Bougezenn, aze eo toud teil, Porzpaol zo ez.
Ha peseurt pesked a veze paket amañ neuze ?
Eun tamm bihan euz a doud : c'hwintiged, laoged, siliou, gwrahed, brizilli ha kevell a yoa ez, veze paket grilled, ligistri, kranked, genitouzed3... ha touilled awechou, rae a veze paket a-wechou ez.
Ha petra ree ar besketêrien gand o fesked da houde neuze ?
29
Gwerza a reent eun tamm bihan. Ober reed an dro... klianted... pep hini endoa eur hliant bennag, setu ez eed da gas pa veze pesked ha lod a veze dalhet evid ober boued kevell ez. Grilled teuent ket 'barz ar havell ma veze ket lakeet eun tamm boued deuzeu4.
Ha kaset e veze ar pesked da werza d'an douar-braz a-wechou?
Noñ, eur mareyeur a yoa e Stiff hag an-doa eur vivier braz er mor hag a gemere. Setu da zadorn puria5 ez eed da gas ar pesked.
Hag eur vicher vad e oa ar besketêrez amañ ?
Sikour a ree eun tamm bihan. Med er goañv e laboured an douar, ar besketêrien laboure an douar en plus setu... e veze eun dra ato, eun dra bennag da ober... sikour ar palad hag a... lakaad patatez hag an traou. Er goañv e veze ket pesketet. Pa veze kaer an amzer a-wechou e veze taolet ar bal kuit hag er roud d'ar mor d'ober eun deveziad, paka pesked.
Ha piou a deue da besketa amañ en-dro da Eusa e mod-all ?
Paotred Molenez a teue gand o hevell aze, paotred Porsall, paotred Douarnenez.
Ha gwelet mad e oant ?
Pas re. Paotred Douarnenez a werze o fesked er vro, a ree tro ar vro aliez gand o fesked, ar re-ze ne besketent nemed brizilli hag e teuent d’ober an dro hag e krient e-kichenn an tiez.
Ha petra veze laret diwar o fenn neuze ?
O !... Kontant oad. Brizilli, paotred ar vro d'ar poent-ze, er penn kenta, ouient ket pesketa ar brizilli, da houde 'deus komprenet, 'deus gouezet penaoz e ranked prena bleud spesial d'ober strong da deuler er mor d'ar pesked da zond.
Kalz pesked a veze debret gwechall ?
O ya ! Pesked a veze debret aliez a-walh. Gwechall e veved e-leiz euz an ti, kig-hoh, pesked, ez eed ket da gerhad kig e Lambaol aliez.
Ha paotred Porsall a deue ivez da besketa amañ ?
Paotred Porsall veze ez o paka c'hwintiged ha zoken e choment da loja er vro pa hellent kaoud eur hraou pe eun toull bihan bennag da gousked, war ar holo dioustu.
Ha gwelet mad e oant ?
O ! Pas re. Ar re-ze oant ket gwelet re vad.
Perag ?
Lar a reed a-wechou ez ee an ein, an deñved ganteu6.
Ha paotred Molenez neuze ?
A ! Paotred Molenez oad ket kontant pa teuent re dost gand o hevell ez, setu

ez ee toud ar pesked ganteu.
Med ar re-ze a deu atao da besketa amañ ?
Ya, dond a reont c'hoaz, ya. Med bremañ eus ket kalz a besketêrien nemed plaisanciers setu... n'eo ket heñvel.
Ha gand petra e veze pesketet gwechall neuze ?
Petra... gared7 a veze klasket evid pesketa ha turked8 evid paka gwrahed. Gand brinnig e veze paket ar... al laoged, eo brinnig eo a veze ranket da denna evid paka laoged.
30
Ha gand rouejou pe gand al linenn e veze pesketet ? Gand al linenn, gand al linenn, ya.
Ha bremañ neuze, n'eus ket kalz a besketêrien mui neuze amañ ?
En hañv ez eus plaisanciers e-leiz peogwir tud deuz a leh all a teu da baseal eur miz pe zaou aze ha... bremañ deus toud bagou, setu ez eont da besketa.
Petra lavar an dud diwar-benn ar plaisanciers ?
O, netra ebed, baêr ket tamm roll evid an dra-ze, setu n'eo ket diêz.
Ped pesketêr a zo en Eusa en devez hirio ?
O ! An dra-ze 'vad... n'ouzon dare... eus ket kalz. Pesketêrien end-eon ma'z eus tri pe bevar pesketêr braz, eus ket, eus ket pase.
(Bet enrollet d'ar 27 a viz genver 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : ourink : galleg orin (fun evid ar vag)
2 : on : va (peurvuia en Eusa, e vez lavaret on e-leh va : on zad, on zi, on breur, on zud...)
3 : genitouzed : keonid-mor (eur seurt kranked).
4 : deuzeu : dezo
5 : puria : peurvuia
6 : ganteu : ganto
7 : gared : des gravettes e galleg (nereis)
8 : turked : ligia oceania.
Ar besketêrez
Neuze, pesketêrien a oa en Eusa gwechall ?
O ya, a-leiz a yoa. Bet oa lod hag a jome en Eusa ato, ha neuze ... en hañv e reent ar besketêrez hag er goañv e veze dizarmet ar hanojou hag e... ha labouret an douar neuze 'pad ar goañv, ya. Bet oa lod, lod all neuze, hag a ree ar besketêrez en hañv hag a z ee da naviga da houde 'pad ar goañv, hag e teuent en-dro neuze pa teue an amzer gaer. Ha neuze lod all a yoa gand eur retred dija, pa teuent d'ar gêr e retred eh en em arañjent dabitud, daou zen euz ar memez famill aliez, evid ober ar besketêrez neuze pa vezent e retred.
Hag eur vicher dañjeruz e oa ar besketêrez amañ ?
O ya ya. N'eus ket bet kalz a aksidantou 'lato. Eur bloavez 'lato 'm-eus ket soñj da vad, pres goude1 ar brezel aze, oa tri hag a oa bet beuzet e Pern neuze ya, unan Alexis Chalm, Joseph Berthele ha Louis Toulan. C'hoant saveteal o palang, hag int eet d'ar mor a yoa re ziêz hag int bet dispariset. Kavet ez eus bet korv daou med unan all n'eus ket bet kavet.
Ha penaoz e veze pesketet amañ neuze ?
O ! Neuze oa ket kalz a rouejou c'hoaz (filet), oa ket filet, dre al linenn, gand al linenn toud. Ha neuze ar besketêrez gand al laz, ar pesked a linenn a yoa : ar gwrahed, ar c'hwintiged2, ar siliou ha neuze... laoged3 da houde ez, pironneaux ha chinchards ha traou e-se. Ha da houde neuze kranked... kranked, ha grilled

31
ha legistri. Neuze beb diou wech ar zizun 'm-eus aon, e veze kaset ar grilled d’ar mareyeurs yoa amañ, e Porzpaol ez oa daou pe dri hag er Stiff ez oa ez. Ha neuze e teue eur vag diou wech ar zizun deuz tramant4... Arhantel pe eun tu bennag aze (Argenton) evid kerhad ar grilled neuze hag al legistri. Ha neuze sañsetamant pa 'z ee ar besketêrien da gas ar grilled hag al legistri, droad da eun tamm bihan a houel, da eva eur banne.
Gand petra e veze paket ar c hranked hag al legistri ?
Gand kavellou ya ya, ha neuze vez lakeet tammou pesked e-barz evid... ober boued.
Hag e peleh edo ar bagou neuze ?
O ! bet oa partoud : e Bougezenn-hont, hag er porz, hag e Porz-Gored, er Prad, hag e Penn-ar-Roh, e Porz-Gwenn amañ, Arland hag ar Stiff, ha neuze e Galgrah-hont, Galgrah e-kichenn Kellerhont, hag e Yuzin neuze. Toud war-dro ar vro oa leun a vagou neuze.
Ha goudoret mad e oa ar bagou ?
O ! N'oa ket sur. Disterra ma teue an amzer da fallaad e veze ranket tenna aneuzeu war ar zeh ya, ablamour da ze helled ket chom er goañv armet muioh. Ablamour da ze e helled ket kaoud bagou braz peo-gwir toud ar re vraz zo bet aze, em-eus gwelet, a zo bet toud deuet d'ar hostez,ya. Eus nemed unan hag em-eus gwelet hag e-neus gellet delhar e vag 'pad e vuhez e-se, oa Henry Chalm. Hennez a zizarme e vag 'pad ar goañv med e veze amarret mad e porz... e porz Lampaol aze.
Ha piou a deue da besketa tro-dro da Eusa neuze ?
Surtoud tud Molenez, tud Konk, bet oa zoken euz a Gonk hag a teue da baseal ar sezon gand o bagou hag a jome 'pad an hañv amañ neuze, re Douarnenez ez. Re Zouarnenez a deue neuze da ober ar besketêrez makro5 e bae ar Stiff aze. Leun a vagou... leun a vagou Douarnenez aze 'pad an hañv neuze, hag oa tamm, n'oa tamm moteur na tra ebed c'hoaz a-raog neuze.
Ha gwelet mad e oant ?
O ya, ya, ya. A-wechou e teuent d'ober tro ar vro. Amañ ouied ket kalz paka, paka... ar makroed neuze c'hoaz. Setu e teuent gand panierou d’ober tro ar vro evid gwerza ar makro. Tud Eusa suramant a yoa kontant peogwir ar besketêrien ne ouient ket paka aneuzeu c'hoaz. Ar re-ze neuze evid paka makroed a ree strong, 'hiz ma larez an dra-ze, e lakeent en eur vilin... evid achi6 ar pesked, hag e veze lakeet bleud arachid gantañ, ha neuze e veze greet en eur baill evel-se, ha foultret aze, hag e veze foultret eul linenn er mor, gand eun tamm makro outañ, e veze sachet ha paket leun o bag e-se. Ha tud Eusa ne ouient ket kalz neuze. Da houde eo bet deuet ar mitraillette neuze ha bremañ tud Eusa a bak 'hist ar re all ez. A-wechou ez eus seiz... seiz higenn pe bevarzeg, a-wechou e vez eur beskedenn ouh peb higenn, ya.
Ha paotred Molenez neuze, gwelet mad e oant er vro ?
O, ‘e deuent ket kalz er vro. A-wechou 'lato ar re doa anaoudegez e Eusa a deue da baseal ar marvor, e choment da loja aze neuze, ya, peogwir oa tamm moteur c'hoaz, setu en hañv a-wechou veze ket kalz a avel hag e rankent dond d'ar ronv7, da roñvad euz a Volenez beteg Eusa.
32
Hag en devez hirio, evid ar besketêrez amañ, penaoz eo ?
Kazimant den mui. Petra zo... daou pe dri... tri ya, tri zo, 'm-eus aon. Ema neuze Henry Goulard, eun all Jean Gouzien ha Jako Lucas evid ar momed ez...

a ra ar besketêrez en hañv ablamour e-noa naviget trizeg vloaz hag evid kaoud droad da bemzeg vloaz retred e ra bremañ en hañv, hag er goañv e stop neuze evid ober, evid ober an transport, ya. Doare all eus nemed daou mui, daou professionnels.
Hag en em denna a reont ?
A ! Ouzon ket re. O ! Teil peogwir e chomont memestra, e drefent ket kaoud kalz a venefis. A-leiz a zeiziou fall a zo hag e heller ket mond er-mêz, ya, hag e ranker paea memestra ar roll.
Ha gwechall, penaoz e oa evid ar besketêrez, eur vicher vad e oa beza pesketêr ?
O ya, neuze helled gwerza mad an traou 'lato, ya. O ! ne ruillent ket war an aour muioh forsetamant, noñ, med etre ar besketêrez ha neuze al labourou a reer er gêr, bet oa lod hag a... hag a veve d’or9 toud, etre ar ferm hag ar besketêrez e-doa ezomm da brena netra sur. 'Doa a-walh a vleud evid ober bara, neuze e veze greet bara beb pemzeg devez aze, ya, ha da houde patatez neuze. Setu oa peadra da zebri ha neuze oa deñved da laza ivez, ya, ha neuze oa saout.
Setu lod e-doa an amann hag al lêz, lod a werze lêz hag amann ez, forz penaoz e-doa evid provizion an ti ato. Me 'm-eus... an ti kenta aze, me 'm-eus soñj pa oan-me yaouank, ar re-ze veve toud dor o houst, e-doa eur vag, d'an amzer-ze an hini ree ar besketêrez a yoa retreted, ha neuze doa eur vilin ez, ha neuze eost braz, deze toud deuz ar gêr.
Da houde, savet eur veoh beb bloaz, setu beb bloaz doa eur veoh da werza evid kaoud arhant ez, ya. Ya, provizion pesked, ha kig ha toud, ha moh e veze savet da nebeuta unan pe zaou, pe dri zoken beb bloaz, moh, setu e veze provizion kig, hag ein da houde, deñved da laza ivez. Setu n'eet ket kalz d'ar higerez suramant.
Hag en devez hirio neuze, perag n'eus ket muioh a besketêrien amañ en Eusa ?
Ato memez tra, mank a borz. Aze eus bet unan, Jean Me Thirion, hag e-neus bet êseet ober pesketêrez, med en em denne ket. Surtoud 'n-oa ket greet pesketêrez a-raog, eet d'en em lakeed d'ober ar besketêrez, e-niche bet ranket mond denañ d'ober eur miziad bennag gand pesketêrien, ya. Setu eet kuit peogwir e-neus breved mécanicien de première classe, eet en-dro, e houniz gwelloh e vuhez eno neged... neged oh ober pesketêrez, muioh en abri denañ. Doare all, pa ranker gouniz... d'ober pesketêrez, arabad kaoud aon rag an humidité. Peogwir, bremañ ez eus kestion, pase kant vloaz zo dija, ez eus kestion da gaoud eur porz mad, med kaozeal reer aliez, med reer ket kalz a dra se ! Ma viche bet eur porz mad, marteze viche bet muioh a besketêrien, ya.
Hag amañ tro-dro da Eusa, eo diêz ar mor, diêz eo pesketa.
O la ! ya, surtoud ar hostez norz aze, treitour ya ya. Amañ e-kichenn eo êz, eo plênnoh ar mor ato.
33
(Bet enrollet d'an 10 a viz c'hwevrer 1982. M. Toull-Dreiz)
Notennou :
1 : pres goude : dioustu goude
2 : c'hwintiged) : lieu (pesk)
3 : laog(ed) : dorade pesk)
4 : tramant : etrezeg
5 : makro : brezell (ar ger galleg an hini eo).

6 : achi : drallla
7 : roñv : roeñv
8 : e drefent ket : ne dleont ket
9 : dor : diwar

Ar vartoloded hag ar “fayoed“

Neuze, an darn-vrasa deuz ar baotred a z ee da naviga gwechall ?
A ! ya ya ya. Lod... a-raog trizeg vloaz zoken. Me 'm-eus anavezet unan amañ, eun amezeg, hag a yoa da drizeg vloaz... en Australie. Setu oa eet kuit araog denañ1, da zaouzeg vloaz hanter suramant... gand an hent yoa hir evid mond d'an Australie... ya.
Ha penaoz e ree ar baotred evid ambarki neuze ?
Ez eent d'ar porziou, lod da Vrest, med oa ket kalz a blas e Brest, da Rouañ neuze, d'an Haor-Nevez, da... Zukark... da Bourdel, ha da Varseill. Med... ar porz tosta oa Rouan suramant ya... pe... Dukark neuze ya. Marseill, an hent yoa hir ha ker da baya2... ya. Hag e rankent chom neuze eur pennad a-raog kaoud plas, doa ket plas pa'z eent c'hoaz, e rankent kaoud arhant e rezerv evid mond suramant, ya.
Ha ma ne gavent plas ebed e teuent en-dro d'ar gêr neuze ?
Ya, med rar oa 'lato. Dabitud e kavent... eun devez pe eun devez all quand même. Med a-wechou e vezent pase eur miz en douar 'lato, hag e ranker paya ar restaorant. Gwir oa ez oa neuze ti evid ar vartoloded hag oa marhadmatoh neged ar restaorant suramant. Ha neuze ar re a zalhe an dra-ze a en em okupe da blasi ar re yaouank pe ar re dija... koz, ar re... peogwir ar re goz a ranke ober memestra, mond da glask ambarkamant goude ma vezent bet e koñje.
Ha pegement e houneze ar vartoloded d'ar poent-ze neuze ? Eur vicher vad e oa beza martolod ?
O ya, evid Eusa oa ket kalz a choaz non plus, peo-gwir oa tra amañ nemed labour-douar med... ne hounezed ket kalz a dra, setu oa nemed an dra-ze evid tud Eusa. Ha helled ket ober kalz a besketêrez amañ muioh peogwir oa ket a borz mad na tra ebed.
Ha peseurt re a houneze ar muia neuze, ar re a oa “fayo“, peotramant ar re a oa er homers ?
O ! Ar re oa fayo suramant ablamour an dra-ze yoa fix... a houneze ato tandis que ar re... a deue... a-deze naviget eur bloaz pe zaou a deue da Eusa da baseal o hoñje, e vezent debarket, ha neuze... doa kollet o blas, ma doa c'hoant paseal

34

eur miz pe eur miz hanter, da houde e oa poent mond kuit en-dro. Setu e rankent mond d'ar porziou en-dro evid klask plas, ya. A... sertenamant, ar re a yoa... militaires, ar pae a rede ato, pe e vezent e koñje pe e vezent ket, ya.
Ha pegeid e chome ar vartoloded heb dond d'ar gêr neuze ?
O ! Ar martoloded a hoñvers... lod... eur bloaz, lod all daou vloaz, ya.
Ha petra a ree o maouez 'pad an amzer-ze neuze ?
Labourad an douar, ober eost ha neuze sevel chatal, deñved, eur veoh pe ziou. Ya, setu e-se e hounezent ez deuz o hostez.
Ha petra a ree ar vartoloded gand an arhant a hounezent ?
Des d'ar gêr... evid beva ar vugalez hag evid ar vaouez da veva, ya.
Ha penaoz e reent neuze evid kas an arhant d'ar gêr ?
Dre mandat med... a-wechou e vezent meur a viz e voayach, setu... ar vaouez neze ket beb miz he arhant muioh. Setu ar vaouez a ranke en em zibrouill evid beva ar vugalez memestra. Arabad... pa touche arhant, arabad dispign toud

tout-de-suite... dioustu... e ranked soñjal en amzer da zond, ya.
Ha penaoz e reent evid kas kelou d'o gwreg neuze ?
Dre liziri 'lato... ya... ya, ya... eul lizer peotramant... depechou, telegramm... ya, ya. Pa vezent ambarket neuze, ar henta tra a ree ar martolod eo digas eun telegramm, eun depech e-hiz ma lared e brezoneg, da avertisa neuze : « Me zo ambarket war ar vag-mañ pe unan all. »
Ha penaoz e veze greet evid kas kelou dezo neuze ?
Rei a reent o adres. Ha neuze... ar gompagnunezou a roe an itinéraire, evid... evid telle date skriva par exemple... da Zakar pe ... da Buenos-Aires pe... eun tu bennag e-se, ya. Ar vag a baseche eno d'an dat-se.
Ha pa deuent en-dro da Eusa neuze, petra a reent ?
Labourad ez, lakaad urz en o zi, ober peñtur ha toud an dra-ze, ha sikour ar merhed, ma teuent er goañv, da balad ha d'ober toud an dra-ze.
Ha konta a reent ar pez o-doa gwelet er broiou pell ?
O ! la la ! Pa veze daou pe dri martolod en eur gompagnunez e-se... helloh lavared... ato ar hoñversasion z ee war an navigasion. Sed ar re all doa nemed selaou mui da ober. A-barz pep hini 'n-oa kontet e istor, m'hen asur deoh, an amzer basee buan, ya.
Ha digas a reent traou deuz ar broiou pell ? Souvenirs pe traou evel-se ?
A !Ya ya ! Des a reent traou, surtoud deuz ar Chin neuze, traou seiz... d'ar merhed... fouladou seiz ha toud... surtoud deuz ar Chin, ha neuze ... ar gwazed a zache dillad glaz evid o famill hag evid o hamaraded ez, ya.
Ha da be oad neuze e kuitaent ar homers ?
Neuze... ar retred oa ofisiel da hanter-kant vloaz, med lod... Lod a navige c'hoaz da houde neuze, ya. Ha pa deuent e retred neuze, a-leiz, a-leiz a gemere eur hanot c'hoaz evid ober ar beskerez da houde, ya. Hag etre e labourent an douar gand ar merhed ivez.
Eur pañsion o-doa p'o-doa kuitaet ar homers ?
A ! ya, ya, da hanter-kant vloaz, ya.
Hag ar re a oa fayo neuze, da be oad e kuitaent ?

Ar re-ze gemere eur retred proportionnelle pa deze greet pemzeg vloaz, ya. Lod a ree muioh suramant. Pa reent pemp bloaz warn-ugent, suramant e-doa muioh a avañtachou. An hini a gemere eur retred proportionnelle n'e-noa ket droad a allocations familiales evid e vugalez, hag ar re doa greet... pemp bloaz warn-ugent a-doa droad neuze, ya.
(Bet enrollet d'ar 17 a viz c'hwevrer 1982. M. Toull-Dreiz)
Notennou :
1 : denañ : da vihanna
2 : paya : paea

Ar goñversanted hag an artizaned

Kalz koñversanted a oa en Eusa gwechall ?
Bez' oa meur a hini, ya. Bez' oa komersanted, bez' oa toud a beb seurt traou. Lod ez oa... frouez ha legumach ken. Kigerez, e oa ato daou, tri bouloñjer, boulangerie, a yoa.
Ha deuz peleh e oant ?
Euz a Eusa e oant, ya.
Hag e peleh edo ar staliou neuze ?
Eur boulañjerez a yoa er C'heo, eun all e leh m'ema Jo Germain bremañ, eo Perrot, hag amañ e ti Richard ez eus bet ato bouloñjerez ez, ha da houde eus bet

eun all, Coz, amañ war-laez c'hoaz, med e ti Perrot 'n-oa ket mui d'ar poent-ze nag er C'heo kennebeud.
Hag an dud a brene kalz gand ar goñversanted ?
Ya, eun tamm bihan, kafe, sukr, eun tamm bihan a draou, ar pez neseserra naturellamant. Amaenn1 a yoa er gêr ha kig ez, n'eet ket aliez d'ar gigerez.
Hag ar gomersanted neuze, paseal a reent er hêriadennou evid gwerza o marhadourez ?
Evid gwerza bara ya, e reent an dro hag... eun tachad zoken eo bet... e teuent da ober an dro gand toud an episeri, e paseent 'kichenn an nor, setu oa nemed mond da weled petra yoa er harr.
Hag ar gomersanted a yoa tud pinvidig e-skoaz ar re all ?
O ! a helloh da gredi e oant pinvidikoh neged ar re all. Profita a reent euz o marhadourez.
Ha kaozeal a reent brezoneg pe galleg ouz ar glianted ?
Ya, brezoneg, ya.
Hag o bugale neuze, ar vugale a ouie brezoneg pe galleg ?
O ! Muioh a halleg, ar re-ze a gaozee muioh ar galleg neged re ar hampagn naturellamant.
Daoust hag e teue komersanted euz an douar-braz a-wechou ?
Marhadourien lien a teue d'ober eun dro, doare all pas kalz. Marhadourien lien a basee eur wech an amzer.
Eur marhad a oa en Eusa gwechall ?
Noñ, 'm-eus ket gwelet, noñ.
36
Hag an artizaned neuze, peseurt artizaned a oa en Eusa ?
Bez' oa... bez' oa a ree kovel2 evid lemma an ostillou, doare all arañji ar bouteier-ler ez oa ez, doare all welan ket... kalvez a yoa ez, unan, daou zoken, evid ar hoad, ober ar meubl ; ar meubl veze greet er gêr e-leiz.
Hag an artizaned, tud euz ar vro e oant ?
Ya, tud euz ar vro ez.
Ha gounid mad a reent o buhez ?
O ya ! Paea a reed ker a-walh an traou.
Labour a oa evid an oll ?
O ya, ya. Toud ar meubl veze greet en Eusa d'ar poent-ze. Bremañ e teu toud euz an douar-braz an traou greet, med neuze e veze greet er vro, greet a- zorn toud, oa ket a vekanikou.
Hag ar goñversanted hag an artizaned da beseurt skol e kasent o bugale, d'ar skol gristen pe d'ar skol laik ?
D'an daou, eun tamm bihan da bep hini, douh o relijion 'hiz ma larer.
(Bet enrollet d'an 8 a viz c’hwevrer 1982. C Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : amaenn : amann
2 : kovel : govel

Ar goñversanted

Kalz koñversanted a oa en Eusa gwechall ?
Ya, meur a hini yoa. Bet ‘oa daou e Stiff, unan e Frugullou, da houde e... er Chernigou hag e Stang-ar-Hlann, ha da houde Lambaol neuze, ha da houde or1 hent ar C'hreah, en Drudeg hag e Parluhenn, evid ar hostez norz. Er hostez su neuze ez oa e Toull-al-Lann, e Porzgwenn, hag e Penn-Arland eus bet eur pennad ez, eur homers. Hag e Lambaol e oa meur a hini neuze, deuz a beb seurt

toud.
Ha deuz peleh oant neuze ?
Kazimant toud tud Eusa ‘oant, ya, tud euz a Eusa a yoa en em installet e-se, komersant.
Hag an dud a brene kalz digand ar goñversanted ?
Ya, suramant. Serten traou a yoa deuz ar gêr sur, e-hist bara ha traou-ze med da houde ranked kemered ato sukr ha kafe ha te ha traou e-se ha... eur banne gwin, eur vouteillad gwin beb an amzer ez. Ha neuze bet oa... lien ez, traou d'ober dillajou a gaved amañ ez.
Hag ar goñversanted a basee er hêriadennou evid gwerza o marhadourez ?
Ya, surtoud ez oa Aljerianed denañ, hag Italianed ha neuze marhadourien lien a deue euz an douar-braz d'ober eun dro beb an amzer ez, med an dra-ze, ar re-ze oa nemed evid ober liñseriou ha traou-se.
Hag ar goñversanted a oa tud pinvidig e-skoaz ar re all en Eusa ?
Lod yoa pinvidig, lod oant ked re muioh. Ar re yoa er bourk suramant, lod ‘doa danvez e-leiz ya, ya. Lod a ree meur a dra, a ree bara en plus c'hoaz ha
37
neuze, bistro, ha neuze gwerza traou all c'hoaz, épicerie ez, setu ar re-ze etre toud 'doa muioh a arhant neged ar re all zur.
Ya, ar goñversanted a oa er bourk, ar re a oa er bourk, a oa pinvidikoh neged ar re a oa er hêriadennou ?
Ya, ya ya.
Hag ar goriversanted neuze a gaozee brezoneg pe galleg ouz ar glianted ?
An dra-ze zepande, ma-unan a gaozee brezoneg, e ouient brezoneg kerkoulz hag a ni suramant ya, hag e kaozeent galleg ez. Egal oa galleg pe brezoneg, en em gomprenem ato.
Hag o bugale a ouie galleg pe brezoneg ?
Re ar bourk a gaozee kentoh galleg, med goud a reent brezoneg 'lato ya.
Eur marhad a oa en Eusa gwechall ?
N'eus ket bet marhad, non. Bet oa hag a deue da expozi e-kichenn an iliz aze neuze, suramant... 'doa nemed urz2 eun devez pe zaou ar miz da lakaad o étalage or ar plas ha da houde e profitent d'ober tro ar vro neuze evid gwerza traou, bric-à-brac ha toud an dra-ze.
(Bet enrolled d'an 10 a viz meurz 1982. M. Toull-Dreiz)
Notennou :
1 : or : war
2 : urz : aotre.

BUHEZ AR FAMILL

Ar skol

Brezoneg pe galleg ho-peus desket da genta ?
E ouien ket eur ger galleg pa oan eed d'ar skol, pas unan ! Ha me yoa nehet o klask kompren penaoz em-miche greet on hont. A mesure e veze desket eur ger bemdez, feson oan ket toutafed re zod hag a-barz ar fin 'm-eus bet desket galleg ez. Ha surtoud al latin, ar pedennou e latin, an dra-ze a ya ganin, hag ar hatekiz. Med an traou all, dictées et compagnie, toud an dra-ze de côté, nemed ar pedennou, ar pedennou 'lato eo drol. Hag em-eus dalhet soñj c'hoaz memez euz ar gousperou (toud an himn aze) hag ar pedennou e latin, an dra-ze zo chomet med an traou all zo dispariset. N'em-oa goud er skol nemed evid ar jeografi hag e ouien ket netra, med an dra-ze 'm-eus reuteunet eun tamm bihan, sed aze toud.

Da be oad oh bet kaset d 'ar skol neuze ?
Pemp pe hweh vloaz oan, c'hweh vloaz bennag marteze peogwir edon pell douh a Lambaol... 'm-eus ket a zoñj, med da unneg vloaz ez on chomed er gêr, 'feillel ket din mond mui d'ar skol peogwir 'm-oa ket a houd evid ar skol, me neuze eo labourad. Hag em-eus soñj, ar vestrez houlenne ouzom eun devez er hlas : - « Alors, te, petra ri pa vezi braz, petra 'h-eus c'hoant da gaoud ? » Unan a lavare : - « Moi, mamzelle, me marier ! - « Toi, Jeanne ? - « Moi, chevalvoiture, mamzelle ! -« Cheval-voiture ! » 'Lato na petra !
38
Eun all neuze e-noa eun dra bennag all. Goude-ze, bloaveziou da houde, edon o paseal e ti honnez, an dimezell-ze hag he-doa greet skol din, o paseal gand ar harr hag al loan. - « Ah ! Jeanne, c'est le rêve ? »
- « A ya ! »
Dres realizet an huñvre peogwir edon e-barz eur harr o paseal, me o komandi evel just. Hag em-oa goud evid al labour-douar neuze. A ya ! an draze a blije din, o la la ! Neuze e vezen ato en tachennou, en aod e vezen ez.
E peseurt skol oh bet ?
Skol Eusa amañ... netra nemed er memez skol, Sainte-Anne aze, eo bremañ Sainte-Anne, d'ar poent-ze oa ar skol, memez hini ato. Hag edom pase dres.
Ped skol a oa ?
Diou, Saint-Michel ha Sainte-Anne. Goude-ze gomprenan ket perag ez eus bet greet skoliou hag eus tamm bugalez, bremañ ez eus aze des bâtiments n'on dare d'ober petra. Ha d'ar poent-ze oa bugalez peo-gwir e va bloavez e oa c'hweh ha pevar-ugent (quatre-vingt-six enfants cette année-là). Ha bremañ ez eus unan, daou hag a-wechou ez eus tamm an oll hag e ranker ober skoliou, kompren a rit eun dra bennag ? Ni ‘zo kollet gand an dra-ze, emaom o soñjal evid petra e reer tiez nevez aze, da lakaad petra ? da lakaad peou ? peogwir eus tamm bugalez mui !
Eur skol laik a oa d’ar poent-ze ?
A ya ! Honnez yoa ez 'lato, ya, med honnez a yoa kentoh... oa ket kalz a dud hag a lakae o bugalez er skol laik. Pa veze eun élève, daou, tri... da houde ez ee à mesure, e kreske, pevar, pemp. Ablamour eno, lod a yoa dre interest peogwir oa ket frejou e leh ar skol all e ranked paea, pas ar skol med al leoriou, ar haierou ha toud, setu an dud, lod a zelle ouh an dra-ze, peotramant lod o-doa des opinions politiques autrement hag a ni jome ato la droite evel just.
‘Oa ket brezel etre ar skol laik hag ar skol brevez ?
O ! Be' yoa eun tamm dissentiment. O ! neuze eh anavezed ket ar re a teue d'ober skol ha ni a ignore ar re-ze hag ar re-ze ma foi, reent ket re ar brezel deom 'lato, med... Da houde ez ee gwelloh an traou, eh en em arañjem, ar gwella toud oa en em arañji peogwir an aotrou Doue zo aze evid toud an dud e ranker beza kamarad an eil d'egile.
Ar merhed hag ar baotred a oa asamblez peotramant e oant dispartiet ?
D'ar poent-ze neuze edont ket asamblez, pep hini en e skol, ar baotred en eun tu hag ar merhed en tu all.
Ped skolaer a oa ?
E skol ar merhed d'ar poent-ze, er hlas bihan pa gomañsed, eno oa diou.
Aliez vezent euz a Eusa peogwir re an douar-braz oa ket êz, oa ket êz deuzeu dond amañ, e tased ato kaoud tud euz ar vro evid ober skol, amañ eo êsoh. Setu oa peder pe bemp a yoa, hag eur guizinier a oa euz a Eusa ez neuze. Hag ar vugalez a helle chom er hantin, 'hiz bremañ ez, ar re yoa pell douh ar skol, ha

lod o-doa moyenn hag a laoske o bugalez. Hag ez oa daou gui zin, ar re baour gand ar zoubenn ha neuze e fournisent o bara (ha ni 'n-oa soubenn, bara ha neuze koñfitur pe amaenn ma tigased euz ar gêr), ha lod all neuze yoa pinvidikoh (e-hiz ma viche aze des fonctionnaires, a reed euz an dra-ze, a lakae
39
o bugalez), ar re-ze 'doa muioh a voyenn da baea ar hantin, neuze o-doa 'hist ar mestrezed, a zebre gwelloh.
Toud ar skolaerien hag ar skolaerezed a oa euz a Eusa ?
Ar muia nemed ar frered neuze, ar skol Saint-Michel a yoa frered, med eno 'm-eus ket bet gwelet frered Eusa o kentelia er skol. Med ar merhed, eo. On hoar zo bet, dimezelled Berthele - a zo beo c'hoaz) a zo bet (ar re-ze 'doa o breved), neuze oa eur hoar d'ar mêr, Ticos (a zo maro eus ket pell), ar vaouez-se he-doa he breved hag a ree skol amañ ez, hag eun all, eun dimezell Tual a ree skol amañ ez (ha n'eo ket maro c'hoaz, a zo eet d'an ospital 'm-eus aon) hag... eun dimezell Tual all c'hoaz.
Ha striz e oa an urz ?
Sever oa med 'lato pas re. Ar re zeske mad a yoa koñsideret dres. Me yoa espiègle, selaouen ket kalz a dra, setu vezen e penitañs a-wechou.
Da bed eur e kroge ar hlas diouz ar mintin ?
N'ouzon ket re vad... O ! Abred oa douh ar mintin kar a-raog an deiz e rankem mond... donc oa eiz eur oa, me zoñj din. Soñj am-eus kleved on hoargaer a yoa pell o chom er foñs (on gwaz yoa euz a eno) ha neuze veze o leñva douh ar mintin pa wele an tour Kereon moged[1], honnez he-doa goud evid ar skol ha pa wele an tour maro a zinifi an eur yoa paseet evid mond d'ar skol, neuze ez ee en eur redeg hag an dra-ze yoa pell douh a Lambaol. Honnez veze kalz pelloh negedon-me, marteze 'doa eun eur bale, soñjit !
Da beseurt deiz e veze skol ?
D'ar yaou oa ato eun devez libr, ar yaou ato. Doare all 'pad ar zizun penn-dabenn, sadorn 'pad an deiz. Neuze veze kateskimou[2] d'ar yaou, setu aliez pa vezed en oad d'ober ar homunion vezed c'hoaz eun hanter-devez a-raog kreisteiz da zond da Lambaol d'ar hateskimou, d'an iliz.
Ha penaoz e oa diabarz ar hlasou d'ar poent-ze ?
Apeupre heñvel ato... klasou braz, prenecher braz, sklêr, taol hir aze, n'eo ket individuelle, eun daol hag e vezem... douh eur hostez.
Penaoz e veze tommet ar hlasou 'pad ar goañv ?
O ! Jamez tommet ha ni 'neze jamez riou. Ha da houde 'pad ar récréation neuze e tañsem hag e redem, 'n-oa ket riou. Soñj am-eus 'lato pa vezem awechou paket gand ar glao o vond d'ar skol, vezem gleb, gleb neuze e chomem euz a-se ahann da greisteiz. Eun devez 'm-eus soñj 'm-oa bet riou, 'm-eus ket soñj pe oan chomet da greisteiz pe oan ket, on hoar yoa oh ober skol d'ar poentze hag he-doa bet truez ouzin hag he-doa roet he chal din da lakaad 'lato da domma eun tamm bihan. An dra-ze yoa poaniuz 'lato hag a-leiz yoa memez cas ganin-me, oan ket on-unan. Hag an treid peogwir an heñchou a yoa nemed dour warneu, veze ket gellet ober tro, aliez e ranked lammad en dour ha ma veze ket dres ar boutou, veze dour e-barz hag an treid veze gleb 'pad an deiz, 'pad an deiz-pad !
Leoriou a veze roet deoh ?
Ya, med prena a ranked al leoriou hag ar haier ez, med an dra-ze oa ket ker d'ar poent-ze. Hag honnez, an dimezell Tual-ze, he-deus greet vad da a-leiz a famillou peogwir ar re oa paour 'doa ket peadra da brena al leoriou ha neuze e

40
tase neuze kaoud neuze re goz gand unan bennag e-neze kuitaet ar skol de façon da arañji ar re teue war-lerh, da rei aneuzeu evid netra. Honnez 'deus greet vad, ar vaouez-se !
Petra veze desket er skol ? Galleg ?
Galleg... kalkul, dictée, ha petra veze greet euz an dra-ze... rédaction, helleh da gredi ar vestrez he-deus bet ebat meur a wech o weled ar pez a skrivem... ha ni lakae comme ça se prononce, ar pez a teue er spered, oa ket ato de premiere qualité med eus ket forz, toud 'deus desket lenn ha skriva apeupre plus ou moins... fall.
Hag ar vugale a ouie brezoneg pe galleg ?
Ar muia, brezoneg. Da houde veze desket eur ger galleg bennag. Ha neuze ar pez a ree vad deom veze ato er vro tud euz a leh all, hiz ar syndic des gens de mer aze, hennez, ar re yoa en touriou (les gardiens sémaphoristes) ha neuze amañ sans fil3 aze oa eur stasion braz), ar re-ze teue euz a leh all ha neuze vezed war o zro a-wechou o selaou aneuzeu, ar re-ze a ouie kaozeal. Gras d'an dra-ze a veze memestra, eh êseed beza ‘hiz ar re-ze, memestra e ree vad deom kaoud tud euz a leh all.
Petra a veze roet d'ar vugale a laboure mad neuze ?
O ! des bons points, des bons points et la croix neuze... la croix aze, me 'meze ket anezi aliez med beb an amzer 'm-eus bet ez 'lato, la croix ha neuze au mérite yoa merket warni kuir4, au mérite, an dra-ze 'm-eus soñj petra yoa merket war ar groaz, au mérite.
Ha priziou a veze e fin ar bloaz ?
A ya ! ya, ya. Me 'm-eus bet nemed des prix de catéchisme, an dra-ze 'm-eus bet med doare all marteze ar re 'deus bet o certificat d'études (me n'on ket eet beteg aze) a-deus bet marteze priziou. Me yoa chomet da unneg vloaz er gêr, ouzon ket petra zo paseet da houde, an dra-ze yoa yaouank 'lato, kea ?
An droad a oa da gaozeal brezoneg er hlas ?
O ya ! Toud ar pez a gared med 'lato pa veze poent an devoirs, e ranked dalher peoh evel just. Med doare all ya, ouiem ket kaozeal en eun doare all, setu oam oblijet d'en em esplika e brezoneg evel just.
Hag ar skolaerien a gaoze brezoneg ivez ?
Ar re-ze a ouie, med ouzom-ni e kaozeent galleg 'lato peogwir ar re-ze oa bet e skol 'lato, a yoa muioh desket hag a ouie e rankent kaozeal galleg ouzom evid deski deom evel just, ya.
Ha kalz a vugale a yee beteg ar sertifikad ?
O ! Mond a ree unan bennag med seulamant an ambetamant a yoa adarre e ranked kas aneuzeu beteg Konk evid paseal an dra-ze hag a-leiz 'doa ket a voyenn ha setu ablamour d'an dra-ze 'deus ket bet o zertifikad hag e-diche bet en doare all, kapab oant ha kapab mad memez. Da houde ar re 'doa moyenn neuze a gase o bugalez en douar-braz d'ar skol, med oa ket kalz peogwir oa ket a voyenn.
Ha goude beza kuitaet ar skol neuze, peseurt micher a ree ar merhed ?
‘Hist on tud, labour-douar ha netra all ebed.
Hag ar baotred ?
41
Ar baotred 'z ee da naviga, yaouank, daouzeg vloaz, trizeg vloaz... unneg vloaz memez, o ! ya, bet eus eet ! O ! Paour-keiz paotred bihan ! Sur 'deus bet mizer !

(Bet enrollet d'an 28 a viz here 1981. B. Punel)
Notennou :
1 : pa wele an tour Kereon moged : pa wele e oa bet lazet an tan en tour (en tour-tan). Kereon a zo unan euz an touriou-tan a gaver er mor en-dro d'an enezenn.
moga : mouga ; moga an tan : mouga an tan, laza an tan.
2 : kateskimou, ar hateskimou : katekiz, ar hatekiz.
3 : la Sans-fils : lesano ar stasion pellgomz a zo e Lambaol.
4 : kuir : neketa ; kea.

Meurlarjez

Ya, petra veze greet evid meurlarjez gwechall ?
Evid marlarjez ?
Ya.
E veze greet gouel, e veze greet eur repaz, eur repaz1 apeupre mad, evid ober gouel, hag e veze greet mardigraed neuze, e veze greet bonomed ha kaset a beb tu toud, eed en eur gana ganteu oh ober an dro toud, greet bonomed mardigra aze, form... form eun den. Hag eur bloavez, on mamm yoa eet d'ober 'r homisionou d'ar bourk, hag a ni oa ' chom er gêr, hag a ni a lare - « Ma viche greet eur mardigra da weled ? - Ya, moyenn zo da ober. » Hag on-oa klasket eul laoreg2 ha neuze eun dra bennag, foenn ha traou veze lakeet d'ober... d'ober, d'ober pougennou3 ha traou, ha lakeet eur rochedenn dezañ toud, ha tog... ha mardigra. Ar baotred a ree form eur penn hag a varke an dra-ze gand... gand liou pe gand kreioñ. Boh, greet eur pez hini, unan braz, ha klasket eur forh, eur forh hir aze, unan, unan... ober berniou kolo ha berniou foenn, eun troad hir outi, ha neuze :
- « Ha ma viche lakeet ar forh-mañ da e foñs al laoreg, ha lakeet anezañ en êr hag an dud a-deuzo aon razañ.
- « Lak anezañ e-kichenn, ouh an ti aze.»
O ! Ha ni reem ket forz.
-« 'Peus nemed ober pez a geroh. Ma lakoh anezañ en êr e vezo gwelet en êr, an dud 'deuzo aon razañ, a laren. Marteze 'deuzo aon, marteze deuzo ket. Boñ, lakeet ganteu ouh an ti a-se beteg an doan4 toud, ar bonom yoa en êr toud, on mamm 'tond d'ar gêr euz ar bourk, unan bennag all oa ganti c'hoaz, hag e-noa laret : -~ « O ! Sell ! petra zo ouh an ti, ouh on zi-me ? Petra eo ? » a lare. « O ! Unan euz ar baotred a zo kranket5 ouh an ti, hag a zo da goueza d'an traoñ pa 'm-eus gwel. Hennez a zo da veza masakret en eur goueza. O ! ma 'miche gellet redeg denañ, mond d'ar gêr ha... » Hag on mamm a grie euz a-bell, hag a lare : - « Diskenn en traoñ alese ! Diskenn en traoñ alese ! Bremañ-zoun6 e

kuizi7 hag e... hag e varvi. » Kaer e-noa krial, reed ket van, hag a ni lare d'ar baotred :
- « Diskenn rankfeh anezañ 'lato, kar on mamm 'n-eus aon, on mamm zo epouvañtet o weled an dra-ze. »
- « O beñ, n'eo ket eun den beo », a larent, « e-giz-se n'eus ket forz. »
- « O noñ, n'eus ket forz, noñ med... »
Ha da houde on mamm en em gavet beteg a-dost aze.
- « A ! Bandenn, bandenn sôvajed », lare on mamm, « epouvañtet on halon a vamm en on hreiz c'hoaz kement epouvañted on bet ganeoh.
- « Hemañ n'eo ket eun den eo. »
- « Me gave din, unan euz ahanoh-c'hwi e oa, unan euz on bugalez e oa,

ablamour oan epouvañtet. O ! iñfernal oh deut da veza, iñfernal !
- « A ! Hizio mardigra, hizio mardigra ! Hizio 'z eus droad, heñ ! »
- « O ! ya med, attention ! », lare on mamm, « goustatoh neged se ranker rnond, heñ ! Epouvantet 'peus ahanon nêt, on halon lamm en on hreiz c'hoaz.
- « O beñ, arabad deoh kaoud aon mman8. Bremañ eo paseet ha n'eo ket gour9 ahanom-ni oa peogwir oa mardigra oa. »
- « Hag e-peus bet an toupet d'ober mardigra e-se, da lakaad oh an ti ?
- « Ya ». a larent, « ha petra ebat 'n-oa ! »
Ha ni 'n-oa plijadur oh ober toud an dra-ze. E-se pase toud an deiz, ya, hag on mamm yoa bet epouvañtet nêt.
(Bet enrollet d'ar 15 a viz genver 1982. P. Kerhere)
Notennou :
1 : repaz : pred. Ar ger “pred“ ne vez ket implijet mui en Eusa.
2 : laoreg : bragou.
3 : pougennou : divesker. Ar ger “pougennou“ a zo eur ger fentuz. Doare all e vez lavaret “divesker“.
4 : an doan : an doenn ; toenn an ti.
5 : kranket : pignet. (
6 : bremañ-zoun : bremaig.
7 : e kuizi : e kouezi.
8 : mmañ : mamm.
9 : gour : hini ebed. N'eo ket gour ahanom-ni oa : n'eo hini ebed ahanom-ni oa.

An dimezi

Penaoz e veze greet ar bromesa ?
Ar merhed hag ar gwazed a ree anaoudegez asamblez ha setu neuze ar gwaz a houlenne : « Kontant vefes da zimezi ganin-me ? », ha neuze ma oah kontant veze laret : « ya », ha neuze e teue famill ar gwaz neuze da di ar vaouez da houlenn hag akord oa ar vaouez da zimezi gand ar paotr yaouank. Evidon-me eo en em gavet se. Greet anaoudegez a-raog en eur bañked pe en eur fête bennag ha neuze e teue an tad pe ar vamm, ar vamm peurvuia, da houlenn hag akord oa da gemered ar gwaz ha ma veze laret ya, e teued douh an noz d'ober

eur veilladenn hag e veze greet anaoudegez asamblez toud e-se hag e veze debret hag evet eun dra bennag a vad, sed aze toud.
Ha penaoz e veze gwisket an dud evid an eured ?
Ar re zo 'timezi, ar vaouez nevez a veze gwisket... eur mouchouar gwenn aze neuze, eur chal gwenn or-horre... autrement... duzatoh1 goude veze lakeet gwenn toud... toud gwenn med er penn kenta veze nemed ar mouchouar gwenn, ya, hag ar rest, ar famill lakee o dillad braoa ez, toud ar pez a yoa a vrao en ti ha... pep hini a lakee pez en-doa.
Hag ar plah-a-enor hag ar paotr-a-enor ?
Ar plah-a-enor veze eur mouchouar gwenn ganti ez... hag ar gwaz-a-enor veze ez dillad dres, abillet prop, traou brao, traou nevez.
Ha penaoz e veze an eured neuze ?
D'ar mairie ez eed da zimezi, d'ar mairie ha da houde e teued neuze toud asamblez neuze, deux-à-deux, d'an iliz evid an overenn, overenn-eured, neuze veze dimezet ar re yaouank, ya.
Ha da houde neuze, friko a veze ?
A ya, friko a veze. Goude an eured... e veze greet ar friko er gêr, ar repaz veze greet er famill hag e vanke tra ebed. Pa veze kaer an amzer e veze lakeet, e

veze greet taoliou er-mêz neuze, e lakeed taoliou hir, a veze fabriket er gêr ha pep hini gase e asied gantañ. A ya !, kas a ranked an asidi hag an traou da zibri, pep hini gase gantañ pez en-oa ezomm hag e veze debret e-se dres or an daol. Tud veze laret deuzeu : « C'hwi teu d'ober ar boued hag e vezo kaset an traou deoh toud hag e vezo greet ar pez zo da ober » ; veze greet soubenn, veze greet ragout, veze greet fars, greet toud 'touez an taouarh en tan, toud. Or an tan veze greet ar zoubenn just, med toud ar rest veze greet 'touez an taouarh, hag e oa mad.

Petra veze da eva ?

Da eva ?... Piketez veze aliez, gwin oa ket kalz, noñ, veze ket evet kalz a win. Bet e veze memestra eur banne bennag da eva d'ar wazed, d'ar re gave mad, med doare all eo piketez, piketez, ya ya, a veze greet er gêr.

Ha ped a dud a veze pedet d'ar friko evel-se ?

O ! Tud a veze e-leiz, toud ar famill, bihan ha braz toud, toud, ya. Toud an dud a 'z ee d'an eured ha da zibri, ya, da zibri ez eed ez.

An amezeien a veze pedet ivez ?

Ya. an amezeien veze pedet ez ya. An amezeien hag ar gerent, hag ar mignoned, tud veze e-leiz, ya, kalz a dud a yoa.

Petra veze 'pad ar friko neuze ? Kana veze greet ?

Ya, kana veze greet ez, ya, kana, ya. Rigolet veze, pep hini lare 'pez a ouie, o ya ! Rigolet veze hag e veze kanet hag ez eed eur pennad douh ar gêr neuze... tramant ar Stiff peotramant... tramant eun tu bennag aze e leh ma oa plasennou braz hag ez eed di da zañsal, ya. Deux-à-deux aussi... ceux qui avaient des cavaliers étaient à deux, les jeunes avaient souvent des cavaliers (A ! Bremañ kaozean galleg denañ ha 'miche ket ranket ober). Kavalierien veze ha daou-hadaou ez eed hag e veze... plijadur o la ! Med ar re yoa Enfants-Marie 'doa ket droad da zañsal, an dra-ze yoa maluruz ! Oa ket droad da zañsal ha ni yoa

Enfants-Marie, on hoar ha me yoa Enfants-Marie, med ni hellem ket dañsal jamez, noñ.

Petra veze greet goude ar friko neuze ?

Goude ar friko... ez eed adarre da zañsal, veze dañset er gêr e leh ma edo ar friko veze dañset ez, e leh ma oa plas veze dañset, el leuriou, er hour ez eed da zañsal aliez hag er plasennou, er plasennou braz veze dañset, veze greet an dañs round hag e veze kanet, o ya ! plijadur a veze.

Ha petra ree an dud nevez goude an eured ?

An dud nevez goude an eured a 'z ee d'ar gêr ez, pep hini d'e famill. Ar re-ze edo o zi preparet deuzeu hag o gwele, da zond d'ar gêr da houde.

Ha goude an eured neuze, da beleh ez ee an dud nevez da jom ? Da di o zud ?

Ya, da di o zud, da di o zud, ti ar gwaz pe ti ar vaouez, leh ma oa plas, ya, e leh ma oa plas, ma veze ket plas e ranked mond eun tu bennag all. Med peurvuia eo da di an den nevez pe da di ar vaouez nevez ez eed, ya. Neuze ar re goz hag ar re yaouank a jome asamblez, a zebre asamblez hag a ree toud er memez ti, med bremañ n'eo ket e-se mui, pep hini a za en e du.

(Bet enrollet d'an 8 a viz genver 1982. P. Kerhere)

Notenn :

1 : duzatoh : diwezatoh.

An dimezi

Da be oad gwechall e veze konsideret eur plah... eur baotrez, evel eur plah

yaouank ?
Eur bloaz orn-ugent, daou vloaz orn-ugent da nebeuta.
Ken diwezad se ?
O ya.
Ha daoust hag ar merhed yaouank o-doa eur c'hoef eviteu pe eun dra
bennag en o dillad hag a ziferañsie aneuzeu deuz ar re all ?
Ya, ar houricher1, ar boned kouricher a yoa a-liou, a yoa fleurachennet. An
tul or-horre a yoa heñvel, a yoa gwenn med inienn2, ar boned a yoa a-liou, ar
rubanou yoa inienn ez... e-leh ar re goz a-doa bonedou du inienn. Ha pa veze
kañv, an dulenn a yoa or horre a yoa..., a yoa ket ken sklêr kennebeud.
Ha da be oad e komañse ar baotred yaouank hag ar merhed yaouank d'en
em zarempredi ?
Ugent vloaz, eur bloaz orn-ugent.
Ha da be oad e helle eur plah yaouank dimezi d'ar poent-ze ?
O ! Paseet veze ugent vloaz 'lato ato.
Ha daoust hag eo ar plah yaouank eo a zibabe eur paotr yaouank peotramant
eo ar gerent a deside evid o merh ?
A-wechou veze ar gerent. A-wechou eo ar gerent a yee da houlenn ar plah
yaouank d'an ti.
Ha piou a ree ar goulenn-dimezi neuze ?
45
Eur hoar pe... ar vamm a-wechou all.
Ha penaoz e veze greet ?
Pa veze goulennet, da houde e teued da di ar plah yaouank hag e teue
boeson da eva ez, eun espes gouel sañset.
Eur promes-dimezi a veze greet neuze ?
Ya. Ar gwaz a houlenne ouh ar plah yaouank ha kontant oa da zimezi.
Daoust hag ar gerent a roe eun dra bennag d'o merh pa zimeze ?
Ya... Eun dra bennag veze roet med an dillad, ar gwaz eo a baee an dilladeured
hag ar gwalinier. Ha d'ar poent-ze ar gwazed 'doa ket a walinier, 'm-eus
ket soñj, er penn kenta, da veza gwelet , oa nemed ar vaouez hag he-doa
gwalenn.
Ha piou a veze pedet d'an eured neuze ?
An amezeien, kamaraded ha kerent toud. A-wechou veze greet ar repaz er
gêr. An amezeien, ar re oajet a jome er gêr d'ober ar boued, veze ar bañked er
gêr.
Ha penaoz e veze gwisket ar plah yaouank evid an eured ?
Bloaveziou zo eo e gwenn. Gwechall-goz, gav ket din e veze e gwenn c'hoaz,
med d'on amzer-me e vezent gwisket e gwenn, mouchouar, tavañcher ha toud.
Hag ar paotr yaouank ?
Ar paotr yaouank 'doa ar memez kostum ato. Evid ar gwaz eus ket cheñchet.
Ha tud ar famill, penaoz e vezent gwisket ?
Dillad sul, dillad a veze lakaet braoa a veze gellet ez 'lato.
Eur paotr-a-enor hag eur plah-a-enor a veze ?
Ya, ya.
Piou a veze dibabet ?
Kouzined peurvuia pe kamaradezed a-wechou pe kamaraded... hag e veze
bokedou, fleurs d'oranger a yoa hag a veze lakaet amañ ouh an tavañcher, unan
penn-da-benn, evid ar vaouez nevez.
Penaoz e veze gwisket ar plah-a-enor neuze ?

Ar plah-a-enor a lakae he dillad naturel.
Ha penaoz e veze an eured neuze ?
D'ar mairie ez eed da genta, euz ar mairie e teued d'an iliz.
Ha goude ?
Goude ez eed da zañsal, d'ober tro ar vro, veze dañset ar round or ar plas, or ar gwelt partoud aze. Ma veze eun ostaleri or an hent e rantreed da eva eur banne.
Hag ar friko a veze goude neuze ?
Goude ya. Daou repaz, da greisteiz ha douh an noz.
Ha petra a veze da zebri ha da eva neuze ?
Eun tamm bihan euz a doud. An dra-ze 'n-eus ket cheñchet kalz, a yoa apeupre ‘hiz bremañ memestra.
Ha ped a dud a veze pedet ?
A-wechou hanter-kant pase.
Hag ar friko a veze greet er gêr peurvuia ?
Pas ato, med aliez ya, aliez veze greet er gêr.

46

Ha pa ne veze ket greet er gêr, peleh e veze greet neuze ?
Tiez a yoa a ree nemed an dra-ze, repachou ar bañked.
Peseurt re ? Peseurt tiez ?
A-hont-se-hont 'leh m'ema Jo Germain oa eun ti braz eno, Perrot gwechall ; ar re-ze yoa komers ganteu hag a ree repachou ar bañkejou.
Ha petra veze greet goude ar friko neuze ?
Goude ar friko e teued d'ar gêr, pep hini d'e di. Bremañ ez eer toud da di an dud nevez... da zañsal ha da gana c'hoaz, med gwechall ez eed ket.
Daoust hag e veze kinniget traou d'an dud nevez ?
Noñ. Arhant a veze roet d'ar vamm kentoh... Noñ, d'an dud nevez noñ, n'eo ket ‘hiz bremañ, cheñchamant zo.
Ha goude an eured neuze, da beleh ez ee an dud nevez da jom ?
A-wechou da di an tad pe da di ar vamm.
Da hortoz kaoud eun ti deuzeu ?
Ya. Lod a jome ato gand o zud seulamant, 'deus ket bet kuiteet ; me 'm-eus ket greet denañ, me zo deuet amañ hag on chomet amañ.
(Bet enrollet d'an 2 a viz kerzu 1981. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : kouricher, ar houricher : ano koef Eusa.
2 : inienn : dindan.

Ar hleñvejou

Daoust hag an dud a veze klañv aliez gwechall ?
Pas kement ha bremañ. Eur wech an amzer pa veze re galed e veze klasket ar medisin. Eur pennad eo eur medisin ar marin eo a yoa.
Peseurt kleñvejou a veze paket gand an dud amañ ?
'Wechou ez oa tuberculose med hennez oa ket anavezet, veze ket soagnet sertenamant e varved pa vezed bet pell a-walh o soufr. Peotramant rumou pe traou euz-a-se. N'anayed1 ket kalz ar hleñvejou gwechall.
Hag ar wazed a z ee da naviga, peseurt kleñvejou o-doa ?
Pas muioh neged ar re all.
Ne zigasent ket kleñvejou deuz ar broiou pell ?
'Wechou ya, 'wechou e teue ganteu, sur.
Ha pa veze klañv unan bennag en eun ti, daoust hag e teue an amezeien da

zikour en ti pe da zes traou dezañ ?
'Wechou ya, pa veze fall, 'wechou ya, e teue tud.
Ha penaoz e ree an dud evid en em zoagna neuze ?
Medisin ha... farmasi a yoa spesialamant, n'edo ket e ti ar medisin e-hiz bremañ, ar seurezed eo a ree ar farmasi, setu aze e helled kaoud louzeier fasilamant.
Setu e veze galvet ar medisin da zond ?
A ya !
Ya, klevet em-eus e veze greet medikamañchou gand louzou gwechall...
47
Ya ! Traou a yoa, ya.
Piou a ree ?
An eil gand egile e kleved « an dra-ze zo mad evid an dra-mañ pe an drahont. » Toud an dud a anaye1 eun tamm bihan.
Peseurt louzou a veze implijet e-giz neuze ?
Louzou an derzienn2 a yoa aze er palujou a yoa bokedou roz bihan aze, pa veze gellet kaoud an dra-ze... Bez' oa traou all, louzou ar preñved evid ar vugalez a yoa er jardinou neuze, ijar3 evid pa vezed añrumet, da lakaad 'touez al lêz.
Ha pa veze grevuz neuze ar hleñved, petra veze greet ?
N'ee ket re a dud or-dro ma veze re zañjeruz naturellamant, oa aon da baka.
A-wechou e veze kaset an hini klañv d'an ospital, d'an douar-braz ?
Oui, oui... ya, a-wechou ya.
(Bet enrollet d'an 11 a viz genver 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : n'anayed ket kalz an dra-ze : n'anavezed ket kalz an dra-ze. Toud an dud a anaye : toud an dud a anaveze.
2 : louzaouenn an derzienn : centaurée.
3 : ijar : izar, izer, ilio-douar.

An dillad

Penaoz e veze gwisket an dud evid mond da labourad gwechall neuze ?
Evid labourad... koulz lared, nompaz ar memez dillad evid mond d'an iliz, med broz, mouchouar, tavañcher, memez dillad memestra, seulamant simploh, traou koton, boned neuze, eur boned du e-leh ar houricher. En hañv pa veze kaer an amzer, e veze lakeet nemed eun tamm mouchouar gwenn, pa veze re domm.
Ha da zul neuze, penaoz e vezed gwisket ?
Da zul e veze lakeet dillad bravoh, e veze lakeet mouchouiri seiz, tavañcherou seiz, traou brodet, brao d'an dud, ha riblikenn1 amañ. spillou aliou, ar houricher gand lasou, koefou brao toud. E penn kenta toud oa eur hazekenn a veze lakeet war-horre an dra-ze evid mond d'an iliz ha neuze e weled ket ar mouchouar kalz. Ar hazekenn yoa du hag ez oa eur bord a liou ruz pe roz amañ, veze ket botonet na tra ebed. Hennez, ar mañchou veze distroñset amañ am-eus soñj... peogwir veze bara benniget en iliz hag em-eus soñj on mamm a lakee an tamm bara benniget e-barz ar bord aze euz ar mañch.
Ha pa veze eur repaz braz pe eur gouel, penaoz e veze gwisket an dud neuze ?
Neuze veze lakeet an dillad sul ez, an dillad brao 'lato.
Ha pa veze eun interamant neuze ?
Pa veze eun interamant, mar doa euz ar famill e vezed toud e du zur hag e

veze lakeet kapot.
Petra eo ar hapot ?
48
Mezer du eo hag a guz toud ar horv hag ar penn toud war-horre ar
houricher.
Ha gwechall neuze, gwechall-goz, penaoz e oa an abid, ar memez abid e oa ?
Ar hazekenn a yoa gwechall med... pell zo n'oa ket mui a gazekenn bremañ.
Gwechall-goz, ya, yoa kazekenn, med ar memez abid da houde, bravoh
marteze eun tamm bihan memestra alato dre ma teue an dud.
Ha piou a ree an abid neuze ?
Kemenerezou2 a yoa dre ar vro. Lod a yoa hag a yoa douh an deiz d'an tiez
da wriad, ma oa traou da beñseliad e-poa ar gemenerez hag a teue d'an ti 'pad
an deiz.
Ha piou a ree ar houricher neuze ?
Bez' oa tud espres evid ampeza ar houricherou. Aze, toud an dud ouient ket
ober an dra-ze parce que aze oa tuyotet toud ar bord... ar hoefou, eul labour
spesial... ampezet.
Hag ar wazed neuze, penaoz e vezent gwisket ?
Ar gwazed eus ket a jeñchamant, a zo bet ato gwisket heñvel. Ya, n'eus ket
bet abid breton jamez. A mañ en Eusa. Noñ, noñ. Amañ en Eusa, noñ.
(Bet enrollet d'an 8 a viz c'hwevrer 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : riblikenn : ruban a-liou.
2 : kemenerezou: kemenerezed.
An ti
Penaoz e oa diabarz an tiez gwechall ?
Diabarz an tiez ? O ! Diabarz an tiez gwechall oa ket kalz a dra en tiez, ez oa
gweleiou-kloz, taoliou, taoliou hir evel-se, neuze a veze en daou benn, er guizin
hag er... penn-brao sañset ez, er penn-brao, ha gweleiou-kloz. Setu aze toud
petra yoa, o ! oa ket kalz a dra.
Ped estaj a oa ?
Ped estaj ?
Ya.
Eun traoñ hag ar laez, yoa nemed an dra-ze.
Ha ped pez a oa en ti neuze ?
Ped pez ?
Ya.
Evel amañ gwechall ez oa... unan, daou ha war-laez e veze neuze unan pe
zaou ez, ya.
E peseurt korn euz an ti e veze debret neuze ?
Er penn-kuizin, er penn-kuizin e leh ma veze greet ar guizin e veze debret,
veze eun daol vraz hag eno e veze debret. Hag ar guizin, ar boued, veze greet
toud en oaled, tan lann pe tan koad pe... pe glouadl veze greet gwechall ez,
veze greet tan gand glouad ez o la ! greet gand glouad ya. Hag e veze rigolet pa
49
veze greet ar glouad, e veze laret da leiz a dud da zond ha neuze ranked ober re
round neuze.
Setu e veze debret er penn-kuizin ?
Er penn-kuizin e veze debret.
Ar penn-louz a veze lavaret ivez ?

Penn-louz ya... hag ar penn-brao oa an all.
Ha pa veze pedet tud, pa veze digemeret mignoned pe tud ar famill, peleh e veze debret ?
Er penn-brao.
Medperag e oa brao ar penn-ze ?
Peogwir oa propoh neged an all. Ar penn-kuizin veze jamez ket prop, eo ar penn all a veze dalhet prop ha... eno veze lakaet an dud neuze, ar re veze iñvitet a veze lakeet eno da zibri, ya.
Ha penaoz e oa meublet ar penn-kuizin neuze ?
Ar penn-kuizin... eun daol, ha neuze eun arbel, eun arbel pe ziou veze, ar gweleiou greet er gêr, ha... eun daol, diou daol veze ato er penn-kuizin ha bankeier ya, oa tamm kadoriou neuze, noñ, bankeier.
Hag ar penn-brao neuze, penaoz e veze meublet ?
Ar penn-brao eo bankeier yoa ez, o ya, oa tamm kadoriou noñ, er penn kenta noñ, oa ket, oa tamm kadoriou, an daol, taoliou koad, hag eun tamm tapis warni pa veze tapis da lakaad, pa veze ket e-beñ veze ket lakeet, noñ. Ha... bankeier neuze, bankeier hir aze gand eun dossier hag ez ee pevar pe bemp war ar memez bank ya, ha toud ouh ar memez taol pa veze plas ha pa veze ket, pa helled ket mond toud, veze lakeet an daol all stag outi, neuze ez eed toud asamblez.
Peseurt meubl a oa a-hend-all ?
Peseurt meubl ?
Ya, peseurt meubl a oa ?
Arbeliou, arbeliou greet er gêr, sed aze toud petra yoa, oa nremed an dra-ze.
Hag etre ar penn-kuizin hag ar penn-louz neuze ?
Ez oa eun añtre, eun añtre... dond evel-se... Diou zor veze ato a-raog, an nor norz hag an nor su, hag an añtre, an añtre evid mond en daou benn.
Ha peseurt meubl a oa en añtre ?
En añtre ? Tra ebed ! Ar hrignol2 evid lakaad an ed hag an traou, ar hrignol, eur hrignol pe ziou a yoa neuze... pleñch aze pe eun dra bennag e-se evid kuzad... evid ma viche propoh an ti.
Eur halatrez a oa neuze ?
A ya, ya. Lod euz an tiez ez oa denañ ha lod all e oa tamm. E lod euz an tiez oa kalatrez, ya, med lod all euz an tiez oa tamm kalatrez, noñ.
Ha petra veze lakeet e-barz neuze ?
Peleh ? Er c'halatrez ?
Ya.
N'on dare avad petra veze lakeet e-barz. Ar pez oa ket ezomm neuze bemdez, an traou, an traou zervichent ket bemdez, hag an traou all... oa ket kalz a dra gwechall.
50
Ha penaoz e oa leur an ti ? Douar pe simant e oa ?
Douar, alato ya ! Douar, pri, eun espes pri aze. Tachadou e chome ar bouteier stag ouh ar parked, ya, ya.
Ha penaoz e oa ar mogeriou, livet e oant ?
Ar mogeriou ? Raz veze lakeet outeu, raz, raz gwenn, veze paseet raz or ar mogeriou, ya. Sed aze toud.
Peleh e kouske an dud ?
Er penn-kuizin, e leh m'oa plas. Er penn-kuizin veze peurvuia daou wele.
Amañ ez oa denañ gwechall daou wele er penn-kuizin, unan, eur gwele d'an

tad ha d'ar vamm, eun all d'ar vugalez. Ar baotred amañ yoa daou pe dri asamblez er memez gwele er penn-kuizin ez ha ni yoa war-laez, ar merhed veze kaset war-laez da gousked. Greet eun espes gwele gand peziadou koad hag er roud !
(Bet enrollet d'an 8 a viz genver 1982. P. Kerhere)
Notennou :
1 : ar glouad : kaoh-saout sehet evid ober tan 'pad ar goañv.
2 : grignol : arh.

Debri hag eva

Neuze, ped repaz a veze greet bemdez neuze gwechall ?
Tri veze greet ato. Kafe douh ar mintin, bara 'maenn, bara-kig, ha da greisteiz patatez ha pesked, patatez ha kig pe... silzig peogwir veze lazet eun hoh ar bloaz oa silzig ez, pesked sall pe pesked fresk, ragout, frigasenn-viou (an dra-ze veze... pa veze gellet kaoud frigasenn-viou ha patatez, veze ket daou pe dri blad, veze nemed eur plad, e tebred 'leiz ar hov euz ar pez a veze), yod, yodpatatez pe yod-bleud gwiniz, toud eo teil 'lato... krampouez.
Ha da goan neuze ?
Da goan veze soubenn, soubenn gaol pe soubenn patatez pe... da houde, bara-kig pe bara-'maenn goude ar zoubenn.
Ha da bed eur e veze debret neuze ?
Da greisteiz ha douh an noz, c'hweh eur, c'hweh eur hanter.
Ha diouz ar mintin, da bed eur e oa ?
Pa zaved, da zeiz eur pe seiz eur, seiz eur hanter. Ha daoust hag e veze debret a-wechou etre mern ha koan ?
'Wechou veze greet gortozenn ez, te pe gafe, bara-'maenn. Bremañ e reer c'hoaz teil.
Ha petra veze da eva neuze ?
Lêz, lêz dous pe lêz targouill[1], Lêz tir[2].
Chistr a veze evet ?
Eur wech bennag, med oa ket anavezet kalz an dra-ze, gwechall denañ, gwechall-goz.
Gwin ?

51

Gwin, bremañ ez eus bloaveziou sur eh ever gwin, bier, med gwechall an dra-ze oa ket anavezet.
Piketez a veze greet gwechall ?
Piketez a veze greet er gêr ez. Graines de Nice. Penaoz e veze greet ar piketez ?
Eur varrikenn vihan a yoa hag e veze lakeet sukr, eun tamm bihan a levure ha graines d'anis ha gwinegr veze lakeet eun tamm bihan e-barz ez hag e veze ruillet ar varrikenn bemdez ha da houde veze lakeet e boutaillou, hag e veze amarret gand fisel. A-wechou ar bontou lamme kuit en êr, gwasoh neged champagn e oa, hennez zo kreñv. Euz an dra-ze ‘m-eus soñj e-se da veza greet, eur varrikenn a dri-ugent litrad a yoa aze ‘m-eus soñj, euz an dra-ze ‘m-eus soñj mad, ar boutaillou yoa inienn[3] ar gwele, inienn ar gwele-kloz a-wechou lamme ar bontou e foñs ar gwele.
Ha mad e oa ar piketez ?
O ya, ya.
(Bet enrollet d’ar 27 a viz genver 1982. C. Ker-an-Chas).
Notennou :

1 : lêz targouill : lait caillé.
2 : lêz-tir : lêz hir, lêz gôedenn.
3 : inienn : dindan.

Debri hag eva

Petra veze debret gwechall ?
Gwechall veze debret... traou euz ar gêr, soubenn... kig-ha-fars, ragout, riz, fars, o ! e vanke tra ebed, toud an dra-ze. Kig-ha-fars, peger mad o la la ! Ar bara veze greet er gêr, aze oa eur forn hag e veze greet ar bara er forn hag e veze lakeet eur pez anduillenn en eur... beneg1 da boazad asamblez gand bara ha pa veze savet ar bara e veze debret anduill ha bara, peotramant eur peziad kig-hoh. On était pas privés, oad ket privet, med labourad a ranked. A ! Attention !
Ped repaz a veze greet bemdez ?
Evel bremañ ez. Ha douh ar mintin veze soubenn. Pa vezem-ni e skol, tachadou veze soubenn douh ar mintin, va hoar yoa ganin-me o kousked ez asamblez hag an tad a grie :
- « Ale, poent sevel, bugalez, poent sevel !
- « Ya, ya ! o hond emeur ! Petra zo da gaoud da lein, petra zo da zibri da lein ?
- « 'Peus nemed diskenn en traoñ hag e weloh ! », hag e ree trouz skei or ar haftierenn sañset, trouz or ar haftierenn. Me lare da hoar :
- « Kafe zo da gaoud, deom en traoñ 'ta ! Deom buan 'ta ! »
Pa teuem en traoñ eo soubenn yoa !

52

- « A ! Te oa oh ober trouz or ar haftierenn neuze ? C'hwi (a larem-ni d'an tad) a yoa oh ober trouz or ar haftierenn, ni gave deom oa kafe da gaoud ! Ma 'miche gouezet, oan ket savet c'hoaz ! »
- « Evid lakaad ahanoh da zond er-mêz euz ho kweliou, eo poent mond d'ar skol bremanzouen2.
- « Oa ket ezomm da drompla ahanom denañ, ni gave deom oa kafe da gaoud.
Veze ket ato kafe, o la la noñ, soubenn hag e gaved ket kaer soubenn douh ar mintin, o noñ, oa ket mad. Gwelloh kafe ganeom.
Da bed eur e veze debret ?
Da bed eur ? D'ar memez euriou gand bremañ.
Diouz ar mintin, da zeiz eur ?
Diouz ar mintin, or-dro seiz eur, ya, evid mond d'ar skol da houde, ha ni yoa eur pennad douh ar skol, ha da houde pa teued d'ar gêr neuze da greisteiz veze mern, or-dro kreisteiz veze debret, da eun eur e komañse ar skol neuze. Ha douh ar pardaez neuze tebred adarre or-dro c'hweh eur hanter, seiz eur, ya. Sed aze toud.
Ha debret e veze da zeg eur diouz ar mintin a-wechou ?
Tachadou pa vezed 'labourad, ya, pa veze labourou kaled da ober e veze debret, ya, e veze debret... hag evet neuze eun dra bennag asamblez. O ! Veze ket kalz a ju3 aliez, gwin oa tamm gwechall kennebeud kazimant... eo piketez, piketez veze greet er gêr, a beñ, mon vieux ! Piketez, piketez, mousseux oa ar piketez, ça sautait, les bouchons sautaient des fois ! Setu e veze an dra-ze neuze da... da eva asamblez gand ar bara pe ar pez yoa da zibri e-pleg ar repaz neuze.
Petra veze da zebri da vern, da verenn ?
Da vern ?

Ya.
Da vern veze tachadou patatez ha pesked, peotramant patatez ha silzig, peotramant patatez ha kig. O ! On était pas privés, oad ket privet, traou mad yoa da zibri. Amaenn4 yoa pez a gared, lez yoa pez a gared.
Ha da goan ?
Da goan eo soubenn peurvuia. Soubenn peotramant fars, fars aoled5 aze, prun ha rezin e-barz ha kig toud, a yoa mad. 'Peus ket tanveet euz an dra-ze ?
Noñ o ! Fars aoled greet e-touez an taouarh hag a yoa mad, o la ! A-leiz a glask an dra-ze c'hoaz, a-leiz euz an estrañjourien pa teuont a houlenn fars aoled, ya. Ha fars sah veze ez, kig-hoh da zibri gantañ ha forz pegement.
Daoust hag e tebred muioh pa veze kalz a labour da ober ?
Traou gwelloh veze greet ya, ya, traou gwelloh veze greet, pa veze labour eleiz veze greet traou gwelloh, traou... muioh nerzuz, ya.
Petra veze greet neuze ?
Veze greet fars peotramant ragout pe... pe eun dra bennag... pe soubenn, soubenn, kig-ha-fars, an traou-ze veze greet. Riz veze greet ez en tan, riz ha fars ha... meur a dra e-se. Douh an noz, soubenn peurvuia.
Ha petra veze evet pa veze labouriou braz, pa veze an eost, petra veze evet ?
53
Neuze oa tamm gwin kazimant da eva, eur banne bennag marteze, med 'meus ket soñj a win, em-eus gwelet neuze piketez. Sidr veze tachadou ez 'lato, ya, eun tamm bennag. Med ha ni piketez eo, veze greet er gêr.
Ha pa veze eur repaz braz, eur friko pe eun dra bennag evel-se, petra veze debret ?
Neuze veze debret eun tamm bihan euz a doud, eun tamm bihan euz a doud. E veze soubenn, kig-ha-fars da houde, da houde veze ragout ha da houde veze riz, greet en tan toud. O ! Bet veze traou mad, o ya. Hag an dud en em zikoure hag e veze tommet ar forn hag e veze plantet toud an dra-ze er forn ha poazet toud asamblez, ya.
Ha pa veze friko e veze evet gwin ?
Pa veze friko ? Pa veze eur repaz braz bennag ? Ya, 'm-eus aon e veze gwin eun tamm bennag ez, ya. Gwin, piketez ha sidr, traou e-se veze.
Fourmach a veze tachadou ?
'M-eus ket soñj da veza bet fromaj.
Frouez ?
Frouez, ya, frouez veze, ya.
Aliez ?
O noñ, an dra-ze yoa re ger.
Ha daoust ha tud Lambaol a zebre ar memestra hag ar re a oa o chom war ar mêz ?
O ya sur, o ya, kredi ran, kredi ran.
Ha goude ar repaz neuze, kafe a oa ivez ?
Tachadou ya, kafe pe te, peotramant eun tizan bennag, neuze euz ar jardinou, te mant, te chaoz6 ha... a beb seurt traou toud e-se.
Hini kreñv a veze ?
A ya, hini-kreñv. Gwechall veze ato hini-kreñv, ya. Ar wazed eve eur banne beb an amzer med ar merhed... ral ma... welen ket aneuzeu oh eva denañ. O ! viche ket roet deom, noñ.
Penaoz e veze poazet ar boued gwechall ?
Penaoz ? Or an tan, peotramant e-touez an taouarh en eur vuadenn7

peotramant er forn neuze, pa veze tommet ar forn, ya. Neuze e ranked beza meur a zen, meur a hini asamblez 'lato evid... tomma ar forn gand lann. N'eo ket eun afer bihan oa ! Ha kempenn prop ha grati8. ‘Helled ket c'hoari. Ha krampouez veze greet tachadou ez neuze pa vezed... an tad amañ a domme ar forn euz-a-se evid lakaad ar bara e-barz ha neuze ar vugalez-kaer9 a veze o lared :

- « Tonton, tonton Bernez, grit krampouez !

- « Lavar d'az mamm prepari neuze ha me lako ha me ray krampouez », pichou10 re deo ront, pichou re deo e-se hag e veze greet krampouez. « Ale, amañ ez eus krampouez pare amañ, 'peus nemed dond. » Hag ez eed neuze er gêr amañ hag e veze lakeet amaenn teo ouh ar hrampouez hag e veze plaouiet an dra-ze. Peger mad o la la, ya !

(Bet enrollet d'an 11 a viz kerzu 1981. P. Kerhere)

54

Notennou :

1 : eur beneg : un récipient.

2 : bremanzouen : bremaig

3 : ju: kafe

4 : amaenn : amann

5 : fars aoled: fars oaled. An aoled: an oaled.

6 : chaoz : eur blantenn (n’ouzom ket pehini eo)

7 : eur vuadenn : eur vugadenn (poaza er hloz)

8 : grati: evel e galleg “gratter“

9 : ar vugalez-kaer : an nized

10 : pichou : “traou braz, pez mell. Pichou re deo ront : peziou mellou krampouez teo ha ront.

Ar maro

Pa veze beuzet eur martolod pell euz ar vro, piou a z ee da lared d'e vaouez ?

Ar zintig1 hag ar mêr dre abitud.

Ha petra veze greet neuze ?

Neuze e veze pedet ez, e veze lakeet e boltred or an daol, hag e veze greet eur groaz gand cire, ha lakeet eur houricher inienn ha pozet ar groaz or-horre hag e boltred, hag e veze pedet memestra 'hist unan a viche bet maro aze.

Ar broella...

Da houde veze greet ar broella 'hist eun inte-ramant ez, heñvel-poch. Ez eed d'an iliz da gas ar groaz-se, a veze lakeet en eur machin bihan a oa en iliz hag eur wech ar bloaz e veze kaset d'ar chapel a zo e-kreiz ar vedred2 'hont, toud ar hroaziou a veze maro er-mêz euz ar vro 'pad ar bloaz.

Ha pa varve eur bugel nevez-ganet neuze ?

Ma varve dioustu, ma veze ket bet badezet ez eed d'an anteri anezañ en noz.

Ha petra veze greet neuze, an dud a deue da veilla ?

Noñ, noñ, veze ket parlantet3, veze ket laret da zen, an dra-ze veze greet... siriuzamant.

(Bet enrollet d’ar 15 a viz c’hwevrer 1982. C. Ker-an-Chas)

Notennou :

1 : ar zintig : le syndic des gens de mer.

2 : gwedred, ar wedred : ar vered.

3 : parlanti: komz, kaozeal. N'em-eus ket klevet parlant : n'em-eus ket klevet kaoz.

Ar maro

Pa varve unan bennag en eun ti, petra veze greet ?
E teue an dud douh an noz da zelher kompagnunez d'an hini maro ha d'ar famill, hag e veze laret pedennou hag e veze kaozeet ez hag e chomed 'pad an noz. Toud an dud joment ket 'pad an noz med a-leiz a dud jome, ya, ar gerent tosta jome 'pad an noz, ya.

55

Ha penaoz e veze greet an interamant neuze ?
An interamant, e veze preveunet ar beleg, e veze laret dezañ : « Eun interamant zo da ober m'emaoh kontant da zond. » Hag ar beleg lakae an eur neuze hag a lare : « D'an eur-mañ-eur, me a yelo, ha giz-se, beza pare toud an traou. » Neuze ranke beza toud an traou pare, an arched ha toud. Setu veze kaset an hini maro d'an iliz hag euz an iliz d'ar vedred, evel ma vez greet bremañ ez.
Ha pa veze beuzet eur martolod pell deuz ar vro neuze, piou a z ee da lared d'e vaouez ?
E ranked kaoud tud volontaires evid mond peotramant unan bennag euz ar famill a z ee da annoñs neuze : « Sed aze, kelou zo deuet da lared da waz pe da vab zo maro a-bell er mor, setu eur deuet da breveuni ahanoh, da lared deoh eo maro. » Hag an dra-ze veze greet douh an noz.
Pa veze greet broella (ar broella veze greet euz an dra-ze, e veze greet broella neuze gand ar re a varve er-mêz douh ar vro), veze ket avertiset an dud nemed en noz. En noz ez ee tud volontaires da avertisa : « Bremañ e ranker mond da avertisa ar vro, da lared da bed eur ema ar broella, an hini a hello a teuy. » Hag ez eed en noz da breveuni an dud, epouvanti an dud !
Penaoz e veze greet ar broella neuze ?
Ar broella, veze eur groaz vihan, pa oa tamm korv, hag ez oa eur groaz vihan e-se, eur groaz en cire hag e veze pozet ar groaz-se neuze or eur... or eun tamm gaz, eun tamm traou fin, traou prop, veze pozet or an daol e-se evid ramplasi ar horv, aze edo ar groaz neuze, kroaz ar Hrist, hag an dud veze or-dro neuze o pedi, ya, sed aze toud. Ha da houde ez eed neuze, daou waz veze lakeet da zougen ar groaz vihan ha toud an dud z ee or o lerh. Ha da houde veze kaset neuze, pa oa achu an interamant en iliz, e veze diskennet er vedred hag e veze lakeet ar groaz vihan... goud ouzoh ez eus eur chapel bihan en traoñ ? Hennez eo “Kroaz ar broella“ hag eo eno veze lakeet ar hroaziou broella, er chapel bihan-ze. Med ar broella yoa touchant, touchant oa an dra-ze ya, ablamour oa tamm korv.
Ha pa varve eur bugel nevez-ganet neuze, petra veze greet ?
Pa varve eur bugel nevez-ganet e veze kaset d'an iliz, greet interamant gantañ, eun interamant... joyeux, eun interamant oa ket trist peogwir ar re-ze z ee d'ar baradoz, a lared. Setu veze ket ar boan ober kement-se a jeu deuzeu, e-se veze greet.
Hag ar re ne oa ket bet amzer da vadezi aneuzeu, penaoz e vezent interet ?
Ar re ne oa ket bet amzer da vadezi aneuzeu veze lakeet à part, veze kaset en noz d'an iliz, d'ar vedred hag e veze greet tamm interamant ganteu, e-se veze greet.
(Bet enrollet d'an 10 a viz meurz 1982. P. Kerhere)

AR VUHEZ EN ENEZENN

Ar relijion

56

Da be oad e veze badezet ar vugale vihan gwechall ?

Goude ma vezent ganet peurvuia, 'benn eun devez pe zaou, daou pe dri e vezent badezet, ya. ‘Helled ket gedal re ganteu a lared, noñ noñ. Gwechall an traou oant ket heñvel 'hiz bremañ noñ, chenchamant zo. Ha bremañ talher aneuzeu bloaveziou heb beza badezet hag e... deus kement a enor 'hist ar re all memestra. An traou a jeñch, o ya ! ‘Eus tra heñvel mui, tra ebed !
Ha penaoz e veze greet ar vadeziant neuze ?
Ar vadichant ?
Ya.
Ez eed d'an iliz, asamblez gand an hini bihan hag ar parrain hag ar marraine hag an tad hag ar vamm ma vezent or blas a yee ez hag e veze badezet an hini bihan en iliz, hag ez eed d'an iliz neuze... toud asamblez, ar re veze iñvitet dond d'ar vadeziant. Da houde veze eun dra bennag da hrati[1] neuze, veze greet eun tamm repaz er gêr pe eun dra bennag hag e veze debret toud asamblez hag e veze kanet toud, ya. Eur gouel, gouel, la fête au village.
Kalz a dud a veze pedet evid ar vadeziant ?
Ar famill tosta just, ar famill tosta, ar parrain hag ar marraine, ya. ‘Veze ket kement-se a dud.
Hag ar hateskimou gwechall, da be oad e veze kaset ar vugale d'ar hateskimou gwechall ?
Me zoñj din... n'eo ket seiz vloaz eo ? Me 'm-eus ket kalz a zoñj. 'M-eus aon da zeiz vloaz vezed kaset d'ar hateskimou[2], ya. Hag ez oa eur beleg oh ober kateskimou en iliz, e ranked mond beb sizun, beb sizun d'an iliz. « Ale, à telle heure, d'an eur-mañ-eur ema ar hateskimou e ranker mond. » Euz ar skol ez eed, euz ar skol e vezed kaset, unan euz ar mestrezed a teue asamblez hag a lakee pep hini en e blas hag e veze iñterojet da houde gand ar beleg, pep hini d'e dro. An hini a responte e yoa mad, an hini ne ree ket veze laret dezañ : « Penitañs, penitañs ! »
Ha petra veze desket er hateskimou neuze ?
Ar relijion, tra all ebed. Petra veze desket ? Ar pez viche bet or an douar gwechall, ar zent hag ar zentezed... an Aotrou Doue hag e dud toud, ya.
E brezoneg pe e galleg e oa ?
Brezoneg ya, galleg yoa ez. Brezoneg oa toud da gomañs, ya, brezoneg, ya. Ha tachadou ouied ar respont, tachadou ouied ket, ya... Sever oa an traou, sever oa an traou, an tadou hag ar mammou oa sever ez, o la la ! « Out ket bet er hateskimou ? » peotramant « 'Heus ket gouezet da gasteskimou ? » O ! Desket veze deom er gêr, o la ! desket veze deom ar hateskimou er gêr.
Hag ar beleg a oa sever ivez ?
Tachadou, ya. Ar beleg yoa sever a-walh ez ya. Ar respont a ranke dres, peotramant... e vezed rezonet ya. Hag an dra-ze... ‘blije ket d’ar vugalez beza rezonet. An hini ouie ket ‘lato ‘oa ket kapab da respont. O ! mad, peogwir ‘ranked ober memestra.
Ha toud an dud en Eusa a gase o bugale d’ar hatekismou d’ar poent-ze ?
57
Ya, toud peurvuia, toud, o ya. ‘Oa ket kalz a dud hag ez eent ket. Gwechall an dud yoa toud... kostez ar relijion, ha bremañ n’eo ket mui heñvel an traou, noñ... Ar vugalez veze kaset toud d’ar hatekismou, ya.
Toud an dud a z ee d'an overn gwechall amañ ?
Ya. Hag ar gousperou ! Ma viche nemed an overn c'hoaz, hag ar gousperou yoa c'hoaz da houde, goude kreisteiz ! Me oar mad ha ni yoa en Enfants-Marie denañ peogwir e veze ranket, e ranked lakaad an ano e Enfants-Marie ez ha...

tout juste ma oa urz da vond d'ar bankejou, oa ket urz da zañsal, oa ket urz da jom douh an noz... ha sed aze eur vuhez, sed aze eur vuhez d'ar re yaouank ! Hag ez oa chefou, chefou a yoa en... Enfants-Marie, chefou a yoa hag a yoa sever end-eon. Ma veze greet eun dra bennag peotramant ma 'meze ar maleur dond da zañsal en eur banked bennag : « Te zo bet o tañsal a vezo retranchet euz an Enfants-Marie. Out ket e-barz mui, a veze laret, e-pad daou pe dri miz ! ».

Maliz veze tachadou, o ! pa weled penaoz lod 'doa droad d'ober toud. Toud an dud edont ket en Enfants-Marie, noñ, toud an dud z eent ket, a-leiz a re yaouank edont ket. Tachadou vezed vexet. O ! Ha ni hellem ket mond da nebleh jamez hag ar re all z ee da beb leh toud, da zañsal or-dro ar piano aze, e leh m'ema Victor, Victor Jezequel bremañ, ez oa eur piano, aze veze dañs hag ar piano o hond a-raog. D'ar bankejou toud ez eed toud da zañsal di ez, chez Victor Jezequel aze, Victor petit bras, ya.

Ha piou a oa e-barz an Enfants-Marie neuze ?

Peou oa e-barz an Enfants-Marie ? Toud ar re yaouank, ar re gare lakaad o ano, an ano ranked lakaad. Ha ma viche gouezet eun dra bennag dor ho penn, ma veze gouezet oh bet... oh en em amuzi peotramant en eur banked bennag o tañsal pe eun tu bennag, rayé ! allez voilà, e-pad daou pe dri miz neuze, er-mêz.

Ha petra a ree en Enfants-Marie ?

An Enfants-Marie ?

Ya.

Mond d'an iliz ha pedi ha... mond d'ar reunionou a veze greet neuze, e skol veze greet ar reunionou, e skol ar merhed bremañ, eno e veze reunionou d'an Enfants-Marie, hag e veze laret a beb seurt traou deom toud peogwir gwechall e kreded toud an traou ha bremañ, den ne ra forz mui gand tra ebed. Gwir eo, o la la !

Eun enor e oa beza en Enfants-Marie ?

Evid ar relijion oa, ya ya. Ar merhed fur sañset, oant ket furroh neged ar re all, bâ ! netra, noñ.

Hag ar re ne oant ket e-barz neuze, petra veze lavaret diwar-benn ar re-ze ?

Ar re-ze veze lavaret merhed volach, merhed vo-lach, ya. Ar re-ze a blij deuzeu pourmen hag a blij deuzeu mond da zañsal ha mond da... douh an noziou asamblez gand ar wazed ha toud. An dra-ze pez veze laret, ya.

Ya, sellet e veze a-dreuz outeu neuze ?

O ya ! o ya ! Ya, sellet e veze a-dreuz peotramant tachadou vezent iñsultet. A ya ! veze laret deuzeu : « Putains ! Gisti toud ! » ya. Peotramant veze laret deom er gêr : « Arabad deoh frekañti ar merhed-se, ar re-ze n'int ket merhed siriuz

int, arabad mond ganteu. » O ! Lakeet vezem dres e... arabad, arabad ober re a joa... na plijadur na tra ebed, noñ.

Hag an Enfants-Marie a oa gwisket evel ar re all ez ?

Ya, nemed... ya, nemed pa veze prosesionou, pa veze prosesionou... da zul pe or ar zizun, pa veze prosesionou neuze, veze lakeet mouchouar gwenn, eur harre braz, unan gwenn e oa, ha greet frañj outañ toud er gër, frañj greet dor e goust, frañj gwenn ez hag e... veze greet mouchouiri gwenn hag e veze lakeet an dra-ze e plas ar mouchouar du neuze evid lared : « ar re zo mouchouiri gwenn ganteu eo an Enfants-Marie. Hag eur ruban a yoa neuze, eur vetalenn outañ, ar Werhez or ar vetalenn, hag ar ruban yoa glaz hag e veze lakeet or-dro ar gouzoug e-se neuze hag an dra-ze oa an Enfants-Marie ya, an dra-ze oa an

Enfants-Marie, ya.
Ha piou oa ar chefou en Enfants-Marie neuze ?
Tud euz ar vro, ar re goz a veze... hag ar zeurezed tachadou veze ez, seurezed, ha neuze merhed yaouank-koz neuze... a yoa oh ober chef.
Ya, reud e oa ar veleien en Eusa gwechall ? Heñ ?
Sever e oa ar veleien ?
Sever ?
Ya. O ya, sever e oant, o ya, sever e oa ar veleien, ya.
(Bet enrollet d'an 10 a viz meurz 1982. P. Kerhere)
Notennou :
1 : eun dra bennag da hrati : eun dra bennag da zebri.
2 : ar hateskimou: ar hatekiz.

Ar pardoniou hag ar prosesionou

Pardoniou ha prosesionou a oa gwechall ?
Ya.
Ha kalz a oa ?
Meur a hini, ya. Pardoniou, daou bardon a yoa beb bloaz : unan e Nokeltaz hag eun all e Kerber. Ha prosesionou a yoa: presion1 ar Zakramant, ez oa daou, diou wech : presion ar rogasionou, presion Kernigez a ree toud tro chapel Kerber da zond 'biou ar hostez sud, da zond 'biou Kernigez amañ, hag eun all d'ober tro ar bourk. Ha presion ar Zakramant a ree tro ar bourk, mez ar Reun ha Poullbrag unan, hag eun all a ree tro ar porz, Porzpaol. Reposoir veze greet a-wechou er skol... a zepant douh al leh ma pasee, a-wechou e skol ar merhed, peotramant a-hont e penn ar mairie, veze dekoret, greet eun aoter, veze laret... ar beleg a lare lod euz an overn eno.
Ha petra veze greet neuze e-pad ar prosesionou ?
Kana 'pad toud an dro, an hent toud dekoret, fleur penn-da-benn an hent, ha lod a lakee bokedou ouh ar haeou e-kichenn an ti, veze lakeet liñser gwenn, lakeet bokedou gand spillou toud outañ.
Ha piou 'oa e penn ar prosesion neuze ?

Ar groaz, ar groaz veze da genta e penn ha da houde eo beleien ha kurusted, da houde oa bannierou gwerhezed, an Enfants-Marie ha... eun all yoa Santez Anna, toud veze douget gand merhed, ar groaz gand gwazed, eur bannier merhed a yoa hag eur bannier gwazed yoa ez.
Ha piou a z ee neuze d'ar prosesion ?
E-leiz a dud a veze.
Toud an dud ?
Ar pez brasa ya. Bugalez vihan ha toud 'veze kaset.
Penaoz e vez gwisket an dud evid ar prosesion neuze ?
An dillad braoa a veze lakeet naturellamant.
Ha goude ar prosesion neuze, petra a veze greet, eur repaz a veze greet ?
O noñ, pep hini yee d'ar gêr. Oa nemed ar pardoniou hag a veze... repachou, war-dro ar chapel, an amezeien a gemere o famillou a veze iñvitet da vond. Ma edo e Kerber, me yoa on gwaz a yoa euz a Benn-añann, e vezed iñvitet da vond en tu-ze, eun tu bennag da zibri.
(Bet enrollet d'ar 15 a viz c'hwevrer 1982. C. Ker-an-Chas)
Notenn :
1 : presion : prosesion. An daou a vez lavaret.

Ar pardoniou hag ar prosesionou

Pardoniou ha prosesionou a oa en Eusa gwechall ?
Ya, a-leiz. Ha toud an dud a veze kontant pa veze presion ha surtoud ar re a veze anvet evid dougen an añseignou, ar bannierou, ar statu, ez oa meur a hini, ha neuze ar vugale a veze ez drapojou bihan ganteu toud e peb kostez euz an hent, euz ar presion, hag e veze brao sertenamant. Hag ar chapel a veze dekoret ez er memez amzer, ar groaz e-kichenn ar chapel a veze lakeet... pavoazet, lakeet ar paillonou toud, hag an dud a gemere an dra-ze à coeur hag a yoa aleiz, a-leiz, d'ar presion hag e veze kanet penn-da-benn an hent ha neuze e veze diskuizet evid cheñch peogwir e veze lakeet eiz maouez gand ar Werhez neuze (ar statu) ha teir... peotramant... me zoñj din eo pemp a veze lakeet gand bannier ar Mammou kristen. Med bannier ar Mammou kristen a zo bet deuet diwezatoh neged ar bannierou all, neuze ez oa hini Sant Jozef hag ez oa hini ar Galon Zakr ha toud an dra-ze. Pa veze anvet an dud evid dougen an añseignou, ‘vezed attentifs da zilaou an anoiou evel just. Ha neuze da bresionou ar Zakramant, ar re-ze oa ar re vraoa euz ar bloaz, surtoud an hini kenta, hini ar Zakramant, a z ee neuze d'ober tro Porz-Paol ha Lambaol aze, hag ar reposoir a yoa e-kichenn ar mairie, med... hennez neuze a yoa dudiuz hag ar han a yoa brao. O ! soñj am-eus an dra-ze a ree... on ket kapab da esplika da vad med ker brao oa ma oad touchet gand toud an dra-ze, ya, vraiment, kanet e veze ken brao. Ha da houde, an eil zul euz ar Zakramant neuze, hennez eo gouel ar Galon Zakr, ez eed neuze beteg ar patronnage. Da genta oa e skol Sainte-Anne e veze greet ar reposoir med da houde pa oa patronnage ez eed eno d'ober eun dro da zond e-biou Mez ar Reun ha toud an dro, Poull-Brag ha toud, e-biou
60
Penn-ar-Gêr hag e veze loñjet toud an hent eno penn-da-benn ar presbital hag e veze dekoret ar haeou gand liñseriou ar re vraoa a veze kavet ha lakeet fleur outeu c'hoaz. Aze oa brao, vraiment eur ket kapab da zizoñjal ker brao oa, ya. Hag an henchou a veze lakeet leun a fleur ha toud an dud a ree euz ar gwella evid dekori toud, ouh an drefcher[1] e-kichenn an tiez e veze lakeet neuze liñseriou... vraiment eun dudi oa gweled toud an dra-ze, ya.
Ha ped pardon a oa neuze ?
Ato daou, unan e peb chapel, ya. Ha bremañ, ar bloaveziou diweza ‘veze greet nemed beb eil bloaz, eur bloaz e Kerber hag eur bloaz all e Lokeltaz. Bremañ e reer memestra pardon med heb prosesion, pep hini a z a pa blij dezañ hag eus eun overn er chapel, med heb tamm prosesion, n'eus tamm prosesion mui en Eusa, noñ. Domaj eo kar me lavar deoh oa... gwechall ar pez a yoa braoa er vro a yoa an dra-ze, ar prosesionou, surtoud re ar Zakramant, ar re-ze a yoa neuze... o ! inoubliables, ya.
Ha ped prosesion a oa neuze ?
En tout ? O ! Bez' oa meur a hini. Re ar Zakramant ha da houde.. ar Yaou-Bask... hanter-eost hag ar pardon da houde. Hag ar re c'hoaz douh ar mintin evid ar rogasionou, e veze c'hoaz meur a zen med da houde à mesure ma'z ee an traou, diminui ato a ree an dud sur, an dra-ze a yoa abred douh ar mintin eleh bremañ eus ket mui a overn douh ar mintin par conséquent eus ket ezomm da zevel re abred. Med d'ar poent-ze e oa da... da hweh eur e oa abred sertenamant.
Hag eur prosesion a oa e Kernigez neuze ?
E Kernigez neuze, unan euz presion ar rogasionou a yee beteg ar chapel, Kerber, evid dond e-biou Kernigez d'an iliz en-dro. Hag eno e veze lakeet ar religou neuze hag an dud a zourde[2] toud eno da bedi hag e veze ez... ar groaz

hag ar bannier hag ar religou neuze a veze douget gand gwazed hag ar merhed e-doa statu ar Werhez da zougen, ya.
Ha petra veze goulennet e Kernigez ?
E Kernigez e veze goulennet evid... (e latin veze laret) evid madou an douar, an eost ha toud... surtoud amzer favorabl evid an eost, ya. Neuze veze pedet stard hag aliez vezed silaouet, dond a ree ar glao. Neuze veze bet eur pennad mad a zehor ha goude ar presion-ze e teue aliez, aliez e vezem silaouet, e teue glao. Setu ar re gredent ket kalz a ranke lared : « Eh bien, euruzamant eo bet an dud vad o houlenn deom glao. » ‘Veze ket ato med med ral ma vanke.
Eur presion a oa Penn-ar-Lann ivez ?
E Penn-ar-Lann oa hini Sant-Paol a yoa c'hoaz da houde. An dra-ze yoa neuze kentoh... eur sortie... gav ket din viche overn... eun overn evid... Eo ! Douh ar mintin veze overn er chapel, ha goude kreisteiz ez eem toud da Groaz ar Halvar a reem-ni euz a honnez, kroaz Sant-Paol, hag eno ez oa... neuze sañset abaoe gwechall oa chomet neuze an tras euz a passage Sant-Paol, ez oa eno eur mên kreuzet hag e oa sañset e vag, bag Paol a yoa deuet euz a Vro-Zaoz, (bon n'on dare penaoz en-diche gellet dond en eur vag-mên mais enfin bref !) hag e gador, kador Zant-Paol, ha tras patou3 an diaoul e-noa chaseet Sant-Paol a yoa eno e-barz eur mên plad aze, braz a-walh, am-eus gwelet on-unan gwechall pa
61
oan bihan, hag an tras euz a batou an diaoul. Ha pelloh ez oa an aod neuze hag e oa dour Sant-Paol hag ez eem toud d'an aod da gerhad dour Sant-Paol, eur zoursenn a yoa eno ha neuze pa 'z eem da belrinach Sant-Paol e tiskennem en aod-ze da gerhad dour, beb a voutaillad dour, 'hiz dour Lourdes apeupre nemed ma eo eur zoursenn end-eon, e teue euz eur rohell, ya. Med an dud yoa devod gwechall hag a zalhe mad da doud an traou-ze hag a yoa bet desket deom gand ar re goz en somme. Ha neuze er chapel da houde pa teuem en-dro veze kanet kantik Sant-Paol, ya, ha toud an dud a veze kontant hag e veze a-leiz a dud, ha koulskoude oa pell. D'ar poent-ze oa ket kalz a veloiou, an otojou oa ket, setu an dud a valee hag a yee di gand kou-rach ha feiz, ya gâ !
Hag e kroaz Sant-Nikolaz e oa eur prosesion ivez ?
Sant-Nikolaz ‘veze evid... ar Yaou-Bask. Eur bloavez ez eem da Zant-Nikolaz hag eur bloavez all e Kernonenn. Aze ez oa eur groaz ez. An dra-ze veze variet neuze, eur bloavez en eur hostez hag eur bloavez all en eur hostez all de façon ma veze toud ar vro en somme a veze vizitet gand ar presionou, ya. Ablamour en doare all an dud euz ar hostez norz a lare : « Ha ni zo dizoñjet ! » peogwir toud ar prosesionou a basee en somme er hostez su hag e Lokeltaz ha korn ar Stiff (ar horn biz evel ma reom-ni euz an avel aze) e veze tra ebed. Setu neuze an dud a-doa goulennet e viche greet e Kernonenn, ha neuze eur bloavez ez eem da Gernonenn. Me 'm-eus soñj, 'pad ar brezel quatorze-dix-huit, ez eem da bedi, ez eem toud da gement kroaz a yoa beteg eno e Kernonenn, en tu all da Gernonenn, peseurt ano 'n-eus ar gêriadenn-ze adarre ?... bremañ 'm-eus ket soñj... Kermorvan, Kermorvan, eno ez oa eur groaz hag em-eus soñj oan bihan hag on bet eno gand an dud koz o pedi, 'pad ar brezel neuze, goulenn neuze viche achu ar brezel hag ez eem da doud ar hroaziou. Gwechall e oa feiz etouez an dud hag ez eed. Koulskoude oa a-leiz a labour da ober hag an dud zellent ket ouh an dra-ze nemed mond, ya.
Ha prosesion ar Zakramant neuze, peur e veze greet ?
Ato e miz even. Hennez a yoa neuze... O ! peger brao ! Hag e veze e-leiz a dud ha neuze e paseem e-biou ar porz evid mond, sevel adarre en-dro e-biou an

hent all, e-biou ar mairie ha toud beteg... evid mond en-dro d'an iliz. E tiskennem da genta e-biou strêd ar vered a reem-ni euz an dra-ze, strêd ar vedred4, evid trei neuze da vond da Borz-Paol, hag euz a Borz-Paol e savem war-laez evid mond e-biou e-kreiz a Lambaol... nompaz e-kreiz a Lambaol med kentoh 'tramant Roh-ar-Mor aze da baka an hent-se evid mond en-dro d'an iliz. Hag ez eem en-dro da zepozi ar Zakramant en iliz, e leh bremañ e vez c'hoaz presion ar Zakramant, unan hepken, med beteg ar skol Sainte-Anne ha goudeze eo achu toud, eno e vez finiset, ez eom toud en procession med eno eo achu toud, teuom ket en-dro, pep hini a z a kuit euz ar skol pa vez achu ar bénédiction, ya. Med brao e vez dekoret, memestra bremañ c'hoaz e vez dekoret an heñchou, me gas fleur beb bloaz da lakaad war an hent aze, hag ar zeurezed a ra des dessins de tout~ beauté aze evid ar gouel, ya. N'eo ket maro tout à fait c'hoaz an tradision.
(Bet enrollet d'ar 17 a viz c'hwevrer 1982. B. Punel)

Notennou :
1 : drefcher: liester drav.
2 : sourda : chom a-zav.
3 : patou : paoiou. Ne vez implijet ar ger-ze nemed evid al loened.
4 : gwedred, ar vedred : ar vered.

Ar beilladennou hag ar houriou

Beilladennou a veze greet gwechall ?
Ya, e-leiz, e-pad ar goañv surtoud pa veze fall an amzer ha neuze goude an eost ; neuze ez eed da randoni e-barz an tiez, eur wech en eun ti, eur wech all en eun ti all, hag an nozvez a basee euz a-ze, hag a-wechou e chomem duzad1. Awechou e veze c'hoariet kartou med aliez eo stamm ha neza a reem, ne jomem ket heb ober netra, noñ, kaozeal ha... toud, kana veze greet ez, surtoud pa veze re yaouank.
Gand on mamm ez een neuze e-barz... e ti an amezeien hag eno veze paseet eur pennad mad deuz an noz ha da houde veze greet neuze stamm (tricot)... crochet an hini a ouie ober ha da houde veze greet deom eur banne te a-raog dond d'ar gêr. Hag ato e vezem digemeret mad, pep hini a dache reseo mad e dud, ya. Hag ar goañv a basee euz a-ze, ma foi, braoig a-walh, vezem ket enouet. Ar re goz a jome er gêr hag ar re yaouank a z ee. Me z ee gand on mamm pas re hir douh ar gêr hag e... e paseem euz a-ze ar muia euz ar goañv, pas beb noz sertenamant, med aliez, ya.
Ar beilladennou a veze greet surtoud e-pad ar goañv ?
A ! Ato ! En hañv veze ket amzer, noñ, re a labour ha skuiz ha duzad o hond da gousked, veze ket gellet... Jamez veze veillet en hañv nemed goude an eost, goude an eost beteg ar palad. Pa veze deuet ar poent-ze adarre e vezed skuiz hag e veze ket greet kement a veillerez evel just, ablamour ma vezed 'pad an deiz o palad er mêzad evel just, ha da houde toud pep hini veze skuiz. Ar re yaouank, helloh da gredi, a yee memestra eun tamm bennag, med pas kement, pas kement, noñ, noñ.
Ha daoust hag ez eed ‘dachadou da veilla pell deuz ar gêr ?
O ! Ya ! An dra-ze... an dud veze kourachuz, me lavar deoh, hag ez eed. Klevet em-eus en deiz all eur vaouez o konta pa oa yaouank e-neus greet tro ar vro gand he mamm o veilla beteg ar poent Feunteun Velen, hag e oa pell o chom er hostez norz euz an enezenn, hag ez ee partoud, da Stiff, da Lokeltaz... partoud partoud ez ee gand he mamm.

« A ! Pebez momed brao euz ar vuhez, a lare. A ! Me 'm-eus bet plijadur o hond euz a-ze gand va mamm hag e veze... kaozeet euz a doud hag e veze c'hoarzet hag e veze ebat hag e veze labouret ez 'lato eun tamm bennag », (ablamour ar stamm z ee ato da heul, jomed ket heb ober netra) hag e lare pebez souvenir mad en-doa euz ar momed-ze.
Ha da bed eur e kroge ar beilladennou ?
Goude koan, vezem ket re zuzad. Neuze an noz teu abred er goañv, setu e tebred abred ez, veze debret koan abred ha dioustu goude koan ez eed en route
63
ya, ya, hag ahann da hanternoz 'peupre, a-wechou pelloh a-wechou. Gwelet 'm-eus bet pa vezed o veilla, surtoud pa hoaried kartou, em-eus bet gwelet chom duzad beteg diou eur douh ar mintin, neuze vezed ket skuiz o c'hoari kartou, an dra-ze yoa passionnant, ya. Med pa vezed doare all oh ober stamm 'touez an dud, pa veze nemed tud oajet - dija, ne jomed ket ken duzad, noñ, noñ. Neuze teued d'ar gêr mareou unneg eur hanter, hanternoz pe se.
Ha ped a dud a veze peurvuia ?
A-wechou vezem eun dousenn, eun dousenn a dud, an dra-ze zepand ped veze en ti. Ha ni veze on-diou, on mamm ha me neuze, hag en ti ma vezem ahont-se-hont, e Kêrlaouen vezem aliez (ar re-ze zo maro toud abaoe sur), eno oant pemp pe hweh neuze, lakaom vezem eiz, deg den. Lod muioh bien sûr, awechou veze ‘leiz an ti a dud, a-wechou serten famillou pe famillou braz, awechou en em gavent da vond toud er memez devez, setu veze e-leiz a dud.
Ganeom-ni veze ket kement peogwir ha ni oam ket famill vraz hag ar re-ze yoa chomet dizemez eno, en ti-ze, setu oant ket nombreuses kennebeud, noñ.
Med me lavar deoh oa agréable ar veillerez hag ez oa ato eun dra bennag da gonta, toud pep hini a gonte ar pez e-noa klevet hag e veze a-wechou c'hoarzet peogwir veze kontet drol an traou ha lod gomprenent ket mad hag a lare ar hontrer hag e veze c'hoarzet neuze. Toud an dra-ze yoa amusant evidom-ni peo-gwir e weled oa ar mod d'ar poent-ze, kuir2, med vezem ket enouet, me lavar deoh, A ! noñ.
Penaoz e veze kroget ha penaoz e veze echuet ar beilladennou ?
Ato e veze greet eur banne tomm, eur banne tomm zinifi eur banne te pe kafe, med te de préférence, douh an noz, ato e veze eur banne ju 'hist a larom-ni communément, eur banne ju a-raog dond d'ar gêr, vezem ket laosket jamez da zond d'ar gêr heb netra, noñ, ha ma foi, an dra-ze vezed kontant da gaoud araog mond kuit euz an ti peogwir a-wechou veze yen. Neuze d'ar poent-ze oa ket chauffage hag e veze ket riou, e vezem am eil 'kichenn egile euz a-ze war ar bank, ma foi, den ne glemme hag a-wechou, pa veze yen-yen, veze tan en aoled, veze lakeet koad ha taouarh neuze (des mottes aze) hag a zalhe tomm an ti ; setu veze ket santet ar yenienn, noñ. Ha da houde den ne glemme e-niche riou ha tra ebed, d'ar poent-ze e veze bouteier-prenn (c’est-à-dire bouteier-koad) ha chañchonnou gloan ha bazou gloan, med veze ket riou jamez, noñ, noñ.
Bremañ an traou zo ken modern, zur, n'eo ket heñvel, ha bremañ chauffage partoud kuir, setu muioh agréable, med d'ar poent-ze oa ket ha den ne glemme, ar hontrer, toud ar veillerez a basee dres ganeom, e vezed kontant, me lavar deoh, da vond euz a-ze douh an noz, surtoud pa veze loar fin3, A ! aze oa brao !
Ha piou a ree beilladennou evel-se ?
Toud an tiez, toud an tiez an eil dre egile, lod gand o amezeien, lod all gand ar gerent, lod all pa veze paotred yaouank en ti, evel just ar re-ze a-deze c'hoant sortial hag a yee leh ma veze merhed yaouank ez, ha setu e vezed e reunionou

euz a-ze ker brao, veze ket santet an amzer o paseal, noñ, noñ. Med toud an dud a ree, paour ha pinvidig a dase 'lato kaoud unan bennag war o zro aliez.
Ha daoust hag e veze greet beilladennou ispisial evid ar re yaouank ?
Ya, ar re yaouank a en em reunise e-pleg4 an dra-ze c'hoaz, ya.
64
Ha piou a deue d'ar beilladennou neuze ? Ar wazed ?
Ar gwazed a teue, ar re yaouank. Ar gwazed koz teuent ket kalz, lod a teue med pas kement, ar re goz-koz teuchent ket. Med ar gwazed veze kontant da vond ez da veilla euz a-ze, asamblez gand o maouez evel just, hag ar vugalez, pas ar re vihan, ar re-ze yoa da vond da gousked, med ar re yaouank a helloh da gredi a veze kontant da zortial, ya. Bremañ zoken, me wel c'hoaz an dud a zorti e-leiz douh an noz, n'eo ket hepken gwechall med ato an dra-ze zo chomet... en abitud, ya, ya.
Daoust hag e veze greet beilladennou brasoh neged ar re all ? Gand muioh a dud ?
An dra-ze zepand. A-wechou pa veze lazet an hoh, par exemple, neuze veze a-leiz a dud o tes gwezenn5 'hiz ma lared, o tes gwezenn, neuze veze muioh a dud, ya. Ha neuze peotramant pa veze greet ar fiançailles, pa veze ar plah yaouank hag ar paotr yaouank o hond da zimezi, pa veze greet ar bromesa, reem-ni euz an dra-ze, neuze veze laret da doud ar famill dond hag e veze 'leiz an ti a dud, ya, ya, evid ar veilladenn evel just, evid ober ar bromesa, ya, ya. An dra-ze yoa ez e-barz an abitud 'barz ar vro, ya.
Hag e peseurt korn euz an ti e veze greet ar veilladenn ?
Sañset oa er penn-brao kar eno e oa propoh eun tamm bihan ha neuze 'lato pa veze surtoud evid ar bromesa helloh da gredi vezent lakeet 'barz al leh ma oa ar propa. Peotramant, aliez en doare all e chomem er guizin dres, e-kichenn an aoled, pe e veze eun daol vraz apeupr e e vezem toud war he zro, leh pa'z eem e-barz ar penn-brao, eno oa diou daol, unan e peb kostez, muioh a blas da lakaad an dud, med an dra-ze oa les grandes occasions, peotramant ar fest-anhoh, neuze ez eem e-barz ar penn-brao, toud an dud deze ket plas er guizin pa viche kestion, setu ez eem e-barz ar penn-brao. Lod a yoa brao... ablamour ma oa neuze veselliri (petra... des vaisselliers a vez greet euz an dra-ze) leun a asidi brao, bolennou, ha neuze war an treuz veze boulou a beb seurt liou suspendues aze... gand rubanou a-wechou, ha kadoriou, hag a beb seurt, brao, toud an draze a vrille toud en noz, yoa pase brao, veze nemed lampe à pétrole koulskoude med memestra oa sklêr, ya. N'eo ket 'hiz bremañ 'lato.
Ha petra veze greet neuze 'pad ar beilladennou ?
Kaozeal ha kana hag a beb seurt traou. O ! Vezed ket enouet tamm ebed, neuze peotramant e veze c’hoariet kartou pe beb seurt jeuiou aze gand... gand petra... gand haricots aze pa veze ket a-walh a jetons evid c'hoari. O ! Vezed ket enouet tamm ebed, noñ. Peotramant bouchon noir veze c’hoariet ha me lavar deoh veze ebat o c'hoari ; lakez du veze greet euz an dra-ze, hag an hini a-neze al lakez evel just veze lakeet dezañ des tampons du war e dal. A ! Vezed ket kontant aze, med ar jeu oa ar jeu ! Ya, an dra-ze 'm-eus c’hoariet a-leiz gwechall.
Peseurt jeuiou a veze c’hoariet c 'hoaz ?
Doare all veze c’hoariet... kartou, peotramant e-hist a laren, stamm, neza. Aleiz a verhed yaouank a neze, neuze, a-doa c'hoant deskouez oant kapab da ober eun dra bennag, setu doa ket c’hoant chom heb ober netra hag e veze stamm ganteu, peotramant surtoud neza. D'ar poent-ze oa neza kentoh veze greet muioh, ablamour e uzed e-leiz a zillad o labourad evel just, ar bazeier ha

65
tout ça, e ranked kaoud e-leiz a neud evid ober toud ar stammou, setu e ranked neza da genta.
Ha kana a veze greet ivez ?
Kana veze greet, beb seurt traou toud... brezoneg, galleg. Lod a ouie galleg apeupre, a gane galleg, toud a beb seurt chañsoniou aze, 'm-eus aon a-leiz zo chomet c'hoaz beteg ennom-ni bremañ. Lod 'doa moueziou brao hag a gane ie4 n'eo ket ober semblant oa, noñ, hag e vezed kontant da zilaou aneuzeu, ya.
Peseurt chañsoniou a veze kanet ?
Dor-benn toud kement tra. Surtoud ar vartoloded a gane chañsoniou eviteu dor-benn ar mor ha toud. Ha neuze pa veze bed eur hatastrov bennag aze, awechou veze greet eur jañson 'hiz pa'z ee ar batimañchou d'ar foñs 'hist ar... peseurt ano doa ar re-ze ? La Bourgogne, veze kanet an dra-ze a yoa trist koulskoude, pa oa eet ar Pourquoi-Pas ?, aze oa eur jañson all, ha pa oa eet an avionou aze... zo bet kollet... Nungesser et Coli, toud an dra-ze veze kanet, ha lod a gane brao. Hag... re all c'hoaz dor-benn an Atlantic, n'eo ket an Atlantic, peseurt ano 'n-oa ar batimant all aze ?... 'm-eus ket soñj peseurt ano 'n-oa an all hag e-noa eur jañson vrao diwar e benn. Brao ! Lakaom oa trist kentoh neged traou all hag e veze kanet an traou-ze, ha neuze chañsoniou koz euz ar skol, lod yoa brao ez...« T'es bien trop petit mon ami », an dra-ze veze kanet ha neuze aleiz a draou 'm-eus ket soñj bremañ hag a yoa brao... petra... « et malgré le grand vent ». Lod 'doa mouez vrao, me gave brao pa gleven an dra-ze.
Ha konta istoriou a veze greet ivez ?
Justamant veze kontet istoriou, lod a ouie ato gwelloh neged ar re all, gevier toud ! med enfin, eus ket forz. Lod all a yoa sañset légendaires, oant ket gwir, peotramant des idées reçues, n'ouzon ket petra oant. Med neuze lod a ouie konta ha lod a gonte dres hag eo domach 'm-eus ket dalhet soñj euz an traou-ze neuze. Lod a veze o lared veze gwelet a beb seurt traou en noz, lod all a lare e ranked ket paseal e-biou eur serten hent, surtoud e-kichenn aze oa eur pont en traoñ da Gervazdoue hag e reed pont Salaun deuz anezañ ha ma pasefed ar pont-se goude hanternoz e sortie eur hi briz braz hag a teue war ho lerh, hag an dud veze spontet. Ha... sañset, eur vaouez a lavare eur plah yaouank oa eet... enoa paseet ar pont-se goude hanternoz hag ar hi yoa deuet war he lerh ha kement e-noa redet ma oa kouezet maro en eur en em gaoud en he zi. Ma eo gwir an dra-ze, n'ouzon ket, med an dra-ze n'eo ket deh eo.
Ha lod all a lavare e oa bet batimañchou en noz... (n'on dare ma n'eo ket batimañchou saoz e Stiff hag a-doa ramaset... m'hen dare ped plah yaouank adoa bet kaset ganteu, n'eo ket bet jamez gouezet petra oant deuet da veza da houde. Med an dra-ze zo koz kar an hini a gonte an dra-ze a oa dija oajet ha klevet gand ar re goz all c'hoaz, n'on dare ped kant vloaz 'zo.
Ha neuze eur puñs a yoa ez eno e-kichenn an terrain d'aviation muioh d'an norz, a reed puñs an aour deuz anezañ hag... neuze e lared eno oa bet tud oh abita, daou pe dri di yoa eno, 'hist... un petit village, hag e oa eur puñs ha sañset oa leun a aour. Ar re goz 'doa lakeet aour er puñs-se hag an dud da houde 'doa êseet toulla en-dro evid kaoud an aour hag e-deus jamez gellet kontinui, ablamour pa deze greet eun tamm bihan, pa deze toullet eun tamm bihan, e oa
66
eur pez touseg ken vil ma'z eent toud kuit gand ar spont hag em-eus klevet ato ar re goz konta dor-benn puñs an aour. Bremañ, n'ouzon ket penaoz eo hag an dra-ze zo bremañ goloet, n'eus ket mui kalz a dras6, memestra ez eus c'hoaz

eun tamm bihan a... a vein 'hist eur muraille, 'hist eur hae hag a zo c'hoaz eun tamm bihan eno, en andred ma edo an tiez. Me 'm-eus ket bet gwelet an dra-ze sur, med pa vezem eno o labourad, pe e paseed : « Ale, amañ ema puñs an aour ? Peleh ema puñs an aour amañ ? », larem en eur baseal, med an dra-ze na exist ket pe marteze eus existet med den n'eus gouezet ar fin mot euz an histoire.
Ha petra veze kontet c'hoaz ?
O ! Beb seurt traou toud, beb seurt traou !O ! Med dalher soñj euz a doud an dra-ze... A-wechou lod a ouie ato traou, peotramant eh iñvantent, ouzon ket, med en tous les cas, me lavar deoh, joment ket dilavar hag ato e kavent eun istor drol bennag da gonta dor-benn hemañ pe dor-benn henhont... a-wechou traou hag o-deze ket kalz a importance med memestra e veze ebat o silaou, ha lod a grede... 'M-eus ket soñj euz traou important euz a-ze... an dra-ze zo bet chomed 'lato dor-benn ar puñs-se neuze, an dra-ze a iñtrige ahanom feson. 'Lato, d'ar poent-ze an dud oa paour, setu vichent bet kontant da gaoud an aour ma viche bet gellet kaoud ar magot euz a hennez. Marteze oa tra an oll... 'M-eus ket klevet traou all, welan ket petra viche kontet doare all.
Ha diwar-benn ar re varo e veze kontet ivez ?
A ya ! Diwar-benn ar re varo... Med neuze d'ar poent-ze e veze e-leiz a naufrages peogwir oa nemed batimañchou a lien hag a golle aliez tud ha madou 'hist a lared. Hag... eur batimant a oa eet euz a Eusa da gerhad marhadourez en douar-braz hag a yoa bet kollet aze er Fromveur, a yoa a-leiz a dud Eusa e-barz, 'm-eus aon oa bet saveteet nemed unan pe zaou euz ar batimant. Eur wech all 'm-eus ket soñj ped bloaz viche euz an dra-ze, eur hanot yoa eet da bourmen eur zulvez gand merhed yaouank ha paotred yaouank da vond d'an enezenn Keller hag a yoa bet chaviret hag aze oa bet beuzet ez m'hen dare ped, meur a hini 'm-eus aon ya, ar re a ouie neun 'doa gellet en em zaveteal med ar re all yoa eet evel just... N'ouzon ket ped a yoa bet chomet aze.
Ha diwar-benn ar viltañsou ?
Ar viltañsou lod 'deze gwelet sañset. A ! Ar viltañsou o ! Ablamour me 'meus bet remerket e-barz an tachennou a-wechou des ronds aze 'hist ma viche bet eun dañs ha neuze veze des champignons (tokou-tousegi reem-ni deuz an draze) toud 'hiz ma viche bet eun dañs en noz 'm-eus bet gwelet eus ket keit-se c'hoaz 'm-eus bet gwelet drol. Ha neuze e lared : « Amañ eo bet ar viltañs sed aze an tras. » Peou eo ar viltañs bremañ ? Sañset oant des petits nains o tañsal aze en noz. 'M-eus ket bet gwelet jamez on zud 'deus ket gwelet kennebeud. An amezegez a-doa gwelet ... a-doa klevet parlant med 'm-eus aon 'n-oa ket gwelet kennebeud. Med ha ni ar vugalez 'neze aon pa veze klevet parlant euz ar viltañs en noz.
Ha neuze tan-red an tan-red (a yoa des feux follets) pa veze klevet parlant euz an dra-ze, me lavar deoh vezed ket fier med 'm-eus ket bet gwelet muioh, noñ noñ, med ar pez zo sur eo ez eus bet eun dra bennag peogwir an dra-ze a zo gaz hag a zortie euz an douar a-wechou. Med n'on ket bet iñkietet gand an

67

dra-ze Jamez, noñ, noñ, 'm-eus ket bet gwelet, med ar re goz marteze ‘deus bet gwelet muioh a draou peotramant 'doa imajinet, ouzon ket.
Ha diwar-benn an ankou e veze lavaret traou ?
Ya dor-benn an ankou. An ankou den 'n-eus bet gwelet anezañ kennebeud med lod a yoa malins d'ar poent-ze hag a ree aon d'ar re all en eur ober degiza aze en noz peotramant e lakeent eul liñser war o fenn d'ober aon d'ar geiz all ehist e-kichenn klevet em-eus bed eur vaouez o lared e-neus bet spontet meur a

zen euz a-ze e lakee eul liñser war he fenn hag an oll a veze... a grede zur. O !
An dra-ze n'eus ket existet an ankou n'eo ket bet gwelet amañ, gav ket din, an
dra-ze zo eul légende a zo 'vad de pure invention kentoh, gav ket din denañ.
Ato eo bet reprezantet an ankou koulskoude pa veze... surtoud e-kichenn ar
vered aze. O ! Ha lod yoa ato malins, ha neuze peotramant o-deze c'hoant ober
aon da unan hag o-deze malis outañ peotramant eur vañjañs bennag, a ree
troiou euz a-ze, o ya ! an dra-ze a zo bet en em gavet !
Ha maji. Lod all ree maji d'ar poent-ze zoken, an dra-ze 'm-eus bet klevet. O !
Med evid ober an dra-ze e ranked beza desket hag e-hiz ma oa ket re a dud
desket d'ar poent-ze, en em gave ket aliez.
Hag ar houriou neuze, kouriou-neza a veze greet gwechall ?6
Ya, a-leiz a ranke ober ablamour ar re 'doa a-leiz a vugalez peotramant oant
ket pare d'ober o-unan hag evid eun tiegeziad tud e ranked kaoud a-leiz a hloan
nezet, setu e veze laret d'an amezeien ha d'ar mignoned ha d'ar re a anavezed
hag a ouie neza, dond. Lod a ree pase brao, lod all a ree falloh med toud an draze
melañjet a ree... memestra, toud veze mad d'ober stamm, setu veze aliez
kore-neza en tiez.
Me zo bet aliez er hore-neza e-se, ne ouien ober nemed an dra-ze evid lared,
setu e vezen ato klasket evid mond evel just. Ha toud an dud veze kontant da
vond. Ha digeri gloan pa veze eur vatalasenn d'ober, an dra-ze yoa muioh
modern, duzatoh6. Med er penn kenta eo an neza surtoud eo a yoa neseser
ablamour e ranked kaoud e-leiz a draou greet gand gloan, med evid ober an
dra-ze e ranked kaoud neud evel just, setu veze ranket kaoud an dud vad da
zond da zikour hag e veze greet eun tamm mad 'barz an nozvez. Lod a yoa
difrê hag a ree buannoh neged lod all, setu e veze meur a bolotenn, eur bern
polotennou veze 'benn fin an nozvez ha da houde veze greet eur banne ju.
Ha neuze e-ser neza e veze kanet, lod a gane brao hag e vezed kontant da
zilaou, setu... Lod o-doa mouez vrao, pase agréable silaou hag e vezed euz a-ze
dre ar vro a-wechou pell deuz ar gêr seulamant, me gave brao an dra-ze.
Hag a-wechou all neuze e veze greet goude kreisteiz pa veze fall an amzer pe
ablamour ma... helled ket mond douh an noz peotramant ma veze bugalez
vihan en ti-ze oa ket komod evid ... ober trouz deuzeu, setu ez eem goude
kreisteiz hag e veze greet eun tamm mad. 'Pad ar brezel on bed oh ober d'ar
frered aze, frered skol Saint-Michel. Ar re-ze 'doa ezomm euz gloan evel just
peogwir d’ar poent-ze oa tra e nebleh, an dud a roe deuzeu gloan aze, deñved
e-doa o-unan, ha setu e larent d'an dud a volontez vad dond da neza hag on bet
e skol Saint-Michel o neza. Med an dra-ze yoa poent ar brezel, neuze ez oa
mank euz a doud, setu ar re-ze a yoa bet kontant ma oa bet greet deuzeu, nezet

deuzeu o gloan. Med da houde evel just, pa oa achu ar brezel, oa ket ezomm
kement, veze kavet gloan da brena adarre, med d'ar poent-ze an dud 'doa
rekours d'ar gloan maout evel just, peo-gwir oa nemed an dra-ze.
Peseurt diferañs a zo etre ar houriou hag ar beilladennou ?
'Pad ar houriou evel just e vezed okuped o neza, veze nemed kan, e-leh en
doare all oa muioh amusant sur pa veze ket a labour da ober oa muioh agréable
evid ar re yaouank surtoud kuir, med en doare all, ni a gemere kement a
blijadur o neza e-se hag o silaou kana 'hiz o c'hoari kartou ma foi, oam ket
radotet gand ar hartou d'ar poent-ze re, noñ, noñ. Med an nozvez a basee brao
euz a-ze, toud an eil e-kichenn egile o silaou, surtoud lod a gane brao hag a oa
agréable da gleved sertenamant.

Ar houriou a veze greet muioh evid labourad ?
A ya ! Ar hore a yoa kore en somme. Evid neza oa peotramant ober stamm. Setu veze komañset traou neuze hag a-wechou ar re yoa charitables muioh a gase ganteu ar stamm da finisa d'ar gêr, ar bazou ma veze komañset par exemple pe ar chochonou. Evel just, en eun nozvez helled ket finisa, setu an dud a-wechou gase ganteu d'ar gêr da finisa evid ar re-ze neuze, ar re hellent. Evel just, en eun nozvez helled ket finisa, setu an dud a-wechou gase ganteu d'ar gêr da finisa evid ar re-ze neuze, ar re hellent ket ober o-unan. An dud yoa charitables c'hoaz d'ar poent-ze. Bremañ marteze lod zo c'hoaz med n'eo ket mui ar memez buhez.
(Bet errollet d'an 2 a viz kerzu 1981. B Punel)
Notennou :
1 : duzad : diwezad.
2 : kuir: neketa, kea.
3 : loar fin: loar gann.
4 : e-pleg : etre
5 : gwezenn : degas “gwezenn“, keuneudenn.
6 : dras : galleg “trace“
5 : kouriou-neza : korveou-neza.

Kore 'n ichou

Ha neuze, gwechall e veze greet kore 'n ichou ?l
Gwechall e veze greet kore 'n ichou, ya. Tri devez yoa da ober evid peb gwaz ha ma oa karr ha loan oa tri devez evid ar harr ha tri devez evid al loan, rafe nao devez or an hent. Pa veze karr ha loan neuze an den yoa gand ar harr, al loan, 'doa ket afer da derri mein med an hini en-doa tamm karr yoa or benn e zaoulin gand e vaill. Pa veze gellet kaoud eun tamm foenn da lakaad inienn penn an daoulin veze souploh.
Hag ar merhed ne reent ket neuze ?
Ar merhed, eo zur ! Merhed veze ez or benn o daoulin toud !
Ha petra veze greet neuze ?
Terri ar mein.

69

E peleh ?
Or an hent.
E peseurt kartier ?
Toud dre ar vro eun tamm bihan... Eur horn bremañ, eun all eur wech all naturellamant. Me zo bet beteg Nokeltaz2 oh ober kore 'n ichou.
Hag ar vugale a ree ivez ?
Noñ, bez' e ranked kaoud eur serten oad. Vezed ket mui e skol forz penaoz.
Hag e peseurt poent euz ar bloaz e veze greet kore 'n ichou ?
Goude an eost.
Hag ar re goz a ree ivez ?
Noñ, eur serten oad a yoa 'lato, e reed ket mui. Pa... oa ket afer da ober kore 'n ichou mui. Med ar gwazed, memez ar re yoa o naviga, 'doa kore 'n ichou da ober, ranked ober eviteu, ya.
Piou a ree en o flas ?
Tud an ti a ree, ar merhed a ree eviteu.
Hag an ostillou neuze, piou a roe an ostillou ?
An ostillou a yoa fourniset gand ar mairie, maillou, paliou. Douh an noz e konted ar maillou, ma vanke gour, ma veze manket unan, den en-doa urz da

vouj. A-wechou all e veze torret an troad espres. Keit ma vezed oh arañji anezañ en-dro oa ket afer labourad.
Ha piou a ziwalle an dud neuze ?
Ar garde-champêtre teue ganeom, hag e ranke souka a-wechou.
Hag an dud a laboure e-giz-se ?
Ya. Toud ar merhed or benn o daoulin o terri mein neuze, pep hini e vern en e gichenn. A-wechou ar mein yoa kaled da derri.
Ha petra lare an dud neuze ?
Tra ebed. Kaozeal a reed etrezom naturellamant 'lato.
Hag an dud ne glemment ket ?
Abituet oad d'ober an dra-ze. Da ober edo, veze ket ar boan lared e rached ket peogwir toud an dud ranke ober kore 'n ichou.
Med neuze veze reparet toud an ichou bihan e-leh ma n'int ket greet bremañ. Toud an ichou-ze a veze aranjet.
Plijadur a veze a-wechou memestra ?
O ya, kaozeal a reed eun tamm bihan peogwir vezed toud en daou gostez euz an hent or benn an daoulin, e helled konta istoriou er memez amzer.
(Bet enrollet d'an 9 a viz even 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : kore 'n ichou : korve an hentou.
2 : Nokeltaz : Lokeltaz. An dud a lavar Nokeltaz e brezoneg ha Lokeltaz e galleg.

Fest-an-hoh

Ha neuze, penaoz e oa fest an hoh ?

Fest an hoh, pa veze lazet an hoh, neuze e veze greet eur repaz braz hag ez ee ar mignoned hag ar gerent a-wechou, pas toud ar gerent bien sûr, med ar re a... frekanted dabitud. Setu e veze greet soubenn hag e veze greet fars du, gand ar gwad, fars gwenn, ha neuze veze ar zoubenn da genta, ar hig da houde, beb seurt kig toud, pichou1 pladajou kig, beb seurt, melañj ; bon, da houde veze eur ragout, an dra-ze yoa copieux forz pegement, med enfin peogwir oa an abitud, ha neuze devez ar fest-an-hoh... Med eun devez a-raog veze bet ar gwezenn fest-an-hoh, en deiz ma veze lazet an hoh e veze ar gwezenn hag ar re yaouank a en em rasamble da vond d'an ti da gas ar gwezenn hag e veze beb seurt traou ganteu... evid ar... soirée hag... ma foi e oa agréable abominabl, ya. Surtoud leh ma 'z oa merhed yaouank ha paotred yaouank e veze ebat ablamour ma'z eed da lared... gwezenn fest-an-hoh veze laret d'ar poent-ze, ya. Neuze veze eun ekip hag a teue hag e tased nompaz ma ouezfe re an ti, ha neuze veze lakeet an traou, unan a veze deleget da vond beteg an nor da gas ar zahad traou, neuze veze lakeet e-kichenn an nor ha foultra eur mên ouh an nor, eur pez mên awechou. O ! Neuze 'deze interest da vond kuit buan euz a eno, ar re all yoa o kuzad keit-se amzer. D'ar poent-ze oa ket lampou elektrig 'hiz bremañ, setu oant ket êz da gaoud, noñ. A ! Neuze veze ebat, ya ! Hag a-wechou neuze, gwechall surtoud, e veze eul lizer e-barz ar wezenn, ouh ar wezenn, ha neuze veze ebat, kalz ebat o lenn, surtoud veze dimeziou forz pegement, un tel zo da zimezi da hemañ, eun all da henhont hag a beb seurt traou toud, rimadellou a veze lakeet. 'M-eus ket soñj euz a galz a dra med unan, daou pe dri ger 'm-eus soñj euz eul lizer : « Ar goañv a viche rud, viche ranket mond daou er memez klud », 'm-eus ket dizoñjed an dra-ze, koulskoude ez eus meur a vloaz abaoe, ouspenn hanter-kant, pez zo sur. Doare all 'm-eus ket soñj euz a galz a dra,

domaj eo, hag al lizer 'm-eus bet gwelet, a zo bet chomet meur a vloaz en ti, ha da houde eo bet devet, pez zo sur. Domaj eo n'eo ket bet dalhet an dra-ze, eun dokumant brao viche bet.
(Bet enrollet d'an 11 a viz du 1981. B. Punel)
Notenn :
1 : pichou : peziou, peziou mellou. pichou pladajou kig : pladajou braz a gig ; peziou mellou pladajou kig.
An deñveta
Peur e veze greet foar an deñved ?
Ato e miz bihan1, ya, ya, an dra-ze zo chomet traditionnel. penn kenta miz bihan e vezont rasamblet ha pep hini a gas e chatal gantañ d'ar gêr.
Ha peleh e veze greet neuze ?
Cheñch a ra beb an amzer. E Porz-Gwenn eo bet pell, da houde eo deuet e Feunteun Velen. A-hont-se-hont eo bet ez, en Niou, eno oa eur gwaz hag en em okupe hag... meur a vloaz eur bet, e ranked mond beteg an Niou, hag e Kernonenn e oa bet ez neuze meur a vloaz, hag er patro2, bremañ ar bloaveziou

diweza. Porz-Gwenn, 'm-eus aon ez eus ato e Porz-Gwenn ; me 'm-eus tamm deñved mui, ouzon ket, me zoñj din eo eno eo.
Ha penaoz e veze greet neuze, foar an deñved ?
E vezent rasamblet, veze pemp pe hweh gwaz,
c’hweh pe zeiz, marteze ouspenn hag a en em rasamble evid ober eur vandenn ganteu da gas aneuzeu. Med unan a z ee a-raog gand eul loan-deñved awechou hag e suivont toud peogwir ar mouton en-deus ar brud da veza
panurge, en em suivont med... bremañ e welan ket eh attachent gour neuze. Med an deñved, ar re a zo dija eun tamm en oad, a oar hag a zo intellijant, hag a z a, goud a reont e rankont beza paket hag e suivont toud ar vandenn hag e vezont kloturet euz a-ze. Beb bloaz e vez greet heñvel ato. Ha petra veze
greet 'pad ar foar neuze ?
‘Pad ar foar, neuze, e vez digoret an drav hag ez eer toud el leur war-lerh an deñved ha pep hini a choaz ar re zo dezañ neuze, ya. O ! Me gave brao an draze, mond da deñveta, meur a dra a veze gwelet ha kleved, en eur glask e
zeñved pep hini a lare boñjour d'an hini e-kichenn, eun devez brao e oa. Skuiz vezed ablamour ma ranked mond a-bell a-wechou, ha meur a wech e ranked mond d'al leur hag e veze ket kavet an hini a vanke, setu e vezed ato diwezad ahann ma veze kavet. A-wechou veze ket kavet an oll peogwir meur a hini a zisparise 'pad ar bloaz ez.
Ha moyenn a oa prena, peotramant gwerza ?
Deiz an deñveta ? A noñ ! N'oa ket foar oa, foar an deñved med pas evid gwerza na prena. Evid ramas pep hini e zeñved oa ken, da houde vezont gwerzet, pa vez gellet, d'ar higer.
Ha ped devez e pade ar foar neuze ?
Euz ar yaou beteg ar zul aliez. Neuze ar yaou, an devez kenta, hennez oa an hini a gonte peogwir da houde veze ket kalz mui el leur, ha da houde vezent kaset da Lambaol ouh ar zug, ar re a jome. Lod o-deze kaset ganteu kontrer, setu an deñved a jome ouh ar zug 'doa tamm perhenn peogwir teue den da glask aneuzeu. Bet eus bet gwerzet zoken meur a wech peogwir lod o-deze kaset o hont ganteu d'ar gêr heb selled dres a-walh ouh ar merk, hag an hini 'noa ket e gont helle ket kemered an deñved oa chomet kennebeud peogwir ne oant ket en e verk. Setu eus bet gwerzet meur a wech. Bremañ glevan ket

parlant mui, med meur a wech ez eus bet chomet tri pe bevar loan-deñved da werza da zul peogwir teue den da gerhad aneuzeu, hag ar chatal veze aze trist a-walh o doare ouh ar zug da hortoz peogwir 'doa ket kalz da beuri e-keit-se amzer, oa ket brao.
Hag eur gouel a veze greet evid foar an deñved ?
Noñ, pas gouel med eur rassemblement oa memestra peogwir toud ar vro a z ee da glask an deñved hag ar re 'doa tamm deñved a gave brao mond da zelled. Ar bloaveziou diweza e teue eur fotograf euz an douar-braz da gemered ar foto euz al leur hag an dud en devez-se. Ha neuze, ar boulanger a z a gand e garr da werza brioches ha boeson d'an hini a-neus sehed.
(Bet enrollet d'an 11 a viz du 1981. B. Punel)
72
Notennou :
1 : miz bihan : miz c’hwevrer.
2 : ar patro : le patronnage d'Ouessant. An dud a lavar ar patro koulz e brezoneg hag e galleg.
Arad glouad
Med penaoz e veze greet ar glouad ?l
Kaoh ar zaout veze lakeet er memez bern 'pad... 'pad ar bloaz da vreina ha pa veze deuet an hañv e vezent distrempet, ez ee tud da vided ar puñsou da lakaad dour da zistremped gand kreier2, divoutou, divazou, 'barz ar haoh, reent ket forz. Ha goude kreisteiz neuze, pa veze distrempet ar glouad e teue an amezeien, hag ar gamaraded hag ar gerent toud. Krivizier a veze kaset ahroazadou3 war ar gwelt, ar re all veze war-benn o daoulin oh ober berniou da lakaad war ar gwelt, ar re all veze gand tourchou4 foenn o plada anezañ evid ober anezañ ront evid ma sehche ha pa veze bet eisteiz aze e veze troet ha pa veze seh e veze ramaset... ha c’hoaz noñ, goude ma veze stoket5, oa soubenn lêz, aze ez oa soubenn lêz yoa da gaoud goude ma veze finiset da steki ar glouad, ha goude ma veze sehet neuze, eisteiz goude, ez eed da ramasi adarre, da zikour, ha neuze veze lakeet berniou ez a-ze an eil 'horre egile, briadou, hag an eil roe d’egile veze lakeet war ar zolier, war ar halatrez parce que gwechall oa ket kalz a gamprou, e kousked toud en traoñ, ral ma kousked war-laez, eo ar heuneud, ar patatez hag ar... ar raden hag ar glouad, toud an dra-ze yoa war ar zolier.
Hag an dra-ze a veze greet ped gwech ar bloaz neuze ?
O ! Eur wech ar bloaz ken, eur wech ar bloaz.
E peb ti ?
O ! Koulz lared... pas toud, toud an dud reent ket med e-leiz a ree.
Ha gand ar glouad neuze, e veze greet tan ?
Veze greet tan, ya. Torret a-dammou, lakeet ez a-ze, truz-kaol6 veze lakeet ekreiz d'ober tan, tan mad a reent.
(Bet enrollet d'an 2 a viz kerzu 1981. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : arad glouad : ober ar glouad, ar glaoued. (ar glouad : kaoh ar zaout sehet evid ober tan glaoued)
2 : kreier: krogou.
3 : kas a-hroazadou : dougen eur beh, pe eun dra bennag gand diou vaz kroaziet dindan.
4 : tourchou : torchou foenn.
5 : stoket : amzer-dremenet ar verb “steki“. Steki ar glouad : ober berniou gand

ar haoh-saout ha plada anezo evid ma sehchent mad da houde.
6 : truz-kaol : treujenn-gaol.

73

Ar gouere-pez

Petra eo ar gouere-pez neuze ?
Ar gouere-pez a zo eun ano laret e-se evid ober aon d'ar vugalez ablamour ma n'achent ket da laedrad1 ar pez2 d'ar mêzadou. Hag... tachadou e veze greet aon deuzeu, e veze laret deuzeu : « Ar gouere-pez o tond », da houde e filent, ez eent kuit, aon 'doa. Ar gouere-pez, eus ket gouezet jamez petra eo evid ober aon d'ar vugalez ya, peogwir ez eed da gerhad pez d'an tachennou hag aliezaliez e veze ruinet an tachennou, ruinet ! Pa veze pemp pe c’hweh o sacha pez euz an dachenn e timinue an traou, ya, ya, ya. N'oa nemed an dra-ze, ar gouerepez, ha bremañ eus tra mui, na gouere-pez na rien du tout, noñ !
(Bet enrollet d'an 10 a viz meurz 1982. P. Kerhere)
Notennou :
1 : laedrad : laerez.
2 : ar pez : piz-bihan.

An “disciplinaires“

Soudarded a oa amañ en Eusa gwechall ?
Ya, soudarded a yoa sur.
Ha petra a reent amañ ?
Egzersis a reent a-wechou.
Ha perag e oant deuet da Eusa ?
A ! An dra-ze ouzon dare perag int digouezet amañ avad, noñ.
Ha peseurt soudarded e oa ?
Bet eus bet disciplinaires. Soudarded all a yoa a-raog... soudarded end-eon.
Bez' oa tiez espres ez eent, an ofiserien a-doa merhed en Eusa.
Ya, klevet em-eus o-doa eur bordel en Eusa ?
A ya. Aze eo bet lazet... eur gwaz yoa bet lazet, ar gwaz euz an ti yoa bet lazet gand ar zoudarded, eus ket bet gouezet gand peou jamez. Bet lazet ablamour ma rouspete ablamour ar merhed a reseve ar zoudarded. Visant Krogenneg oa e ano, med jamez eus bet gouezet gand pehini euz ar zoudarded oa bet greet.
Hag e peleh edont lojet neuze ?
Er hazarn e leh m'ema an tantou aze. Aze eo edont.
Ha soudarded a oa ivez er forchou ?
Noñ, an dra-ze zo bet diwezatoh, kalz diwezatoh. Martoloded eo a zo bet er forchou.
Trouz a zo bet en Eusa gand ar zoudarded gwechall ?
Pa edo an disciplinaires aze ya. Ar re-ze a yoa mechant a-walh.
Hag an dud o-doa aon razeu ?
Greded ket mond kalz er-mêz en noz.
Perag neuze ? Petra o-deus greet amañ neuze ?

74

Deus ket greet kalz a zroug koulskoude, med aon yoa razeu ablamour ma lared oant tud mechant.
Ha n'int ket chomet pell ?
An disciplinaires, noñ, n'int ket bet pell. An dud er vro o-deus bet goulennet ma vichent kaset kuit en-dro.
(Bet enrollet d'an 8 a viz c’hwevrer 1982. C. Ker-an-Chas)

Notennou :
1 : ar haeou : ar mogeriou.
2 : deset : digaset.

Keller

Da biou eo an enezenn Keller hirio, en devez hirio ?
An devez hirio eo da Barizianed (Parisiens)... Gisèle de Foucault a-neus herited anezi douh eun tonton, hag eo d'ar re-ze eo bremañ, d'ar famill.
Ha peur eo bet savet an ti a zo e Keller ?
Me 'm-eus ket a zoñj, 'm-eus ket gwelet. Klevet em-eus lavared oa eun ti bihan gwechall. Bet eus bet zoken eur peizant, karr ha loan, n'on dare petra a ree koulskoude e Keller gand an dra-ze, med bet eus bet a-raog ma oa greet ar château, a-raog ma oa gwerzet d'ar Barizianed, ez eus bet tud euz ar vro e-barz.
Ya, labouret e veze an douar ?
Ya, labouret veze eun tamm bihan ya. Bastian a lakee patatez beb bloaz e Keller ez, abaoe ma edo ar Barizianed.
C’hwi peus anavezet Bastian neuze ?
O ya! o ya, ya!
Deuz peleh e oa ?
E Stiff edo o chom, ha pa veze ket e Keller e veze a-hont... or an uhel gand e jumelles o selled en antur1ez ache tud da laedrad2 lapined da Geller.
Ha petra ree e Keller memez ?
Tra ebed nemed kousked teil3.
Perag edo e Keller ?
E jome ket ato e Keller. Pa veze an douristed aze e chome, eñ a ree ar boued, tan raden, tan taouarh, pas gaz.
Hag e-pad ar goañv ?
E-pad ar goañv veze en douar. Ma veze eun devez kaer e profite da houlenn ouh eur pesketêr da gas anezañ d'ober eun dro.
Eur vag e-noa ?
Eñ 'doa ket bag, noñ.
Piou a gase anezañ neuze ?
Forz peou. Unan euz ar besketêrien euz a Galgrah.
Ha pegeid e-neus labouret e-giz-se e Keller ?
Bloaveziou... bloaveziou. E Keller edo abaoe ma 'm-eus-me soñj ha me a zo dimezet e mil nao-hant daou orn-ugent hag edo ato e Keller ha pell goude c’hoaz. Eñ en-deus greet bloaveziou e Keller.

75

Ha c’hwi, bet oh bet aliez e Keller ?
A ! Bet on bet diou wech. Bet on bet o vizita ar château hag... ober eun dro. Diou wech on bet.
Klevet em-eus ez eus a-leiz a lapined war an enezenn ?
A ! Lapined yoa, gwechall ez oa.
Ha razed a zo ivez ?
A ! Razed zo ez, ya. Lapined... pa veze urz da vond gand eur hi e helled paka lapined med gwelet mad e ranked beza gand Bastian evid kaoud urz da baka lapined.
Ya, an dud n'o-doa ket urz da vond da Geller ?
A noñ ! A-wechou ez eed pa veze ket Bastian aze. Gand eur bagetenn veze fouillet an toullou ha pa veze santet eul lapin e-barz e veze troet an tamm houarn hag e teue al lapin.

(Bet enrollet d'an 11 a viz genver 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : en antur : kenkaz. en antur ez ache tud : kenkaz ez ache tud...
2 : laedrad : laerez.
3 : teil : emichañs.

Eur bourmenadenn e Keller

Eun devez, Bastian Kerliviou e-noa iñvitet ahanom :
- « Deuit warhoaz da Geller.
- « Dakord, larem-ni, ni zo kontant da vond da Geller.
Ha ni yoa teir hoar ha breudeur yoa ez hag e lare :
- « ‘Peus ket med mond gand an tad pa teuy d'ar mor ha deuit da Geller araog kreisteiz, me ray mern deoh.
- « A ya ? Petra reoh da vern neuze ?
- « Lapin vezo greet ha neuze me lako patatez en tan e-touez an taouarh (etouez an taouarh veze greet ar boued, lakeet an taouarh da zevi da genta ha lakeet ar gaoter e-kreiz da houde evid birvi ha poazad an traou.)
- « Patatez penaoz e reoh deom, Bastian ?
- « Me ray patatez, lakin tamm dour ganteu hag e vezo lakeet en eur gaoter ha lakeet en tan hag e vezo kreunet, ar re-ze zo mad.
- « Bon, ha ni yelo da zibri neuze hag a yelo warhoaz vintin da Geller. »
Eet da Geller, eet da vizita Keller neuze, an tiez ha petra viche da gaoud da zibri. Ha da houde Bastian lare deom :
- « Bremañ emeur 'hond da baka lapined.
- « Da baka lapined ? Iarem-ni dezañ.
- « Ya, ar fured a yelo ganeom ez, ar fured vezo kaset ez hag e vezo... (petra ? machinou aze... petra vez greet euz an dra-ze...) des filets. »
Chomet da zelled ouh ar fured neuze, ar fured a bake lapined hag al lapined file kuit, peogwir 'doa aon rag ar fured hag ez eent kuit d'an toull all hag en toull all vezent paket dres. Meur a hini yoa paket. Hag a ni lare da Vastian :
76
- « Forz penaoz c’hwi roy deom eul lapin da gas ganeom.
- « Ya, ya, eul lapin pe zaou yelo ganeoh d'ar gêr. »
Hag oa paket meur a lapin e-se hag ar fured asamblez ganeom toud. Ha da houde neuze Bastian 'n-oa laret :
- « Deom da zibri mern hag e vezo gwelet ha mad eo ar boued. »
Lapin yoa, civet de lapin yoa, greet eur civet hag ar patatez neuze paredet heb dour na tra ebed hag a yoa pase mad. Debret mad on-doa. Ha Bastian a lare :
- « Dond a reoh c’hoaz eur wech all ?
- « Ya, pa vezom iñvitet e teuim. »
Ni neuze en em blije e Keller ha ni 'n-oa redet eno ken a z ee ar moged douh ar patou1 hag en em blije eno abominabl. Bet o vizita Keller, an ti, ar hamprou ha toud ha servichet gand Bastian er zaloñ, er zal vraz, hum ! pase brao edom.
O ! Meur a wech eur bet e Keller, me zo bet aliez e Keller o paka lapined eno.
(Bet enrollet d'ar 15 a viz genver 1982. P. Kerhere)
Notennou :
1 : patou : paoiou. Ar ger-ze ne vez implijet nemed evid al loened. Amañ e vez implijet diwar hoarzin.

Peñse

Petra ree tud Eusa pa veze eur vatimant o vond d'ar foñs ?

Pa teue an traou en aod, pep hini a veze o kerhad e damm.
Med savetei ar vartoloded a reent da genta memestra ?
Ya, ar gwazed sur ato. E-pad ar brezel e oa deuet barrikennadou gwin en aod aze. A ! Aze e oa pres gand ar zaillou o hond da gerhad ; seulamant lod a yoa a deue gand lesiveuzou med ar zeñg ne ha ket d'ar gwin, ar gwin a droe 'barz al lesiveuz, jome ket mad.
A-wechou all, bet eus bet c'hoaz koad, 'wechou e-giz ar Mikonoz pa oa deuet aze a yoa koad e-barz ez, ha gand eur barr amzer e oa deuet 'leiz an aod a goad aze, aze e oa pres, toud an dud o hond da baka koad.
Ha penaoz e veze greet, pep hini a gemere kement e-noa c'hoant ?
Ya, ya, pep hini ar pez a helle da baka.
Partajet e veze a-wechou ?
Noñ, pep hini ar pez a bake yoa dezañ. Seulamant ar zintig a teue da lared e ranked disklêria. A-wechou e tisklêried lod, med lod all a veze ramaset.
'Oa ket urz da ramas a-giz-se ?
Noñ, normalamant e ranked disklêria d'ar zintig, e-poa ugent dre gant da houde pa veze gwerzet an traou mad.
Hag a-wechou e teue ar zintig da weled ?
A ya ! Pa oueze e teue.
Ha c'hwi, bet oh bet ivez o tastum... o ramasi peñse e-giz-se ?
77
O ya. Bet on bet o sevel pa oa deuet hini ar Mikonoz aze, gand eul loan hag eur gordenn e sached, peo-gwir e oa dour en aod, setu e veze tud en aod oh amarra ar hoad, ha savet or-horre.
Hag an dud a yee 'pad an noz ?
O ! An dra-ze yoa greet 'pad an deiz. Kerhad glaou eur bet er Mikonoz en noz.
Toud an dud a ouie neuze ?
Ar re a ouie a z ee toud e rejiman t hag e veze paseet gand eur fisel peogwir ar Mikonoz oa tost d'an aod, gand eur zug e helled sacha or ar hal, e Galgrah aze.
Ar Mikonoz, an dra-ze a oa e peseurt bloavez ?
O !... Peseurt bloavez ?...Trente guatre, trente cinq par là... marteze.
Ha peseurt batimañchou ho-peus gwelet o vond d'ar foñs ?
Aze e penn Keller oa unan yoa deuet a-benn e Keller. Me yoa yaouank neuze, deuet eur remorkeur da zacha anezañ kuit ha pa eo sachet kuit douh ar garreg eo eet rag-eon d'ar foñs, an Nereo oa e ano, hennez 'm-eus gwelet.
Klevet em-eus e oa bet eur vatimant a-raog ar brezel daou-ugent, e oa bet eur vatimant gand gwin e-barz ?
Gwin yoa deuet en aod med ar vatimant noñ, ar gwin yoa en aochou partoud med ar vatimant noñ. E Nokeltaz a-hont-se-hont on-eus bet unan gand rom.
Ha neuze piou a z ee da zavetei ar vartoloded ?
A-wechou e veze bagou, a-wechou all eo ar vachotach1.
Eur vag zavetei a zo en Eusa ?
A ya ! Diou yoa gwechall. Bremañ eus nemed unan med a-raog oa unan e Stiff hag unan all e Lambaol.
(Bet enrollet d'an 11 a viz genver 1982. C Ker-an-Chas)
Notenn :
1 : ar vachotach : ar vag softach.
Peñse

Ha neuze pa veze eur vatimant o vond d'ar foñs, petra ree tud Eusa ?
It. : E weled ket aneuzeu ato. Pa weled e lakeed ar vag softach en dour, peogwir oa diou vag softach, unan yoa e Porzpaol, hag eun all e Stiff. Med gand ar roeñvou edont neuze, n'eo ket dre moteur.
Ha da houde neuze, pa veze eur vatimant o vond d'ar foñs, an dud a z ee da ramasi ar peñse ?
An It. : A ya !
An Ao. : A ya sur !
An It. : Pa veze an avel, pa roe en avel, ez eed d'ober tro an aod.
Oa ket urz da vond da ramasi ar peñse e-giz-se ?
An It. : Oa ket urz med kemered a reed An traou-ze yoa deom-ni toud peogwir e teue da Eusa. Ar zintig1 a z ee da añmerdi aneuzeu med... gavan ket eo laer an dra-ze.
78
An Ao. : Tachadou pa teue... 'pad ar brezel all pa teue barrikennadou gwin...
An It. : Hag ar Martin Gus a yoa guatre-vingt-dix degrés.
An Ao. : Rom ya...
An It. : Daou a yoa bet kreuvet gand reoriadou2.
An Ao. : A ya ! Hag ar garde-maritime a teue da weled an dud ha neuze veze laret dezañ : « Ale, deus da eva eur banne 'ta ! »
An It. : O ya. Me gavan ket eo laer an dra-ze. An dra-ze yoa deom-ni peogwir e teue da Eusa.
Ha c 'hwi bet oh bet o tastum... o ramasi peñse e-giz-se ?
An Ao. : Ya. pa oan yaouank...
An It. : O ! Pas kalz, out ket bet kalz.
An Ao. : 'M-eus ket bet kavet kalz avad eun tamm bennag 'm-eus bet ramaset 'lato. Eun dro, a-hont e Penn-ar-Stang, Chanig Bollore 'n-oa kavet eur varrikenn, aze 'm-oa bet eul litrad rom.
An It. : Ni 'n-eus bet e Feunteun Velen ya, med pas c’hwi, oah ket kourachuz.
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. J. Lannou)
Notennou :
1 : ar zintig : le syndic des gens de mer, an hini a oa karget da ziwall an aochou.
2 : reoriadou : leun o reor ; (eur hementad braz evid c’hoarzin).
Eun aksidant etre Eusa ha Keller
Aze eus bet eun naufrage etre Eusa ha Keller ez, an dra-ze 'peus klevet, noñ ?
Deuet tud euz ar bourk aze, va zad e-noa eur hanot ez, hag eet aze da Galgrah da houlenn outañ (Bernez Boun oa va zad - Bernard Bon).
- « Bernez, hellfez ket kas ahanom-ni da Geller ?
- « Me zo kontant da gas ahanoh da Geller med pas hizio. Hizio ez eus re a... gavan ket fichabl1, aze eo dañjeruz mond bremañ hizio, surtoud d'an eur-mañ.
- « O ! deuit 'ta da gas ahanom, ha ni zo traou ganeom amañ da rei deoh ma keroh dond da gas ahanom.
- « Noñ, noñ. Ne gemeran ket ar garg ablamour dañjeruz eo. Ne gasin ket ahanoh.
- « O ! 'lato, oh ket da renta servij deom !
- « Noñ, noñ. Gwelloh ganin gweled ahanoh beo neged gweled ahanoh e foñs ar mor. »
Eet da houlenn doh eun all a yoa oh ober ar besketêrez ez, unan euz ar Hernig aze se.
- « Te marteze a gaso ahanom da Geller ? ‘Hellfez ket kas ahanom da Geller ?

- « Me yelo ma keroh, a lare. Me yelo ma keroh da gas ahanoh.
- « A bon ! a larent. Bez' pezo traou evid ho poan, roet e vezo deoh ma keroh kas ahanom.
- « Dakor, lare, me zo 'hond da gas ahanoh. »
Med n'int ket eet beteg Keller peogwir... ar mor voa treitour aze etre Keller hag Eusa hag o-deus kollet toud o buhez aze. Toud ! Toud ‘deus kollet o buhez
79
! ya. Y avait des femmes enceintes hag e yoa toud, toud int chomet e foñs ar mor.
(Bet enrollet d’ar 27 a viz du 1981. Pe Kerhere)
Notenn :
1 fichabl : sur. An amzer n'eo ket fichabl hizio : an amzer n'eo ket sur hizio.
Peñse an “Nereo“
Eur wech all ez oa eun all, an Nereo, a zo bet deuet aze, un bateau... quoi?... de quelle nation que c'était ce bateau ?... n'on ket sur peseurt nation eo... oa ket frañsez denañ. On zad yoa eet d'ar mor hag on breur yoa gantañ, eet gantañ. On breur yoa dija... a yoa kapab dija a-benn mond d'ar mor. Ha neuze eur brum teñval, eur brum teñval ha neuze on breur a lare d'on zad :
- « Papa !
- « Petra eo ?
- « Weloh ket ar moñstr a zo o tond war on kein aze, weloh ket ar moñstr aze oh en em gaoud warnom ?
- « O ! Eur moñstr ? »
Hag on zad a z ee da zelled :
- « O ! Eur batimant braz, eur batimant o hond war ar hostez ez. »
Neuze 'deus ranket roeñval ha patouillal adarre evid paka ar hal ha debarki er hal, hag hennez teue war o lerh ato hag a zo bet deuet aze. E penn Keller edo, e penn Keller côté, côté est de Keller just, hag ar re-mañ yoa o paseal eno evid sevel ar hevell. Ha da houde 'deus ranket mond hag on zad lare d'ar paotr : - « Bremañ neuze evid beza sur e ranker mond. Peogwir eo teñval ‘hellan ket ober netra, deom douhtu d'ar Marin da zisklêria petra zo gwelet. »
Hag oant eet da zisklêria petra yoa gwelet, setu oa deuet ar sikour da houde da weled petra yoa en em gavet. An Nereo oa e ano ya, an Nereo ya. Ha da houde ez eus bet deuet tud, sur, aze ez eus bet tud da houde o la la la ! Ha ni zo bet 'kichenn ar batimant ez toud gand va zad er hanot bihan, ha laret deom mond e-barz : « Oh ! non, non, on ira pas dedans. » On a pas été dedans non, mais ils ont été plusieurs fois après, ils ont été appelés plusieurs fois à la Marine après pour ça, pour dire comment que c'était, comment que c'était passé. »
(Bet enrollet d'ar 27 a viz du 1981. P. Kerhere)
An Drummond-Castle
Ha neuze c'hwi ‘peus gwelet batimañchou o vond d'ar foñs ?
An Ao. : Ya, med... an Drummond Castle 'm-eus ket gwelet 'vad med hennez... Pa 'n-oa kavet korvou maro ha fotografiet aneuzeu amañ neuze d'ar poent-ze tour an iliz 'n-oa ket a flech warnañ c’hoaz ha neuze evid rekompañsi tud Eusa, amañ ez eus greet ar flech...
An It. : Ar hloh, ar hloh zo bet greet amañ.
An Ao. : Noñ, ar hloh yoa greet a-raog, n'eus nemed...
80
An It. : Ar hillog...
An Ao. : Ar hillog, ya, amañ hag e-doa roet 'm-eus aon quatre-vingt-dix mille

francs evid an dra-ze, hag e Molenez peogwir oa tamm dour, oa greet eur sitarn deuzeu evid paea ar gentillesse da veza ramaset an dud.
An dra-ze oa bet paeet gand piou neuze ?
An Ao. : Bro-Zaoz. Gand Bro-Zaoz, gand kompagnunez an Drummond Castle.
Ha petra oa c’hoarvezet evid an Drummond Castle ?
An Ao. : N'eo ket bet savet jamez. Hennez zo...
An It. : E-kichenn Molenez.
An Ao. : Ya. e-kichenn ar rohell, e-kichenn ar... ar Vein Glaz. Hag aze c’hoaz ez eus bet eet eur batimant all d'ar foñs, eus ket pell euz an dra-ze, an dra-ze a dle beza e 1916 ou 17, aze Fañch Punel, hag hennez 'n-eus bet kollet e vatimant, an Ouessant a reed anezañ, pa edo o hond da werza e vatimant da Vrest en-eus bet ambarket unan gantañ, Drolleg, an Drolleg. Hag hennez, peogwir an amzer a deue da veza fall, pa edo aze-ze e Fromveur apeupre or-dro ar Vein Glaz ez, hennez pa edo e ramas al lien, zo bet añlevet gand eun houl hag ez eo bet kollet. Hag eñ da houde peo-gwir e oa nemed e-unan gand ar varrenn eo eet da foultra ar zeh1 a-hont e Morgad, e bae Morgad.
Hag evid an Drummond Castle, petra oa bet greet gand ar horvou da houde ?
An Ao. : Ar horvou yoa chomet amañ 'm-eus aon nemed...
An It. : Bet oa bet eur batimant bennag o kerhad lod euz aneuzeu hag ar rest, ar re 'doa ket tud da zond da gerhad aneuzeu a zo añteret en Eusa.
Ha lavaret ho-peus din e oa bet anteret amañ eur plah euz an Drummond Castle hag e oa bet gwisket 'giz Eusa ?
An It. : Ya, ya, honnez yoa e Porz Gwenn... Ti Job Braz. An Ao. : Ti Job Braz oa hennez, Job Braz ?
An It. : Ti Vari Bon.
An Ao. :Ti Vari Bon, a-hont e Porz Gwenn ?
An It. : Ya.
An Ao. : N'eo ket amañ e Kerivarh ?
An It. : Noñ, noñ, ti Chanig Loued ez eo ti Vari Bon.
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. J Lannou)
Notenn :
1 : Foultra ar zeh : s'échouer.

AN DAREMPREDOU GAND AN DIAVÊZ

Molenez

Ha peseurt darempredou a oa etre tud Eusa ha tud Molenez gwechall ?
An It. : O ! Paotred Molenez a teue da Eusa da zes pesked, da drehi aozill evid ober kevell, kevell da vond d'ar mor ha neuze e choment e peleh o-doa

anaouedegez, e choment 'pad eisteiz pa teuent. Med ar re-ze zesent ket ganteu pa teuent d'on ti-ni, ar re-ze a lare : « Desit ganeoh hag e tebroh ganeom-ni », med ar re-ze ne zesent ket ganteu.
Hag en em gleved mad a ree an dud etre Eusa ha Molenez ?
An It. : Ya, ya ! Dres ya.
Ha neuze petra lare tud Eusa diwar-benn...
An It. :Ar Molenezed ?
Ya.
An It. : Skreo, ha ni yoa maouted... Skreo Molenez ha ni zo maouted.
An Ao. : Maoutig Eusa.

Ha petra veze lavaret ?
An It. : Tra ebed nemed se.
Hag ar rimadell ho-peus lavaret din deh ?
An It. : A ! Hennez ya ! Lared a rin en-dro ?... Skreo, bleo ouh e geo[1], bleo ouh e gov, loudour evel eur penn-moh !
Hag evid ar maout ?
An It. : A ! Hennez 'm-eus ket soñj.
An Ao. : Mad da gaoud, mad da glask, ha mad da grouga war ar plas !
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. J. Lannou)
Notenn :
1 : Keo : reor. Bleo ouz e geo : bleo ouz e reor.

Molenez

Ha peseurt darempredou a oa gwechall etre tud Eusa ha tud Molenez ?
‘Veze eun tamm fréquentation med pas, pas kement 'hiz bremañ bremañ eo kalz gwelloh, med d'ar poent-ze, noñ, oa ket kementse, med 'lato eus bet deuet paotred Molenez da gerhad... da zimezi en Eusa hag en inverse neuze re Eusa da vond di, med muioh bremañ sur neged poent zo bet.
Hag en em gleved a ree an dud etre Eusa ha Molenez ?
O ! A-wechou e veze marteze eun tamm... c'est-à-dire oa ket ar memez mentalité gand tud Eusa e-doa ar re-ze, a zo~je deuzeu e oant marteze autrement, ha tud Eusa er memez amzer teil a zoñje deuzeu e oant ez supérieurs e-kehver parlant hag e-keñver toud ha peogwir... Eusa a yoa koñsideret pinvidikoh neged Molenez, peogwir oa... brasoh étendue ha muioh a bosibilite da gaoud chatal hag a beb seurt toud. Setu d'ar poent-ze tud Eusa a lare... eur surnom deuz tud Molenez: “ar skreved“, (ar skreved, al laboused). En retour, ar re-ze ne joment ket dilavar hag a lare neuze
“maoutig Eusa“ euz ahanom-ni en Eusa peogwir amañ oa a-leiz a zeñved, setu oam kohsideret 'hist maouted Eusa, maoutig Eusa.
Ya, med ne veze ket ato bonne entente etre an diou enezenn, o ! noñ, noñ, veze eun tamm bihan a... n'ouzon ket petra. Da houde ez ee gwelloh an traou, e teuent gand o bagou da Eusa da zigas pesked ha kranked ha neuze 'doa relation muioh ez med un dicton a yoa hag a lare... tud Molenez a lare da dud Eusa : «
82
Digasit ganeoh hag tebroh ganeom-ni. » An dra-ze zo bet chomet... proverbial ato abaoe bloaveziou 'zo, n'ouzon ket peou 'n-oa laret. Med tud Molenez a lare dond d'an ti med alors digasit ganeoh, setu veze greet goap deuz aneuzeu. Med an dra-ze zo bet chomet ez a-ze, marteze eus netra gwir c’hoaz er fin.
(Bet enrollet d'an 9 a viz kerzu 1981. B. Punel)

An douar-braz

Daoust ha tud Eusa a zee aliez war an douar-braz gwechall ?
An It. : Pas aliez. Da gerhad moh aliez a-walh, med doare all noñ, pas aliez noñ... ha... n'eed ket beteg Brest neuze. Neuze ar batimant a jome e Konk, al Louise oa neuze, noñ ?
An Ao. : Al Louise, ya, al Louise.
An It. : Al Louise oa neuze. Me zo bet gantañ beteg Konk ha da houde e kemered an...
An Ao. : An tram...
An It. : An tram, ya, evid mond da Vrest.
An Ao. : Ya.
Ha penaoz e oa ar vag a z ee da Gonk neuze d'ar poent-ze ?

An Ao. : Apeupre 'hist an hini bremañ eo, eun tamm bihan bihannoh 'lato.
An It. : Bihannoh, ya.
An Ao. : Bihannoh eun tamm bihan.
Eur vag-a-lien e oa ?
An It. : Noñ, noñ, eur vapeur end-eon.
An Ao. : Eur vapeur.
An It. : Ya.
An Ao. : Eo, eur vag-a-lien zo bet e-pad...
An It. : A ya ! Med an dra-ze zo bet e-pad ar brezel, l'Azalée, ça c'est... noñ.
An Ao. : Noñ, hini Pipi Wasker aze...
An It. :A ! 'M-eus ket anavezet.
An Ao. : 'pad ar brezel quatorze-dix-huit.
An It. : A ! Noñ, 'm-eus ket soñj.
An Ao. : Peseurt ano e-noa c’hoaz ?
An It. : N'ouzon dare, 'm-eus ket soñj.
Ha ped batimant a oa ?
An It. : Ar memez hini ato.
Ar memez hini evid an dud...
An It. : Hag evid ar moh !
Hag evid ar varhadourez ?
An It. : Hag evid ar zaout toud, ya, toud.
Ha ped gwech ar zizun e oa moyenn mond d'an douar-braz ?
An It. : Diou 'm-eus aon, diou wech.
Da beseurt deiz e oa ?
An Ao. : D'ar meurz ha da wener.
An It. : Ya, d'ar meurz ha d'ar gwener.
83
An Ao. : Hag e pasee nemed teir eur en Eusa neuze, euz a unneg eur beteg...
An It. : Ez ee kuit goude kreisteiz.
An Ao. : Ya.
Soñj ho-peus deuz ano ar batimañchou ?
An It. : Euz a hennez 'm-eus soñj, Louise, al Louise.
An Ao. : An Travailleur zo bet ez, ya.
An It. : An Travailleur zo bet ez, ya.
An Ao. : Ar h-Cotentin.
An It. : A ! Hennez 'm-eus ket soñj.
An Ao. : Eo, ar h-Cotentin ha da houde aze edo... ar Saint-Paul zo bet ez.
An It. : 'M-eus ket soñj muioh... nemed euz an daou-ze 'm-eus soñj ken.
An Ao. : Ar Saint-Paul... ha neuze, re ar Ponts-et-Chaussées oa an Eugène Poisson...
An It. : A ya ! Med hennez n'eo ket ar batimant evidom-ni oa ! Noñ !
Hag e peleh edo ar porz en Eusa d'ar poent-ze ?
An It. : E Porz-Paol e teue neuze, ya. Oa tamm porz e neb leh med da Borz-Paol e teue ato, peurvuia ato, pa veze mad an amzer, ya. Zoken veze diêz ar mor pa helle ket dond da Borz-Paol. Me zo bet gand an Azalée, unan a-lien, e beñ e weled ket ar Gazeg pa edom e-kichenn hag om deuet da Borz-Paol memestra, ya.
Ha chom a ree e Molenez, paseal a ree e Molenez ?
An It. : A-viskoaz 'n-eus paseet e Molenez.
Ha pa z ee an dud d'an douar-braz neuze, penaoz e vezent gwisket ?

An It. : 'Hist dillad Eusa, ya, heñvel, hag eur baner ouh eur vreh evid ober ar homisionou, voilà. Ha neuze pa en em gaved e Porztrein oa eno labourerien, ar re yoa evid diskarg ar batimañchou, ha pa welent eur vaouez Eusa e larent : « Merhed ar pluie ! » « Ya, evid gwelhi da laou dit-te, laoueg ! »
Ya, merhed ar glao a veze lavaret ?
An It. : Ya, ya, merhed ar glao, ya.
Setu tud Eusa ne oant ket gwelet mad war an douar-braz ?
An It. : Feson oad ket 'lato peogwir e reent tud ar glao ahanom, veze ket muioh a hlao amañ neged e leh all !
Merhed ar glao, an dra-ze ne blije ket d'an dud amañ ? An Ao. : Nann.
An It. : O ! Me ran ket forz, o noñ ! Pep hini 'n-eus e vicher toud.
Med perag e veze lavaret « merhed ar glao » ?
Ouzon ket, ouzon ket, en oll, noñ. Peogwir veze ato parapluiou ganeom, teil evid an dra-ze eo med ouzon ket en oll ! Ya, pa vezed en douar-braz e veze eur baner ouh eur vreh hag eur paraplui ouh ar vreh all, voilà, teil evid an dra-ze oa, ouzon dare.
Ha petra ree tud Eusa e Brest ? Petra reent ?
D'an otel, d'an otel e ranked mond, oblijet nemed unan bennag a anavezfe tud med doare all, oblijet da vond d'an otel, ya !
Ha petra a reent neuze e Brest ? Pourmen ?
Pourmen hag ober o homisonou, ha dond d'ar gêr en-dro. Ha d'ar sinema ez eet ez 'lato. O gast ! N'eed ket da Vrest heb mond d'ar sinema, ya.
84
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. J. Lannou)
An douar-braz
Daoust ha tud Eusa a z ee a~lez war an douar-braz gwechall ?
Ez eent ket re aliez ablamour ma 'doa ket a voyenn da vond ha pa viche, oant ket pinvidig a-walh evid mond, med memestra ez eent pa veze kavet eun okazion surtoud, eur vag a veze aze hag a ree an trafik, evid prena... a beb seurt traou surtoud ar moh... hag ez eent neuze... meur a hini.
Eun devez 'doa ket bet a chañs e oa bet kollet ar batimant aze e-kreiz Fromveur hag oa kollet e-leiz a dud... an dra-ze 'm-eus soñj hag ez oa sur... 'meus ket soñj ped a yoa med ez oa meur a hini an dra-ze 'miche bet... (j'aurais dû me documenter avant), hag e oa chomet ar habiten hag ar hi beo euz an dro-ze. O ! Toud o-doa kollet o buhez e Fromveur aze, hag ez oa sur zoken euz ar memez ti, 'm-eus aon ez oa diou pe deir hoar a yoa asamblez hag e... Med ne ouezan ket, gand ar brum oa kentoh ? Me ‘zoñj din oa gand ar brum oa, gav ket din viche bet diêz ar mor en devez-se, med ar brum a yoa gwasoh gand ar mor gouez ez, peogwir e welent ket hag ez eent war ar rohellou, an dra-ze eo a yoa bet en em gavet denañ, a zoñj din, evid ar batimant-se. Med mond a reent, aliez noñ med pa 'deze ezomm, pa 'deze okazionou, 'hist ma veze eur batimant pe zaou a ree an trafik hag oa seulamant tud Eusa, unan euz a Eusa eo a yoa 'hist kabiten, eun amezeg din-me seulamant.
Ha da beleh ez eent neuze ? Da Gonk ?
Da Gonk ha neuze Trezien... Trezien a reom-ni euz an dra-ze, an douarou aze e-kichenn ya. Ha neuze Konk ha neuze da houde euz a Gonk ez eent en douarou aze 'tramant... n'eo ket an Trêz-Hir eo, 'm-eus ket soñj peseurt ano... e leh ma kavent chatal da brena, euz a-ze e-doa anaoudegez peogwir ez eent beb an amzer. Med eun dra rar a-walh peogwir ato memestra 'doa ket a voyenn, noñ.

Ha penaoz e oa ar vatimant ?
O ! Oa ket braz, oa ket braz ar batimant, batimant a-lien. An dra-ze a zepante, pa veze ket a avel, oa tamm moteur d'ar poent-ze, e vezent pell oh ober an traversée... beteg Konk, an dra-ze ra c’hoaz memestra eun tamm mad a zistañs, setu pa veze avel mad, favorabl, ez eent buan med... oa ket ato... Peotramant douh ar mare, aliez e rankent ober douh ar mare ez, e hellent ket mond a-benn ar mare. Forz penaoz an hini a yoa e komandi a yoa aliez euz a Eusa hag a anayel toud ar rohellou hag ar mariou2 hag a ouie douh an amzer pa wele... med en ano an dra-ze3 en em gave aksidant memestra.
Ha ped batimant a yoa ?
Euz a Eusa oa nemed unan, gav ket din viche kalz pase unan. Euz a leh all e teue, hag e teu ato memez bremañ evid des serten traou e-hiz sabl ha traou evel-se gand eur vag, eul lestr a-lien a larom euz an dra-ze med bremañ 'deus moteur, n'eo ket heñvel, med d'ar poent-ze 'doa tamm, nann, setu oa kalz diêsoh ha muioh dañjeruz ez evel just.
Ha ped gwech ar zizun e oa moyenn mond d'an douar-braz ?
85
Neuze veze nemed diou wech, pa veze diou wech oa brao... gand oa vapeur, med al lestr ne z ee ket ken aliez-se, noñ. Pa veze greet e dro, a-wechou veze pell, e helle ket mond beb sizun, oa ket asuret beb sizun hag an dra-ze zepante douh an amzer ha neuze ouspenn pa 'neze kavet fred ez ee neuze, peotramant da zigas traou da Eusa 'hist ar gwin, ar barrikennou, toud an dra-ze a teue gand al lestr a-lien ato, ato ya ya, ar simant, an traou pounner, an traou louz en somme, ya.
Hag ar batimant all a ree an trafik evid an dud. Neuze gwechall oa an lle d'Ouessant oa da genta aze, da houde edo... Enez Eusa zo bet deuet med pell goude an dra-ze c’hoaz neuze, hag a-wechou all e teue unan euz ar Ponts-et-Chaussées pa veze traou, appareil evid ar Hreah ha toud aze eo hini ar Pontset-Chaussées a yoa dispozet evid kemered ar machin braz evid tour ar Hreah, an dra-ze a yoa pounner ha diêz da dransport, setu eo hennez, ar batimant-se, ar George de Joly noñ, a-raog oa al Léon Bourdelle eo a yoa, goude-ze e oa ar George de Joly hag a zo ato memez hennez zo ato oh ober an trafik ya, eo eo. Med an dra-ze oa hini ar Ponts-et-Chaussées, oa ket ar memez kompagnunez gand an all, an all a yoa départemental, a yoa evid Eusa uniquement.
Hag e peleh edo ar porz en Eusa d'ar poent-se ?
Ar pez en Eusa... e rankent ober douh an avel. A-wechou eo e Stiff, Ar-Lann ha memez Penn-ar-Roh... 'deus bet ranket debarki aliez e Penn-ar-Roh, oa ket commode, ar pez zo sur, med oblijet oant da ober douh an avel hag ar mare ez. Porz-Paol a yoa ez... an dra-ze zepande douh an avel, ma veze an avel à l'est (er reter reem-ni euz an dra-ze) e ranke dond e Porz-Paol evid an abri, ya.
Ha da beleh ez ee ar vatimant neuze pa z ee kuit deuz Eusa ? da Gonk ?
Da Gonk ato.
Ha paseal a ree e Molenez ?
Molenez zo bet ato war ar parcours. Molenez, ar re-ze e-doa c’hoaz muioh a êzamant ablamour m'a-doa bagou da vond da Gonk o-unan, setu veze ket ezomm akosti ato... med 'm-eus aon, ar vatimant a z ee ato memestra da Volenez, normalamant, pecgwir ar h-courrier an dra-ze a oa d'ar vapeur da zepozi hag ar re-ze e ranked ravitayi aneuzeu peogwir 'doa ket kement a draou e-hist Eusa... peogwir e laboured an douar oa muioh a êzamant ha Molenez n'en-doa ket, n'eo ket braz an enezenn, setu 'doa ket kement a draou 'hiz tud

Eusa.
Ha pa z ee an dud war an douar-braz, penaoz e vezent gwisket ?
O ! Neuze veze lakeet ar pez a yoa... an dillad sul hag ar houricher ha neuze evid ober an traversée pa veze glao veze eur baner, eur baner du aze hag e veze lakeet ar houricher e-barz ar baner de façon ma viche ket abimet, med ato, ato, ar houricher.
Soñj am-eus deuz eur vaouez en Eusa hag he-deus bet lakeet jamez ar boned du aze, ar boned... noñ, ato kouricher hag em-eus soñj anezi, maro eo bremañ meur a vloaz... (lakaom eo maro eun tregont vloaz 'zo pe ze), honnez 'deus ket bet lakeet jamez boned du aze, o ! an dra-ze yoa... eun dizenor eviti lakaad eur boned war he fenn. Ato kouricher hag ato kouricher, ya, ya ! Ha gwisket ato dillad Eusa prop ha toud kornplet.
86
Ha neuze, pa en em gave an dud e Konk, petra reent ?
Neuze ez eent a beb tu, n'eo ket gand an taxi, neuze oa tamm, eo en eur vale ez eent neuze d'ar fermou war-dro Konk, aze en Orfeuz... ha toud ar lehiou tost eno, Trezien (Trezian a lavarom-ni) da glask neuze ar pez a-doa ezomm hag e prenent neuze ar bouteier-prenn, 'hiz ar boutou-koad, hag ar moh neuze. 'Doa ket kalz a voyenn, ‘hellent ket prena kement-se a draou, hag eun tamm frouez bennag, avalou, pas traou all, gav ket din.
Hag an dud a z ee da Vrest a-wechou ?
Ya, mond a reent ez da Vrest ha neuze veze greet goap euz aneuzeu ablamour ma 'doa an abitud da gas ar paraplui hag e vezem surnomet “Les filles de la pluie“. A ! pa vezem gwelet : « A ! Les filles de la pluie, ar glao 'ma ket a-bell ! », (an dra-ze a larent e galleg evel just, med memestra e komprened), « ar glao 'ma ket a-bell ! » peogwir ato oa an abitud... ar paraplui da heul. Evel iust evid ar houricher, ma viche bet glao pe eur bouillard4, doustu viche abimet ar hourícher, setu oa interest kas ar paraplui. Setu veze c’hoaz greet goap euz aneuzeu, ya.
Penaoz e veze konsideret tud Eusa war an douar-braz neuze ? Goap a veze greet outeu ?
O ! ya. Greet e veze goap euz aneuzeu ablamour d'an abit amañ, e kavent an dra-ze drol evel just, n'eo ket mui la ville an dra-ze. D'ar poent-ze an dud a veze gwisket... n'eo ket divalo ma keroh, med... oa ket kalz a elegañs, ar brouzou5 veze hir beteg ar chevilles aze, ar bleo trohet beteg eun tamm bihan (oa ket urz da lesker hir ar bleo) beteg en traoñ d'ar skouarn aze, pas depaseal, ha neuze... o ! med austère end-eon, aze oa ket kalz a fanfreluches nag a... vodernizm. Enfin, ar mod oa euz a-ze, setu toud e rankent suiv ha neuze e vezent gwisket... ma foi, oa ket kalz a draou war o zro, noñ, med memestra e reent o labour hag e vevent 'hiz toud an dud peogwir ar mod oa d'ar poent-ze er vro. Med eun tamm bihan e welan bremañ an ïle de Sein zo chomet c’hoaz euz a-ze eun tammig.
(Bet enrollet d'an 9 a viz kerzu 1981. B. Punel)
Notennou :
1 : a anaye : a anaveze.
2 : ar mariou : ar mareou.
3 : en ano an dra-ze : daoust d'an dra-ze, en despet d'an dra-ze.
4 : eur bouillard : eur barr-glao.
5 : ar brouzou : ar brozou.
An aotrou Strup

'Pad ar brezel aze, quatorze-dix-huit, e veze greet kouriou[1] hag e veze laret d'an dud : « Deuit, kore zo evid ar re zo war ar front, oh ober brezel, hag e-deus riou hag e ranker ober chosettou deuzeu hag eun dra bennag da lakaad war o zro, pe cache-nez pe eun dra bennag, ha giz-se, deuit hag e vezo nezet, nezet gand an hinkin d'ober gloan. » Hag e veze greet ar posubl, veze greet stamm ha

lod a ree chosettou, traou e-se, ha pa veze ket finiset e kasent ganteu d'ar gêr da finisa evid des amañ da houde evid expedia war ar front, ya.
Hag evid ar réfugiés belj veze greet e-leiz ez, ya. An aotrou Strup a yoa aze neuze hag e teue aliez da... en tu-mañ, ya, hag e-noa kontet deom penaoz oa... oa partiet deuz ar Beljik pa oa laret deuzeu mond kuit, pa oa deuet an Alamanted hag oa laret deuzeu : « Allez, décampez ! », hag an Aotrou Strup a lare deom : ha ni zo deuet kuit toud, oa nemed va zad hag a zo chomet da zalher an ti... hag a ni 'n-eus ranket dond kuit, med ma 'piche gwelet ahanom, a lare, pa oam partiet en eur vag... en eur vag deuz ar Beljik da zond er Frañs, j'étais en civil... (edon e sivil, lare An dra-ze yoa interdit d'ar veleien neuze) e sivil edon, ablamour nompaz beza anavezet, ha pa om deuet er Frañs beteg Dunkerque dans le Nord, là, laret deom : « On voudrait débarquer ici pour être réfugiés » - « Mais, y a pas de place, allez plus loin. »
E teir pe beder... peder bro om bet aretet evid gelloud kaoud diskenn hag e lared deom : « Non, y a pas de place, eus tamm plas, kit hirroh. » A-barz ar fin, lare, om en em gavet e Brest, ya, voilà, deuet beteg Brest, oa ket plas en doare all. Med, a lare, ma ‘pije gwelet, lare, an Alman kenta a zo rañtreet er Blejik, a yoa or eur velo-moteur, a lare, hag e... hag eus laret douhtu, kriet oh an eil d'egile pe delefonet : « Ale, amañ ez eus eun Alman zo en em gaoud. (An dra-ze zo a-raog ma teue an Alamanted war ar Beljik). Bremañ e ranker en em rallia ha laza anezañ en eun trou bennag ». Boñ, ar merhed zortie euz o ziez, lare, lod yoa kastolorennou ganteu, lod all yoa bizier, lod all yoa fuzuillou, ar gwazed, pep hini e arm toud. Pa oa deuet an Alman kenta ez oa... eul lag[2] eno eun tu bennag e-skoaz... e leh m'oa deuet hennez, toud an dud zo eet war e lerh, toud an dud, merhed ha gwazed, a lare hag eno... eo chaseet ha plantet el lag, velo 'g all toud, hag eo laosket eno, velo 'g all toud. Lod a lare : « Ha ma viche saveteet ar velo ? » « Noñ, noñ, arabad saveteal ar velo peotramant ez om anavezet gand an Alman kenta a teuy, ar re teuy war-lerh hemañ a anavezo an dra-ze. » Setu an Alman a zo foultret el lag, velo 'g all toud, ha laosket eno. Med da houde, lare, ni ‘n-eus ranket mond kuit, ya.
O ! Des fois, il racontait des choses celui-là. Hag e veze rigoled gantañ. A ! noñ, noñ, noñ, ya.
Ha neuze veze greet kore-neza, kore-neza veze greet. Amañ eun devez... oa laret d'an aotrou Strup 'n-oa tra ebed da lakaad war e dreid, oa nemed tammou truillou gantañ war e zivesker, ha mamm lare dezañ eun devez :
- « Med marteze 'piche ezomm eur re vazou tomm da lakaad en ho poutou ? »
- « O ! lare, paseal ‘hellan. Marteze unan bennag all, lare, 'n-eus muioh a ezomm negedon-me. » Ha mamm a lare dezañ :
- « Diskouezit 'ta petra zo ganeoh en ho treid ! a lare dezañ, diskouezit 'ta petra zo ganeoh en ho treid ! »
Il a soulagé un peu sa soutane, parce qu'il avait une soutane, un morceau de truillou autour de ses jambes !

« A ! lare on mamm dezañ, perag 'peus ket laret e-poa tra da lakaad en ho treid ? Bremañ, amañ ez eus eur bazou greet ha re domm, me zo 'hond da rei aneuzeu deoh. »
Me 'm-oa greet ar bazou-ze din on-unan, hag em-oa laret d'am mamm :
« Ma 'peus ezomm, kermerit aneuzeu, me ro aneuzeu deoh. »
Med on mamm 'n-eus roet aneuzeu d'an aotrou Strup. Boñ, roet dezañ. O ! Peger kontant oa : « A ! Jamez 'm-eus bet tra ken tomm all war on zreid, ouh on divesker, a lare, abaoe ma'z on eet kuit deuz ar Beljik. »
Bñn, eun devez all, deuet amañ en-dro, deuet amañ adarre peogwir e veze aliez oh ober... o weled on mamm, hag e houlenne ouzom pa veze oh en em gaoud ha ni veze o c’hoari er-mêz :
- « Mamm er gêr ? »
- « Ya, a larem-ni, mamm er gêr. »
Hag e teue. Hag e oa deuet ha ni yoa deuet en ti da houde hag e... on mamm lavare dezañ :
- « Med e-peus ket riou mui neuze peogwir 'peus bet bazou tomm da lakaad bremañ, marteze 'peus ezomm eur re all c’hoaz ?
- « O ! lare, paseal hellan, ar re all zo hag o-deus muioh a ezomm negedonme.
- « Diskouezit douhtu petra zo ganeoh or ho tivesker ! Rien ! Pas de bas ni rien ! Petra 'peus greet gand ar bazou 'm-eus roet deoh ? Emaoh bremañ adarre o skorna gand riou ! Petra 'peus greet ganteu ?
- « Me 'm-eus roet aneuzeu da unan all hag e-noa muioh a ezomm negedonme.
- « A ! lare on mamm, 'nezo ket mui, n'eus tamm bazeier ganen-me mui, tant pis ! Perag rei da unan all ? Ablamour 'n-eus truez outeu, lare on mamm. 'Piche ket ranket rei aneuzeu peogwir 'peus ezomm hoh-unan.
- « O ! Truez 'm-eus bet outañ, a lare, 'n-oa tra ebed da lakaad war e dreid. »
O ! Mad, me lare da on mamm :
- « ‘M-eus aon ne rin ket dezañ mui ! »
(Bet enrollet d’ar 27 a viz du 1981. P. Kerhere).
Notennou :
1 : Kouriou : korveou evdi neza pe evid ober stamm.
2 : eul lag : eul lenn.
Konkour en Uhelgoad
Neuze, conseiller général Eusa a yoa e ano monsieur Mocaer hag a-noa laret d'ar mairie klask eun abid Eusa ez, eur vaouez euz a Eusa dond da baseal ar honkour da Uhelgoad. Bon, ha neuze ar mairie 'n-eus laret :
« Amañ ez eus unan hag a-neus kerent en Uhelgoad denañ, ma viche goulennet da1 honnez marteze ez afe. »
On breur zo dimezet en Uhelgoad hag on hoar-gaer yoa eno, setu deuet da houlenn ouzin neuze :
89
- « 'Maout kontant dond da Uhelgoad d'ober eur honkour kostumou ?
- « Eur honkour kostum ? O ! Je suis pas trop d'accord... N'on ket re akord.
- « Il faut... Unan bennag a rank mond peogwir ez eus goulennet, ar hconseiller général 'n-eus goulennet unan euz a Eusa.
- « Bon, a-barz ar fin 'lato... mad, on mamm a lare din :
- « Desid... 'h-eus nemed desidoud hag ez i, ez i beteg Uhelgoad. »
'Barz ar fin me lared : « Mond a rin neuze, med me ranko kaoud dillad brao evid mond, evid ar honkour ranker beza abillet comme il faut ! »
Bon, klasket an traou braoa da lakaad din neuze ha... hag honnez neuze,

maouez ar h-conseiller général, a-noa c’hoant da gaoud eur hostum Eusa ez evid, evid... pas evid konkouri, med evid beza abillet en Ouessantine, setu oa kavet dillad da honnez ez hag... partiet neuze. Med ar voayaj yoa paeet, ar voayaj yoa paeet gand Uhelgoad, gand ar re yoa oh ober ar gouel.
Bon, eet da Uhelgoad, en em gavet eno, oan eet da di on hoar-gaer zur a yoa o chom eno, en face du lac... Vous connaissez Uhelgoad ? Anaoud a rit Uhelgoad ?... Ah oui, épatant Uhelgoad ! Bon, eet da di honnez ha neuze 'm-oa laret dezi :
« Bremañ em-eus maouez ar h-Conseiller général d'Ouessant em-eus da abilla hag a zo en Hôtel d'Angleterre. Bon, ha neuze... c’hoant on-diou mond da weled peleh ema hennez, an den-ze, evid kaozeal outañ ha lared dezañ peur ez in da abilla e vaouez dezañ, hag on hoar-gaer teue ganen. Hag en em gavet eur rejimant re yaouank ganeom en hent hag unan a houlenne ouzim :
- « C’hwi teu ganeom-ni ez ?
- « E hond da beleh emaoh ?
- « O hond da gerhad... on va devant du Trocquer (c'était le ministre celui-là) »
Me houlenne oh on hoar-gaer :
- « Au devant du Trocquer, moi, je peux pas aller, laren-me, me zo ‘hond da... Me rank mond d'ober eur gomision. Bon, me houlenne oh oh hoar-gaer :
- « C’hwi oar peou eo an Trocquer ?
- « Ouzon ket, » lare din.
Me ouien ket kennebeud.
- « Forz penaoz, eur penn-braz bennag eo peogwir emeur toud o hond 'benn ma en em gavo. »
Bon, eet en hent neuze da glask monsieur, monsieur Mocaer hag e vaouez, en em gavet ganeom dres en hent :
- « Tiens ! Ha ni yoa ' hond da glask ahanoh !
- « Ha me yoa 'hond da glask ahanoh-c’hwi ez, laren-me.
- « Evid en em gleved, lare, evid gouzoud peur e vezoh disponibles da abilla on maouez, lare hennez.
- « Ya, me yelo, laren-me.
- « En Hôtel d'Angleterre emaom, a lare, e-pezo nemed dond deiz ar goule, araog ma komañso ar gouel.
- « Me ‘yelo, » laren-me.
90
Setu ‘oan eet da abilla honnez neuze, deiz ar gouel, ‘oa laret da bed eur en em gaoud toud, hag em-oa abillet anezi, en Hôtel d’Angleterre edo, ha neuze ar re yoa er-mêz o hedal a lare :
- « Petra zinfi an dra-mañ ? Eus savet nemed unan, unan ouessantine, hag eus diou o tiskenn ? », peogwir yoa eun all yoa abillet ez... Hag hennez ‘n-oa dizoñjet e.. e vachin, e appareil evid photographier. « Maluruz on, a lare Mocaer, dizoñjet ‘m-eus on appareil evid fotografia, ha bremañ, sell, ‘viche bet gellet fotografia neuze diou asamblez. »
Ar re all lare dezañ neuze : « 'Poa nemed soñjal e-poa ezomm an dra-ze, tañpir evidoh. »
Bon, abillet honnez neuze, me yoa eet kuit da houde (m'hen dare da bed eur e komañse ar gouel da vad, on ket kapab da lared), on hoar-gaer teue ganen. En traoñ d'an iliz, eno ez eus eur park braz, goud a rit ? Er park braz-se edo ar rendez-vous.

« Bon, deom neuze d'ar park braz, laren-me, da weled petra zo greet. » En em gaved eno, edo ar re all eno, o hedal ez, ha me houlenne outeu :
- « Med, petra ranker ober amañ bremañ neuze ? »
- « Bremañ ranker mond ha dond amañ evid ma vezo gwelet an dillad, ha mond war-laez, er park, evid defila da houde.
- « Bon, deom neuze ! »
Hag e... savet war-laez hag e tiskenned daou-ha-daou, med me 'm-oa tamm kavalier. Ha neuze pa edom o tiskenn deux-à-deux, me yoa on-unan, unan 'neus laret din : « Je vous salue Ouessantine ! Me zalud ahanoh, Ouessantine ! »
On dare peou oa. O ! Me ne ran ket forz. Bon, da houde diskenned, bet ' pourmen eno, bet ' paseal ar rivu2 eno, neuze peogwir ez oa... pemp... pevar pe bemp gwaz eno o... o skriva hag o lared peseurt dillad yoa ha penaoz oa, diskennet traoñnoh da houde, an amiral Guépratte eno, nom d'un chien !
- « Tiens, a lare, voilà la Ouessantine, 'tae3 amañ an Ouessantine amañ (e galleg lare).
- « A ya, laren-me, me eo an Ouessantine ya, ha c’hwi eo an amiral Guépratte.
- « Ya, a lare din. Kontant on da veza gwelet ahanoh kar, me anavez beaucoup... martoloded e-leiz euz a Eusa, me zo bet er memez batimañchou ganteu, o naviga asamblez. »
- « Ya, laren-me dezañ, goud a ran, me 'm-eus klevet paotred yaouank Eusa o lared... ha c’hwi yoa jentil en o heñver.
- « Ya ? » lare din.
- « Ya, laren-me.Laret 'deus an amiral Guépratte zo evel eun tad deom-ni. »
- « Peou 'n-eus laret an dra-ze deoh ? O ! Petra plijadur e rit din, petra plijadur ! Hellfeh ket larin4 din peou 'n-eus laret an dra-ze deoh ? »
- « O ! eo, ma keroh 'vad. On breur, a laren-me. Ouh eet er bourz... hag epeus goulennet zoken : « Amañ e tebrer mad ? » Ar re yaouank 'deus respontet : « O ya, mad a-walh e tebrer. Me zo 'hond d'ar guizin da weled, a lare, petra zo da zebri.
- « A ! Plijadur vraz 'peus greet din, a lare din, o lared an dra-ze.»
91
- « Me 'm-eus klevet re yaouank o lared an dra-ze. On breur, Michel Bon, laren-me dezañ, hag a yoa e bourz... (O ! Je peux pas dire maintenant, n’on ket kapab da lared). Eh ober e zervich edo hag e-noa ranket kontinui peogwir ar brezel a ranke kontinui ato, ar brezel yoa padet meur a vloaz. Hennez, va breur, yoa oh ober e zervich hag e-noa laret deom pa oa deuet : « An Amiral Guépratte zo jentil en on keñver-ni kar... mad eo deom, evel eun tad evidom. »
- « O ! Petra plijadur ! lare Guépratte, me 'm-eus plijadur o kleved an dra-ze.
- « Ar wirionez eo, laren-me dezañ. »
Bon, ha neuze eur fotograf oh en em gaoud :
- « Amiral, je voudrais vous... me garche fotografia ahanoh ma oh, ma oh kontant. »
- « A ! Fotografia, fotografia, ya ya, a lare, me zo kontant da veza fotografiet med e-kodision ma vezo eur hamarad braz en eun tu hag an Ouessantine er hostez all. Dakor oh ? »
- « Ya, ya, laren-me, dakor pa garer. »
Bon, tennet poltrejou toud, pare.
Ale, da houde oad eet en tu-mañ, en tu-hont, pep hini en e du, ez eet da bourmen peogwir oa laret deom pourmen ma karit, ma vezo gwelet ho

kostumou, ma vezo gwelet mad. O tiskenn eno el liorz, ar maréchal Foch oh en em gaoud, - sat4 amañ eun all c’hoaz - eur hamarad gantañ ez, hag an hini yoa gantañ a lare dezañ : « Voilà la Ouessantine, sed aze eun Ouessantine o paseal ar honkour. »
- « Je vous salue... Me zalud ahanoh, Ouessantine !
- « Merci, laren-ne, merci bien. »
Setu, n'eo ket chomet pell da gaozeal, A ! noñ, hennez zo eet kuit da houde.
Ha me 'm-eus kontinuet adarre, oh ober an dro toud e peb leh eno. Da houde oan en eun tu, kleved unan o hond ouzin :
- « C’hwi zo hoh-unan ? »
- « Med ya, laren-me, on-unan emaon zur. »
- « Bez' 'peus tamm kavalier ? Eus ket kavet eur havalier deoh euz a Eusa ? »
- « Noñ. O ! E Eusa, n'eus tamm dillad, dillad... y a pas de costume breton... n'eus tamm dillad, kostum breton, Bretoned. Eus nemed marin de commerce et marin de l'Etat.
- « Ah bon, a lare, c'est drôle tout de même qu'on vous ait envoyée seule.
- « Y avait pas, y avait pas de cavalier, laren-me dezañ, y avait rien, y avait pas de costume breton à Ouessant, e-giz-se n'eo ket ar boan gedal, memestra on deuet.
- « Med me, ma keroh, a yelo ganeoh.
- « C’hwi ? laren-me dezañ. C’hwi 'peus tamm kavalieurez ? »
- « Noñ. »
- « Ha... o konkouri emaoh ez ? »
- « O ! Noñ, a lare, me 'm-eus konkouret e Brest, ar bloavez diweza er bloaz paseet, hag em-eus bet ar premier prix. »
92
- « O ! Med dillad brao zo ganeoh, brodet toud, brode devant, brodet derrière, brodet partout. Ma keroh e teuoh ganin-me avad, laren-me dezañ, comme vous voudrez... e-hist ma keroh.
- « Deom on-daou neuze, a lare. »
Pourmen on-daou neuze da houde. Ha da houde oa laret e ranked mond da gichenn ar mairie evid kaoud eun diplom hag eur medalenn... hag eur metalenn... d'ar re a basee da genta. Pipi Talon veze greet anezañ, hennez, ar havalier, tout le monde a grie « Pipi Talon » outah. « Med, 'lato, n'eo ket Pipi Talon e ano sur », e soñjen. Anavezet oa gand an dud eno. « Pipi, Pipi Talon, a grie ar re all, ha bremañ, ale Pipi, e ranker mond d'ar mairie da douch ar prim. (Eur prim yoa bet ez sañsed).
- « Da douch ar prim bremañ ? Med laret eus bet mond da gichenn ar mairie, laren-me, evid kaoud eun diplom ha neuze eur vetalenn, an hini 'n-eus da gaoud. »
- « O la la la ! lare Pipi, deom douhtu da gerhad an arhant, da houde vezo keu eno hag e vezo ranket paseal ouzon ket pegeid aze, pep hini d'e dro. »
Mad, eet om da gichenn e leh m'edod o rei an diplomou, an aotrouien vraz yoa toud eno or eun estrad uhel, e-keñver eun ti, e-keñver ar mairie teil, oam ket kapab tostaad, re dud yoa, A noñ ! oa ket gellet tostaad. Neuze me lare dezañ :
- « Voilà, sed aze, petra zo bet o hond da gichenn... da douch ar prim, bremañ eus ket voyenn da dostaad aze. »
Oa tamm plas. Y avait... otojou yoa, tud yoa, inondet yoa peb leh toud. Ha neuze, hemañ, ar h-conseiller général 'n-oa greet sin din, a yoa war an uhel, noa

greet, 'n-oa kemeret on metalenn hag on diplom :
« Bon, laren-me, an dra-ze vezo kavet da houde. » Setu komañset an dud da vond kuit, oa deuet hag e... oan eet d'e gaoud hag e-noa laret :
- « Sed aze an diplom, sed aze... un premier prix peus, lare din.
- « Un premier prix, laren-me, c'est pas possible ! »
- « Ah si ! Eo, eo ! »
- « O ! mais... y a pas de prix unique pour Huelgoad... evid Uhelgoad ? larenme. »
- « Eo, eo, eur priz unik zo evid Uhelgoad, y a un premier prix pour Huelgoad, mais vous êtes avec les premiers.
- « Peger brao ! laren-me. Je m'attendais pas à ça ! Edon ket o hedal an dra-ze, laren-me dezañ.
- « E-se eo. »
Setu neuze oa bet an arhant, hag oa bet ar médaille hag oa bet an diplom ya !
Hag ar re all a lare din, ar re yoa asamblez o konkouri :
- « Med ar re-ze zo kerent deoh-c'hwi, ar pennou-braz-se ? »
- « O ! N'int ket, laren-me, n'int ket kerent din-me... me 'm-eus bet klevet parlant dor o fenn med n'anavezan ket aneuzeu. »
- « Hag oh bet saludet gand ar ministr 'pad an defile ez ha 'n-eus laret ger da zen all : Je vous salue, Ouessantine ! »
- « Me n'on dare peou oa, laren-me dezañ, n'on dare peou oa hennez. »
93
- « Ar ministr oa, ha bremañ eo bet an Amiral Guépratte o kaozeal ouzoh hag oa bet ar marechal Foch. O ! c'hwi zo pistonnet ! »
- « O ! Ouzon dare, laren-me. Pistonnet gand peou ? laren-me. Me n'anavezan ket ar pennou-braz-se na den ebed.
Bon, an amiral Guépratte 'n-oa laret din :
- « Ha me yelo d'ober eun dro da Eusa. »
- « Ma keroh, laren-me dezañ. Neuze marteze, marteze vezoh gwelet c'hoaz, laren-me dezañ, ma teuoh d'ober eun dro. »
- « Ya, a lare din, ya, mond a rin zur ablamour martoloded Eusa, ar re zo o naviga, a zo toud tud kourachuz. Ar re-ze blij din-me, a lare tud kourachuz.
- « A bon, laren-me, mad eo neuze. »
Bon, laosket e-se neuze. « Ma teu da Eusa, ne ran ket forz pe welin anezañ pe rin ket, ne ran ket forz gantañ, zur. »
Bon, eun devez, secrétaire de mairie en em gaoud amañ :
- « Aze emaout ? »
- « Ya, laren-me.
- « An Amiral Guépratte zo en em gavet. »
- « O ! An amiral Guépratte zo en em gavet ? Mar dema en em gavet eo mad neuze, an dra-ze ne zell ket ouzin-me, peogwir 'n-oa laret din e teuche da Eusa, hag e-neus laret din : « ez in da zaludi Madame Senechal, son mari est mort... he gwaz a zo maro, devet ez en eur batimant o klask laza an tan, a zo maro en brave ez. Me 'm-oa laret dezañ : Je connais... anaoud a ran anezañ, hennez, Senechal, anaoud a ran anezañ ha goud a ran, laren-me dezañ, eo bet krog an tan er batimant hag hennez zo bet oh esê laza an tan ez, an dra-ze yoa 'pad ar brezel, hag int bet devet. »(Hennez zo gwaz mamm-gaer Grégoire Casseau).
Laret 'm-oa da Régoire da houde : « An amiral Guépratte a zo da vond d'az tite. » Noñ, n'eo ket da Régoire 'm-oa laret... d'e vamm-gaer teil, ya. Ha da houde deuet hennez neuze, hini ar mairie :

- « Mond a rankit da zebri eur repaz gantañ 'lato d'an hôtel, (an hôtel ahont... er beg, Duchesse Anne, oa ket an ano-ze a-raog, mais enfin...).
- « Me da zebri 'kichenn an amiral Guépratte, jamais de la vie, n'in ket ! Non mais, une grosse tête avec moi comme ça à côté, non mais, vous n'êtes pas bien, laren-me. N'oh ket mad 'lato, zur ! »
- « Med eo ! Iñsistet 'n-eus, laret 'n-eus e ranke invita ahanout, laret peur ez i hag e rankez dond da zebri eur repaz gantañ. »
- « N'in ket ! laren-me. Da gichenn an amiral Guépratte, eur paour-kêz ehiston-me, non mais, n'oh ket mad ! Mad, 'peus nemed lared dezañ on klañv peotramant hellan ket mond.»
- « Ma laran dezañ out klañv e teuy da wel' ahanout ! »
- « O ! Petra mizer klask debarasi doh ar re-ze. Petra vezo laret dezañ ? larenme, petra lared dezañ neuze ? Me ouzon dare petra lared dezañ mui, laren-me dezañ, débrouillez-vous ! C’hwi zo deuet deuz ar mairie da atiza ahanon, 'peus nemed lared pez a geroh en tout cas me n'in ket ! Da gichenn eun amiral da zebri ! Non mais alors ! »
94
- « Attends un peu, ged neuze, lare din, me laro dezañ out ket rantret c’hoaz en Eusa. »
- « Ah bien voilà, y a que ça à dire, ar gwella tra zo da lared eo an dra-ze.
- « Ah bon, bon, bon, c'est très bien, me laro an dra-ze dezañ.
Setu an amiral Guépratte zo eet kuit da houde.
(Bet enrollet d'an 11 a viz kerzu 1982. P. Kerhere)
Notennou :
1 : da : digand
2 : ar rivu : la revue.
3 : 'tae: sed aze.
4 : sat amañ : sed amañ.
AN DOARE DA WELED AN ISTOR
Iñvañter an iliz
Setu, ha neuze ?
Eun devez spontuz a yoa bet en Eusa. Eur batimant a yoa deuet gand soudarded evid iñvañter an iliz. An aotrou person a-noa ranket degaji e draou sakret, an ostiou ha da houde ar halisou, ha mond d'en em guzad enienn1 eur wezenn e-kichenn e voisins. Kaer a yoa bet o klask anezañ, ar zoudarded 'n-oa ket kavet anezañ. Med rantreet e-doa en iliz ha torret e-doa toud an dourou2, beteg ar hadoriou a yoa foultret er-mêz. An dud a yoa bet spontet ganteu. Ar mairie e-doa ranket serra ha kuzad ar mêr en aod e-touez ar raden, ha me gav din e ano a zo Jean-Marie Malgorn euz a Gergadou. Manon a yoa matez eno, meur a vloaz a yoa. Dond a ree d'ar gêr evid ober he labour da zikour he c’hoar. Ha da houde, pa oa gwelet ar batimant o hond kuit, int bet degajet euz ar porz, an dud a yoa eet... e bord an aochou gand aon outeu, ha pa oa gwelet ar batimant a yoa eet pell douh Youh-Korz, a-doa en em lakeet d'ober tan, d'ober tantez gand joa o weled aneuzeu o hond kuit.
Da houde oad eet da gerhad an aotrou person euz a enienn ar wezenn evid mond en e iliz. Ha spontet eo bet gand ar freuz a yoa bet, ha toud ar vro a-doa gellet dond da... d'an iliz evid gweled e pe stad oa lakeet. Dañjeruz oa zoken rantreal kar aon e-doa e viche chomet eur zoudard bennag en iliz. Ha da houde an noz a yoa deuet hag en deiz war-lerh e-doa ranket mond toud d'an iliz evid degaji an traou a yoa torret. Pep hini a-doa deset ganteu peb a damm euz an

doriou e souvenir. Zoken amañ edo beteg eus ket pell, domach eo. Ha Manon enoa deset ar veoh amañ da guzad hag oa eet da houde en-dro d'ober al labour, kar oh ober peizant edo an aotrou person.
(Bet enrollet d'ar 25 a viz genver 1982. L. Kerhere)
Notennou :
1 : enienn : dindan.
2 : an dourou : an doriou.
95
Iñvañter an iliz
Petra a oa bet amañ evid iñvañter an iliz ?
An Aotrou Person ne feille ket dezañ chom en iliz, 'n-oa ket digoret an iliz deuzeu.
Piou a oa deuet amañ da ober an iñvañter ?
Tud euz ar houarnamant 'm-eus aon, frañmasoned ha neuze ar prefed. Tud euz ar houarnamant e oa.
Ha petra o-doa greet neuze ?
E-doa c’hoant rantreal en iliz hag an aotrou person ne feille ket dezañ digeri deuzeu ha neuze e-doa kerhet soudarded, ar zoudarded euz ar hazarn aze, gand eur vouhal da vrousta dor ar zakreteri evid ober an iñvañter. Hag oa eur person amañ, unan bet omonier, an aotrou Janvier hag hennez yoa eet da gaozeal ganteu.
Ha petra o-doa greet tud Eusa neuze ?
Tud Eusa a yoa eet d'ober goap aneuzeu aze se. Ha da houde oant eet da gondui aneuzeu or an aochou, evid ober tan deuzeu pa edont o hond kuit goude. Hag amañ oant eet da grial or o lerh aze, da ziskouez deuzeu n'oant ket kontant.
Ha torret e oa bet traou en iliz ?
Ya, eun nor yoa bet torret, seulamant m'hen dare pe oa bet torret traou all pe oa ket.
Hag an dud amañ ne oant ket kontant gand...
A noñ ! Tamm an oll ! An dud amañ, an iliz a larent a oa greet ganteu hag a yoa deuzeu hag e feille ket deuzeu rei anezi d'ar re-ze.
Ha setu o-doa greet an iñvañter ha da houde oant eet kuit ?
Da houde oant eet kuit, ya. Tud Eusa a yoa eet d'ober... d'ober goap aneuzeu. Ha patron ar batimant a yoa deuet da zes aneuzeu a basee buan dre ar mor diêz ganteu ez. N'oant ket re gontant kennebeud risket1 !
(Bet enrollet d'an 3 a viz c’hwevrer 1982. J. Lannou)
Notenn :
1 : risket : kredapl.
Iñvañter an iliz
Iñvañter an iliz a zo bet greet, ya, ha ni yoa e skol c’hoaz, hag e skol e veze laret deom, peogwir oa anoñset a-raog : « An iliz vezo iñvañtoriet, ar houarnamant a teuy da gemered... da lakaad e... e grabanou warni, setu e kasint toud ganteu. »
A bon ha neuhe ha ni oam ket kontant euz an dra-ze kennebeud, bugalez skol a yoa cheinet, alors... : « Med preveunet vezoh pa vezo, pa vezo... pa vezint gwelet o tond. »
Ha neuze eun devez on-eus gwelet ar batimant o tond hag a lared :
96
- « Sell, an iñvañtorien a zo er bourz ha 'giz-se e hond da Eusa emaint da

iñvañtori an iliz. »
Ale, ar vestrez-skol a lare deom :
- « Kit douhtu d'ar gêr da lared d'ho tud dond, ema an iñvañtorien o tond. »
E teuer d'ar gêr en eur redeg euz ar skol da lared :
- « Ale ! Mmañ, papa, an iñvañtorien a zo ' tond, a zo oh en em gaoud en Eusa, a zo eur vapeur a zo 'tond da Eusa, da iñvañtori an iliz ha 'giz-se ranker mond toud d'ar bourk, da Lambaol. »
- « A ya ? (on mamm a yoa orrub1 evid an dra-ze, orrub). Deom douhtu neuze. »
« Lared a ranker toud amañ d'ar re zo ' kêr mond, e ranker mond d'an iliz, e ranker mond war-dro an iliz, da weled petra ra ar re-ze, da ampech outeu mar geller. »
O ! Ampech outeu ! Oa tra d'ober.
Ha neuze 'deus êseet dond med ar mor a yoa diêz hag o-deus ranket ober demi-tour. « Ranket o-deus mond war o giz, leun a goler hag a valiz », a lared, a lared da houde. « ‘Deus ket gellet tostaad oh Eusa, Doue ne bermette ket an traou-ze hag e-deus ranket mond kuit, leun a goler hag a valiz. » Bon, deuet d'ar gêr en-dro, ha da houde, eun devez all, 'm-eus ket soñj peur, ha laret deom :
« Bremañ emaint ambarket er vapeur adarre o tond da Eusa. Kit d'ar gêr douhtu da lared emaint o tond. »
Adarre en eur redeg d'ar gêr adarre 'vad. Ha setu neuze oa greet lared d'ar re en em gave ganeom :
- « An iñvañtorien, al laedron a zo oh en em gaoud ha 'giz-se ranker mond toud da gichenn an iliz.
- « Deom ! »
Eet da gichenn an iliz. Hag an iliz, ar zoudarded yoa er hazarn aze, hag an iliz yoa kelhet toud gand ar zoudarded, tro an iliz toud, helled ket paseal e doare ebed, setu neuze eur gemenerez teue amañ da wriad beb sizun hag a yoa asamblez ganeom o tond hag e... on mamm a lare, a lare dezi :
- « ‘Vezo ket gellet paseal, gwel' a rez, vezo ket gellet paseal »... evid divenn an iliz peogwir e oa kelhet toud gand soudarded (Soudarded a reed deuz ar re yoa er hazarn). « Kelhet eo gand soudarded ».
Hag honnez a lare :
- « En doare pe zoare, me baseo ! Me baseo en doare pe zoare ! »
- « Helli ket mond peogwir ‘welez ket, soudarded zo toud war-dro toud. »
Hag e-neus goulennet :
- « Plas da baseal ! »
- « A noñ, A noñ, heller ket maouez, divennet eo ouzom lesker den da baseal ha ni rank chom amañ da ober... da ober gard, hag eus laret deom nompaz lesker den da baseal ! »
- « Me rank paseal ! An dra-mañ a zo deom-ni, n'eo ket deoh-c’hwi. C’hwi zo war on traou-ni amañ. Petra 'peus da zond, da zond da ampech ouzim-ni paseal ? An iliz zo deom hag an douar zo deom memestra amañ. Petra laret ? »
97
- « Noñ, noñ, heller ket lesker, divennet ez eus ouzom lesker ahanoh da baseal. Noñ, noñ, helloh ket paseal.
- « En doare pe zoare, me baseo ! »
- « Noñ, noñ, madame, ne baseoh ket ! »
Elle a gratté sa gorge, tuf ! sur sa figure. Pendant que celui-là a été... dre m'oa

bet hennez o torcha e henou e-neus paseet, med 'n-eus ket gellet mond a-bell, ranket e-neus dond kuit memestra. O ! A noñ ! elle était... maliz yoa enni da houde :
On racontait ça aux autres après hag ar re all a rigole pa glevent ahanom-ni, Chaket oa he ano, Chaket Tual :
O ! On a ri... c'hoarzin 'deus da houde 'lato. Ha da houde neuze edod o hedal peur e viche klevet trouz, o hond da antreal en iliz ganteu, an doriou yoa toud prennet, verouyet toud. Pedal dor ar zakreteri a yoa verouyet ez hag ar re yoa... ar gurusted ha lod euz ar veleien a yoa en iliz, frered marteze yoa ez, n'on ket kapab da lared, hag e... neuze ar zoudarded 'deus goulennet :
- « Amañ ranker kaoud eur volontaire evid terri an nor ma vez ket digoret deom. »
Ar zoudarded oant ket dakord dond da derri an nor, nann, felle ket deuzeu mond.
- « En doare pe zoare ranker antreal memestra amañ... dre an nor-mañ rankom antreal. En doare all, ne heller ket terri doriou an iliz, laret ez eus deom ober nebeutoh ma zo gellet a zegat, med amañ e ranker mond. »
Ar gurusted ha neuze ar beleg... ar veleien, neuze oa tri beleg er vro, a yoa en iliz o hedal, ha setu neuze zo goulennet :
- « Piou zo volontaire bremañ da derri an nor peo-gwir fell ket deuzeu digeri deom ? » e-neus goulennet ar chef soudarded. Oa ket kalz volontaires. 'Barz ar fin unan 'n-eus laret :
- « Me zo dakord e kondision ma z a eun all ganin. »
Hag em-eus soñj euz e ano, Dagorn oa e ano, jamez zizoñjin an dra-ze, re emosionet oan bet neuze. Ha neuze, Dagorn a zo deuet neuze hag a-neus kemeret eun ostill evid skei war an nor, hag a-neus laret neuze :
- « Au nom de la loi, je vous somme d'ouvrir la porte ! »
N'ouzon dare penaoz vez laret an dra-ze e brezoneg.
- « Noñ ! » a grient. Me zoñj din ez oa eun akordeoñ pe eur muzik bennag en iliz hag a ree muzik e-pleg. Ha meur a wech 'n-eus laret : « au nom de la loi, je vous somme d'ouvrir la porte ! » Ar re a yoa e-barz a grie : « Noñ ! » hag e veze greet muzik e-pleg. A-barz ar fin e-neus komañset da skei gand ar vouhal war an nor ha neuze ar re yoa en iliz, on breur yoa kurust neuze hag a lare : « Me oan ket re fier, me 'm-oa aon peogwir ar re-ze viche bet kapab da skei ganeom ez. »
Ha neuze pa 'eus gwelet an nor a oa pare da zigeri, torret an nor, edont o hond da rantreal, int reded or an tribun en iliz, eet da guzad eno. Ha peogwir oant ket re fier kennebeud, eet da guzad eno, ha da houde int bet diskennet, pa oa greet an iñvañter neuze, int diskennet neuze, ar re all zo bet eet kuit. On breur 'n-oa deset eun tamm euz an nor zoken gantañ e souvenir a lare euz a...

euz a.... euz an dra derrubl a zo greet deom en Eusa, da gemered on traou ha traou a yoa deom. Ar houarnamant eo e-neus greet an dra-ze, ar houarnamant. Me zoñj din an tamm koad a zo c’hoaz or ar halatrez amañ, ya, dalhet e souvenir. Ha da houde neuze, ar re-ze 'deus en em ralliet en-dro evid mond kuit med insultet int bet deuz kement tra zo toud or an douar : « Laedron ! » veze kriet outeu, « Laedron ! »... Petra veze kriet c’hoaz... « A bas les voleurs ! » hag e kried. Lod a yoa muioh hardiz hag a lare : « Arabad krial voleurs outeu, n'eo ket ar re-ze zo kaoz, eo ar chefou eo. » Memestra veze kriet, veze kriet : « Bande de voleurs, partez donc ! Kit kuit 'ta ! Laedron, laedron Eusa ! Laedron

an ilizou ! Frañmasoned ! » hag e reded toud a beb tu d'ober tantez toud en-dro ar vro evid ma'z afent kuit, evid diskouez deuzeu e-deus greet labourou divennet. Me lavar deoh oa bet eun devez, eun devez terrubl en deiz-se.
Ha da houde c'hoaz n'eo ket toud an dra-ze peo-gwir er hazarn edo ar zoudarded hag eno veze greet boued hag amañ er fort ez oa soudarded ez oh ober gardian, hag... neuze ez eent da gerhad boued d'ar hazarn evid kas da zebri d'ar re-mañ, d'ar re yoa er fort, ha pa veze gwelet aneuzeu o tond, pa veze Dagorn, ha ni ar vugalez yoa o surveilli : « Sell ! Dagorn zo o tond da gas boued da re ar fort. A ! Med bremazon ni a laro traou da hennez adarre ! »
- « Dagorn ! Dagorn ! Tu iras en enfer, Dagorn, tu as cassé la porte de l'église, la porte du bon Dieu, tu l'as cassée. Te z ay d'an ivern, Dagorn, te z ay d'an ivern ! » Ha beb taol veze iñsultet ganeom-ni ato pa veze o paseal. Ar baotred veze o surveilli hag a lare : « Sell, Dagorn o tond adarre gand boued, hennez ranker iñsulti anezañ adarre ! » Heñ ? Dond da derri dor an iliz amañ ? Dagorn ! O ! Beb seurt traou veze laret dezañ toud. Med da houde 'n-oa laret er hazarn : « Me n'in ked mui da gas boued a-hont, iñsultet e vezan beb taol ma pasean. Ar re zo o chom e kêr a-hont a-dost ar fort a iñsult ahanon beb taol, paotred ha merhed zo leun. » Setu da houde oa bet laret dezañ, « bremañ e vi ramplaset gand eun all neuze, peogwir e fell ked dit mond. Med ar re-ze 'deus atansion d'ober, marteze vezint lakeed er prizon ma kontinuont d'ober, d'ober... da grial evel-se. » Setu ar re oa deuet da houde da ramplas Dagorn 'doa laret : « Arabad deoh krial kement-se, Dagorn ne teuy ket mui ha ma krioh re marteze vioh lakeet er prizon. »
'Benn neuze, neuze oad ket re fier, neuze peoh partoud, peoh partoud.
Med bet eus eur werz, eur werz greet evid an dra-ze peogwir 'deus êseet dond hag o-deus ranket mond kuit : « Ranket o-deus mond war o giz, leun a goler hag a valiz. Ouh douarou Eusa, 'deus ket gellet tostaad. » O ! Me 'm-eus gouezet an dra-ze par coeur med bremañ dizoñjet toud, ya, ya. Med eur werz dres oa, ar wirionez yoa dres warni, ya. Brao eo. Ha neuze, o ya,... n'ouzon dare peseurt bloaz oa, ha ni teue d'ar gêr en eur redeg, forz penaoz me 'm-oa eiz pe nao bloaz, o ya, kement-se em-oa sur.
(Bet enrollet d'ar 5 a viz c'hwevrer 1982. P. Kerhere)
Notenn :
1 : orrub : acharné e galleg.
99
An avion kenta
An avion kenta... Me yoa o hond d'ar skol, eet da glask ar gamaradez warlaez aze, hag honnez teuje ket d'ar skol en deiz-se. Bon, me zo chomet da hoari ez, chomet eno ez, n'on ket eet d'ar skol. Da houde, deuet he mamm da lared :
- « O ! Eun avion o tond oh Eusa ! »
-« O ! Va Doue 'lato, petra zo 'ta neuze ? »
- « O ! Hennez a vombardo toud ahanom aze. Deom da guzad eun tu bennag ! » .
D'an aod om eet toud da eur vouge1, e peleh e veze eur vouge don aze da guzad. Ha toud an dud en aod da guzad ken ma oa paseet an avion. An avion a yoa eun avion frañsez med eus ket forz ! Ar vugalez a oa e skol o-doa gwelet anezañ o paseal gand eur pavillon frañsez ha ni on-oa bet kement a aon ma onoa gwelet tra an oll. A noñ ! Aon oa bet, ya !
(Bet enrollet d'an 9 a viz even 1982. C. Ker-an-Chas)
Notenn :

1 : Bouge, eur bouge : eur heo en tornaod.
An avion kenta
Bon, an avion kenta zo deuet da Eusa... on zud, on hoar ha me hag on mamm a yoa eet da... da amarra lann, trohet gand eun troher, er palud a-hont, a-dost ar mor. Eet da amarra lann neuze, evid digas d'ar gêr da houde, med, pa oam en em gavet er park, va mamm a lare : « Dizoñjet an amarrou, bremañ e ranker mond da gerhad an amarrou d'ar gêr en-dro. » Oa ket pell dond, euz alese amañ. « Me zo 'hond, laren-me, me zo 'hond da gerhad an amarrou. »
Deuet da gerhad an amarrou d'ar gêr, an amarrou ganin o hond, o tiskenn ahont en hent evid mond d'ar park, em-eus gwelet eun dra bennag o tond aze, en êr.
- « Petra an dra-mañ ? » (An hini kenta toud zo deuet da Eusa). « Petra an dra-mañ ? » Hag on chomet en a-zav a-se. « O ! Med mond a ra a-raog, hennez, hennez zo eun dra bennag en êr ! » Ha neuze em-eus kriet da on mamm :
- « Mman ! »
- « Petra eo ? »
- « Sellit petra zo a-hont en êr, petra eo hennez, hennez hag a z a a-raog eunan ? » On mamm zo chomet...
- « Pe du eo ? »
- « A-hont-se-hont, a-dost er-mêz euz a... war ar mor c'hoaz. »
On mamm o selled, chomet eur pennad.
- « Eun avion eo, bugalez paour ! »
- « Eun avion ? »
- « Ya. Ged tamm bihan, ma ra roud euz an tu-mañ, ha ni ranko redeg kuit ahann ha mond da guzad tu bennag. Hennez eo eun avion alman o tond da vombardi Eusa. »
100
O ! Petra aon adarre ! Bon... A ! chomet da hedal eur pennad. Me zo eet en eur redeg d'ar park gand on amarrou, hag on mamm a lare :
- « Ober ra roud en tu-mañ, bugalez paour, deom da guzad, ema o hond da vombardi ahanom-ni, ha ni zo da veza lazet gand henhont. Dond a ra warnom, eon. »
- « Ma, deom kuit neuze, da beleh ez eer ? »
- « Redeg muioh en tu-ze... à l'est, ha deom da guzad en eur park bennag. »
Eet beteg ar Hernig, tost.
- « Deom amañ da guzad neuze. »
Eur vaouez oa eno ez, eur vamm a famill, hag a lare :
- « Petra zo 'tond a-hont ? »
- « Eun avion eo. Mar demañ o tond da vombardi, gwelloh deom mond da guzad.
- « O, ha da beleh ez aim neuze ? »
- « Deom er park, en eur park aze se, hag ez aim da guzad aze a-dreñv. »
Hag on mamm a lare outi :
- « E peleh ema da vugalez ? »
- « Bugalez zo en o gweleou c'hoaz, o kousked. »
- « O ! N'hellez ket dond ganeom-ni 'lato ha lesker da vugalez o-unan ! »
- « A ma ! N'on ket kapab, krena ra on divesker niennon, kement aon em-eus ! Mond a rankan ganeoh. On bugalez ranko chom er gêr peogwir emaint c'hoaz en o gweleou. »
Eet da eur park da guzad. An avion e-noa greet troet ha dizroet aze, ha da

houde eo eed kuit !
- « Sell, a larem-ni, n'eo ket unan alman eo 'lato peogwir n'e-neus laret ger ebed, hag e-neus paseet hag e-neus bombardet na greet netra ebed »
- « O ya ! med hennez zo deuet d'ober eun dro, lare on mamm, ha da weled penaoz eo Eusa, ha da houde e teuy en-dro da vombardi. »
- « Mad. petra vezo greet, laren-me, ma teu da vombardi e teu da vombardi. »
Oad ket kapab d'ober netra all eta.
- « M a! Deom da labourad neuze hag e... tañpir ! da ramasa al lann, da amarra aneuzeu hag e... da houde vezint kaset d'ar gêr. Voilà !
(Bet enrollet d'ar 15 a viz genver 1982. P. Kerhere)

Ar brezel 14-18

Ha soñj ho-peus deuz ar brezel pevarzeg neuze ?
Eun tamm bihan, ya. Ar gwazed oajet euz ar vro yoa mobilizet toud or bord an aochou, oa greet tantou1 deuzeu ha kabanou gand taouarh hag e choment eno noz-deiz.
Ha soñj ho-peus petra a oa bet kaoz d'ar brezel d'ar poent-ze ?
Noñ... pas... N'ouzon ket perag eo bet disklêriet ar brezel.
Ha gwazed deuz Eusa a yoa war ar front d'ar poent-ze ?

O ya ! Bet eus bet lod ez ya. Ya, lod a zo bet... bet eus bet lazet euz ar vro amañ er brezel quatorze ez.
Hag er marin e oa ez ?
Er marin e oa ez sur. Bet eus bet batimañchou euz ar marin hag a zo bet bombardet hag eet d'ar foñs. Tud a zo bet beuzet euz ar vro er brezel quatorze.
Ha petra lare an dud amañ en Eusa diwar-benn ar brezel neuze ?
Petra larchent ? Oblijent oad da zupord e-giz ma 'z oa.
Aon o-doa rag an Almanted ?
O ya ! Oad ket fier, aon yoa e vichent deuet da Eusa.
Ha petra veze greet amañ en Eusa evid sikour ar re a yoa war ar front ?
Kouriou-neza veze greet en tiez ha lod all a ree stamm hag e veze greet bazeier, puloveriou... evid kas or ar front... krotinier2.
Ha refujie deuz ar Beljik a zo deuet amañ neuze ?
Bet eus bet unan bennag, ya. Eur beleg zo bet aze bloaveziou er vro zoken hag a yoa euz ar Beljik, an aotrou Strup a zo maro... n'eo ket maro en Eusa a gav din med interet eo bet en Eusa da houde, goulennet en-doa dond da Eusa da veza interet.
Hag eur gouel a zo bet greet amañ evid ar victoire neuze ?
Eun tamm bihan, ya. Sonet oa ar harillon, toud an dud yoa kontant pa oa finiset.
Ha goude ar brezel neuze, kalz cheñchamañchou a zo bet amañ en Eusa ?
Pas kement-se, evid Eusa, n'eo ket bet kalz cheñchet peogwir an Almanted n'int ket bet aze.
(Bet enrollet d'an 8 a viz meurz 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : tantou : teltennou
2 : krotinier : kravatinier (cravattes).

Ar brezel 39-45

Hag ar brezel diweza, neuze, petra zo bet amañ e-pad ar brezel diweza neuze ?

Ar brezel diweza eo deuet an Almanted, n'int ket deuet doustu med da houde eo ar re-ze yoa chef partoud, e ranked bale eon ganteu. Oa ket droad da zortial goude deg eur douh an noz, oa ket urz da gaoud goulaou1, e ranket kuzad ar prenecher toud partoud, oa ket urz viche gwelet goulou nebleh.

Ha peur eo en em gavet an Almanted amañ neuze ?

'M-eus ket soñj peseurt bloavez, 'm-eus ket soñj. Soñj am-eus peur int deuet med an dat 'm-eus ket soñj... 'm-eus ket soñj an oll, on ket kapab da lared peseurt bloaz.

Soñj ho-peus aneuzeu ?

O ya ! Re aliez 'm-eus gwelet aneuzeu ! Koulz lared bemdez e ranken mond da gas boued deuzeu e kement korn a yoa ma edont er vro, e ranken mond d'ar

102

hazarn gand ar harr hag al loan evid kerhad ar zoubenn da gas deuzeu da greisteiz. Soñj am-eus aneuzeu, ya !

Ha peleh edont lojet neuze ?

Lod a-doa barakennou or an aochou partoud aze hag e choment aze nozdeiz. Cheñch a ree gard beb an amzer euz an ekipach med aze edont noz-deiz.

Er Galgrah, e Yuzin, Ar Lann, Penn-ar-Roh... e Nokletaz, partoud, e kement korn a yoa ez oa aneuzeu.

Ha kalz e oant ?

Nao pe zeg e peb korn.

Ha petra reent amañ neuze ?

Reent tra ebed nemed faksion or an aod. Oa ket urz da besketa er porziou aze, er Galgrah na tra ebed, oa nemed er Stiff hag a oa urz da zortial. Da houde eus bet urz da zond d'ar Galgrah or ar fin, med er penn kenta oa ket urz.

Hag emgannou a zo bet en Eusa 'pad ar brezel neuze ?

Noñ, noñ, gav ket din viche bet.

Ya, klevet em-eus e oa bet taget eur sous-marin amañ e Keller ?

A ya ! Unan zo bet eet d'ar foñs aze... hag an dud, lod zo bet saveteet, ar vag softach zo bet eet er-mêz, zo bet saveteet unan bennag med int ket bet greet toud.

Ha penaoz eo bet liberet an enezenn neuze ?

Pa eo bet liberet Brest int eet kult euz ar vro douh an noz ha da houde e-deus bet c’hoant lakaad tour ar Stiff da saotri2, minet tour ar Stiff, seulamant eus bet chomet pemp pe hweh Alman kuzet er beg a-hont, eus ket feillet deuzeu mond kuit gand o hamaraded hag ar re-ze o-deus trohet ar... machin evid saotri an tour ha n'eo ket bet greet gras d'ar re-ze anez viche bet sôtret, viche bet tamm tour. Ha da houde int bet o soñjal dond en-dro da Borz-Paol goude ma int eet kuit gand ar vag, hag eo ar re-ze, ar pemp pe hweh a yoa chomet gand o fuzuillou, a-deus tennet orneu evid ma teuchent ket en aod en-dro, anez tud Eusa diche paeet ker c’hoaz suramant.

Ha goude neuze, petra zo bet en Eusa ?

Da houde eus bet tra ebed, kalm. Ar re-ze, ar re yoa chomet aze, a zo bet kaset e-hiz prizonier da Vrest memestra sertenamant. Oblijet oad da gas aneuzeu kuit, seulamant gras deuzeu ma oa bet saveteet an tour forz penaoz. Ar fort Saint-Michel aze a zo bet saotret toud gand ar re all.

Eun tamm trouz a zo bet memestra evid al liberasion amañ ?

Ya, eun tamm bihan, pas re, kalm a-walh oa bet. 'M-eus soñj, deiz ma oant eet kuit ez om bet er Galgrah o timolisa ar varakenn doustu ha da houde deuet tud da laret deom :

- « Deuit ! o tond en-dro emaint da Borz-Paol ! »
- « Poent deom-ni redeg neuze ! »
Med euruzamant 'deus ket bet urz da zond.
Klevet em-eus ez eus bet touzet merhed yaouank amañ en Eusa ?
Ya, greet ez eus bet, merhed yaouank, merhed dimezet zoken, mamm ar merhed yaouank zo bet greet, meur a hini zo bet greet.
Ha petra lare an dud diwar-benn an dra-ze ?
103
N'oa ket brao zur med sañset... Lod all a lare : « Tañpir eviteu peogwir 'deus frekantet aneuzeu, greet mad eviteu. »
(Bet enrollet d an 8 a viz meurz 1982. C. Ker-an-Chas)
Notennou :
1 : goulaou : gouleier.
2 : saotri : tarza.

KREDENNOU HA MARVAILLOU

Ar viltañsou

Petra eo ar viltañsou neuze ?
Bonomed bihan int, gand tokou, a larer. 'M-eus jamez gwelet med klevet 'meus lared.
Eun devez oa eur pesketêr o vond d'ar mor da Yuzin douh ar mintin, oa ket deiz c'hoaz, ha pa eo en em gavet war-laez d'an aod, helle ket mond pelloh mui, e wele toud leun a dud bihan, bonomed bihan gand tokou, war e dro. Ha peogwir 'n-oa klevet ar re goz a-raog o lared, an hini a yoa eur chapelad gantañ, eus nemed kemered ar chapelad ha foultra anezañ war an douar hag e teuont war e dro, hag eñ 'n-oa tamm chapelad nemed eur gontell gantañ, eur gontell da vond d'ar mor, a-neus plantet e gontell en douar. Pa 'n-eus plantet e gontell en douar, int eet toud da zañsal ar rond en-dro e gontell hag e-neus gellet paseal da vond d'ar mor ha pa eo deuet en-dro, achu gantañ e vare, pa 'n-eus paseet er memez plas, 'n-eus kavet e gontell en douar en-dro, oa ket eet ganteu hag ar bonomed a yoa eet kuit.
Sed aze ar pez 'm-eus-me klevet deuz ar viltañsou.
(Bet enrollet d'an 10 a viz meurz 1982. B. Penn-ar-Prad)

An diaoul ruz

Klevet em-eus kaozeal euz an diaoul ruz, petra eo ?
A ! Petra eo 'ta ? Klevet em-eus kaoz anezañ med...
An dra-ze a zo e Keller ?
O ! N'ema ket mui, pell 'zo eo eet kuit ! Eun den koñjuret a lared e oa ; peou, ouzon dare avad, noñ.
Ha c'hwi, bez' peus gwelet an diaoul ruz ?
O noñ. Klevet em-eus va zad-koz o parlant. Pa veze ar besketêrien er mor, pa veze amzer fall da gaoud, veze o krial outeu mond en douar : « Amarra, amarra ! » Ha ma z eent ket en douar doustu e vezent paket gand ar barr hag en em gavent en aod, 'm-eus klevet, 'm-eus ket gwelet.
(Bet enrollet d'an 13 a viz genver 1982. B. Penn-ar-Prad)

Al laedron douar

104
Pa oan yaouank e kleven eun amezegez din o lared e yoa ato eur gwaz en eun andred, en eur mêzad hag a veze gwelet aliez eur mên gantañ etre e zivreh hag e veze ato o lared : - « M'hen taolo, m'hen taolo ! »
Setu an dud veze spontet hag a rede kuit, e joment ket. Hag unan a yoa feson

muioh hardiz neged ar re all :
- « O ! Ma welan-me hennez, me z ay d'e gaoud ! »
- « O ! Ez i ket, aon pezo », lare ar re all dezañ.
- « Mond a rin d'e gaoud. »
Ha neuze, en effet, ar gwaz-se lare ato :
- « M'hen taolo, m'hen taolo ! »
- « Med taol neuze ! petra emaout...
- « E peleh ? E peleh ? »
- « Leh ma ‘h-eus en hen tennet ! »
- « Mersi », 'n-oa laret.
Sañset 'n-oa laret an dra-ze. Setu oa bet delivret er memez amzer, neuze 'n-oa taolet e vên leh m'an-doa tennet, ablamour gwechall an douar, hag ato zoken, eo diferañsiet an eil tachenn douh eben gand eur mên a reer an harz a reer deuz an dra-ze hag... feson 'n-oa c'hoant kreski e dachenn, e damm, hag en-doa bet tennet an harz evid kreski e damm peogwir d'ar poent-ze an douar a oa presiuz hag e veze laosket tamm ebed da goll, setu 'n-oa soñjet o tenna an harz oa tra da lared dezañ peogwir oa an harz dres pelloh, en-doa kresket e dachenn, med da houde neuze e oa bed puniset hag e weled anezan, an den neuze, gand e vên etre e zivreh o houlenn peleh e taolfe anezañ. Setu dre voneur oa bet unan kourachuz a-walh da lared dezañ :
- « Taol anezañ leh ma ‘h-eus tennet », hag en-doa greet ha da houde oa achu, 'm-eus ket bet klevet ar suite med... kement a istoriou koz yoa gwechall.
Unan maro e oa hennez ?
Soi-disant... unan maro hag a teue a-berz Doue pe n'ouzon ket a-berz peou med dond a ree ato d'ar memez andred gand e vên, veze ket ato, gwelet a reed anezañ momejou a yoa, ya.
En noz ?
En noz, hag oa en noz ato, ya ya.
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. B. Punel)
Sorserez
Aze ez oa eun ti, neuze e oa den e chom e-barz, ar vaouez a yoa eet da weled ar gwaz... da eur porz-mor bennag... ha ni a yee hag a teue amañ evel-henn en noz hag eun devez eus gwelet tan, tan en ti, tan o hond hag o tond e-se en diabarz, ha setu eus kriet an eil ouh egile da lared dond da weled :
- « Sell 'ta aze, e Ruvilit (Ruvilit oa ar gêriadenn, an ti), e Ruvilit ez eus tan en ti hag eus den o chom e-barz, an dra-ze zo drol 'lato ! »
- « Ya, drol eo sur ! »
An dud 'doa aon toud. Bon, da houde, en devez war-lerh, eet da zelled adarre hag ez oa adarre tan, flammou tan e-se o hond hag o tond en ti, er
105
prenest hag e peb leh. « 'Lato eo drol an draze ! » Ar gwazed zo bet eet da gichenn an ti da grial ha da houlenn pe oa tud en ti pe n'oa ket : « Mar deus unan bennag aze, n'eus nemed sortial hag e vezo kaozet gantañ. »
Den sortiet, den teue euz a nebleh, drol oa 'lato ! Ha da houde, ar gaoz yoa partoud, toud Eusa a teue aze douh an noziou da houde, da zelled ouh an ti-ze. Seulamant, ar veleien teue ez, ya. Amañ oant bet en ti eun devez pa oant deuet aze hag e larent :
- « Drol eo e weler an dra-ze 'lato ! »
- « Ha ni wel an dra-ze meur a zevez 'zo », larem-ni. « Ouzom dare petra eo, med eun dra bennag zo forz penaoz. »

Bon, laosket e-se. Ha da houde pa oa deuet ar... propriétaire aze, kaset ahanom da gaoud juge de paix, d'ar prétoire. Ha pa oad eet d'ar prétoire oa laret petra yoa gwelet peogwir toud Eusa 'n-oa gwelet, petra yoa gwelet aze en ti, ha lod lare re varo, lod all lare an traou fall, lod all beb seurt traou toud, ha lod all lare : - « Hennez, hennez a-neus naviget a-leiz hag a-neus laedret a-leiz a draou euz ar batimañchou marteze ha marteze ez oa eun dra bennag... petra veze greet euz an dra-ze, 'm-eus ket soñj... maji pe eun dra bennag... hag a zortie euz an traou laedret evid ma viche gwelet petra e-noa laedret. »
Ouiem dare. Ha kaset d'ar prétoire neuze oa laret an dra-ze hag e... ar juge de paix a lare :
- « N'ouzon dare petra d'ober, hellan ober netra, a lare, ma 'n-eus gwelet toud ar vro a zinifi ar re-mañ deus ket laret a hevier. »
'Benn ar fin e-doa kaset traou d'ar juge de paix, ar juge de paix oa ket eun den onest oa kennebeud, 'doa kaset yer, 'doa kaset eul loan-deñved, 'doa kaset m'hen dare petra toud, d'ar juge de paix, evid ma rankchem-ni paya eun dra bennag. Ranket oa paya !
- « Med, a larem-ni, drol eo 'lato ha ni a rank paya, laren-me, peogwir toud Eusa 'deus gwelet ! 'Deus gwelet tan o lamm en êr hag o hond a beb tu toud en ti ! »
- « A mad ! 'n-oa laret juge de paix, vous êtes obligés... oblijed oh da baya. »
- « Beñ vezo paeet ! »
Med da houde oa ket brao dezañ dond da gaoud ahanom ! Ni oam ket kontant euz an dra-ze kennebeud peogwir toud ar vro 'doa gwelet, hag ar juge de paix yoa eun den injuste peogwir e-noa laret deom paya tant et tant. Oa ket kalz a dra da baya, med memestra ranked paya.
(Bet enrollet d'ar 15 a viz genver 1982. P. Kerhere)

An aour

Gwechall e yoa c’hoaz tud hag a z ee da vezina... kourachuz e-hiz ma oant, ha da houde, oblijet oant, evid trempa an douar e ranked kaoud e-leiz a vezin, hag ez eent a-bell douh o zi zur peogwir an aochou yoa a-bell ha surtoud an aochou ma yoa êz sevel ablamour be1 yoa aochou a yoa bezin en enneu med diêz sevel, uhel en aod, hag eno, e Porz-Doun, oa plad, an hent evid mond a yoa hir med an hent evid sevel ar bezin a yoa êsoh peogwir oa ket uhel hag ez

eent euz a-ze bandennadou da zevel bezin neuze da lakaad da zeha, (bezin da lakaad da zeha), evid neuze... da houde e reent berniou braz ganteu ha pa veze deuet ar poent da lakaad an tremp, e-hiz ma larem, or an douar, ez eed da garriad an dra-ze pa veze deuet ar poent.
Hag eun devez edont en aod neuze. diou pe deir hoar euz a-ze hag a-leiz a dud all c’hoaz, hag e-doa kavet... eun espes sakoch pe eun dra bennag euz a-ze, ha pa 'doa sellet ez oa aour e-barz. Aour a-dra-zur en-oa e valeur kuir, setu e oant chomet sur souezet en eur feson med kement a vatimañchou a golle d’ar poent-ze surtoud 'doa ket a radio, na tra all ebed er batimañchou, setu e veze ato aksidant peotramant gand ar brum ez eent or ar zeh hag an dra-ze pell da houde, teue ket doustu en aod, gand ar mor e teue, hag aze ar sakoch a yoa chomet e-touez ar bezin. Setu oant bed iñkietet sur o soñjal, ablamour o houstiañs a lare deuzeu e rankent rei an dra-ze, restitui an dra-ze. Setu e oant bet eet da houlenn ouh an aotrou person, ar hoñfeseur, da houlenn outañ petra da ober, hag ar hoñfeseur 'n-oa laret deuzeu :
- « Goud a ran , n’eo ket laedret ganeoh peogwir oh tud onest. Ma teu tud da

houlenn anezañ e restituoh an arhant-se, an aour-ze, ha ma ne teu den, dalhit anezañ ganeoh ha neuze e lakaoh overennou peogwir ar pez zo sur ez eus eet tud d'ar maro pa eo kavet an dra-ze a zo deuz eur batimant bennag hag eno ez eus tud hag a zo bet sur dispariset. »
Setu oant bet trañkilleed hag an aour zo bet chomet ganteu sur. Lared a reent 'lato yoa ket eun immensité med bez' oa meur a bies... eun tamm valeur hag an dra-ze zo bet chomet er famill goude. Er fin toud n'eo ket bet partajet gand justis kennebeud an traou, e-diche bet ranket beza bet partajet gand o hoarezed... hag e-doa ket greet. Setu ar memez hini a-deus profitet euz a doud, n'eo ket just kennebeud, noñ.
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. B. Punel)
Notenn :
l : be yoa : bez' oa.

Puñs an aour

Ha neuze, puñs an aour ?
Ya, pa oan yaouank oa ato kaoz euz a buñs an aour a yoa a-hont-se-hont, e Kergivi oa ano ar gêriadenn yoa bet gwechall. Eno oa bet tud o chom, n'ouzon ket pegement med chomet ez eus c’hoaz lïorzou koz hag e weloh an tras euz ar... euz ar gêriadenn yoa eno gwechall. Hag e... ato e lared eno e yoa eur puñs hag a yoa aour e-barz, hag ar re yaouank, me yoa yaouank d'ar poent-ze hag an dra-ze a gaven sur ma viche 'lato aour hag a zo eun dra presiuz, ma viche bet gellet kaoud, ha me lare ato :
- « Penaoz ne z a den da fouilla ar puñs evid kaoud an aour-ze ? »
Hag unan goz a yoa hag a lavare :
-« O ! Eseet... an dud o-deus êseet, mond a reent, meur a hini a zo bet eet da esê kreuzi en-dro evid kaoud an aour med pa deze greet eur pennad donder

dija, e vezent spontet gand eun tousog lor, vil 'giz toud, ken vezent spontet ma'z eent kuit hag eh abandonent toud. »
Hag... meur a hini e-neus bet esêet hag ato ar memez résultat, hag... da houde eo bet abandonet hag an toull a zo bet komblet da houde à mesure gand... gand ar mein a goueze e-barz pe ar vugalez en eur baseal a ree : « Amañ ema puñs an aour ! » Hag e taolent eun dra bennag e-barz neuze.
Me 'm-eus soñj e yoa c’hoaz eun... eun tras euz ar puñs, med goude-ze, eun nebeud bloaveziou da houde, on paseet eno a yoa tra ebed mui, toud uni, nemed ez eus c’hoaz parkeier, eun tamm bihan a... kleuzier ha neuze eur mên bennag zo chomet ya. Med bremañ meur a vloaz n'on ket paseet eno anez 'miche bet sellet da weled an andred apeupre peo-gwir eo traset plas ar gêriadenn enfin, n'ouzon ket ped ti a yoa 'm-eus ket bet... Ma 'miche bet soñjet goulenn ouh ar re gosa ped ti yoa eno med d'an oad-ze reer ket kalz atansion.
(Bet enrollet d'an 20 a viz genver 1982. B. Punel)

KANAOUENNOU HA GWERZIOU

Gwerz bag ar Gouere

Eur maleur erruet en Enez Eusa

er bloavez 1876

Spered santel me ho supli
da rei ar hras ha sklêrijenn din
evid ma hellin disklêria
eur maleur euz ar re vrasa.
Evid disklêria eur maleur

zo erruet e berr amzer
eur vag a Eusa zo kollet
ar “Saint-Jean“ e voa hanvet.
Da lun ar pevar warn-ugent
euz a viz ebrel tremenet
ez eo partiet ar vag-mañ
demeuz ar Stiff, parrez Eusa.
Evid mond d'an Aber-Ildud
hag hi karget demeuz a dud ;
an nombr a zeiz den warn-ugent
a oa enni ambarket.
Hag ez int eet en eur momed
dre ma ne oa c’hoaz re garget.
Mez allaz en eur zond en-dro
o-deus ranket soufr ar maro.
108
D'ar merher ez int deut en hent
en nomb a bevar warnu-ugent
leun o halonou a joa
dre ma tostaent ouz Eusa.
Surtoud, pa o-deus gwelet o bro !
Allaz, ne zoñjent ket er maro.
Kollet int a-dost da Vanneg
e-kichenn karreg Al Louedeg.
Allaz, ar mareou treitour
o-deus lonket an dud paour.
Ar vag dindanno a zo sombret
hag int periset en eur momed.
A-dost, eur vag a Landeda
a voa eno o pesketa
a zo bet o halonou mantret
o weled ar maleur erruet.
Pront ez int bet eet d'o zikour
ha da zavetei ar horvou paour :
deg korv a zo bet savetet
mêz allaz seiz zo desedet.
Ar pevarzeg chomet er mor don
Doue ra bardono d'o anaon.
Ar vag-se he-deus bet ar vadelez
da gas ar horvou da Volenez.
Habitanted a Volenez
bet ho-pefe ar vadelez
da loja ar horvou paour-mañ
a zo en eur stad an trista.
André Larue en-deus lavaret :
em zi-me e vezint kemeret,
me zigoro va dor dezo
ya, dezo oll, beo ha maro.
E Molenez neb a vije,
kriz vije ar galon na ouelje

o weled ar horvou desedet
war eur guchenn golo astennet.
109
Raktal eur vag a Volenez
o-deus bet c’hoaz ar vadelez
evid dond da gas ar helou
da Eusa, mantret o halonou.
En Eusa, pa'z int erruet,
kalz euz ar gerent o-deus rañkontret
pere outo a houlenne :
n'ho-peus ket gwelet bag ar Gouere ?
Mez allaz, re bonner e kavent
evid annoñs dezo war an hent ;
eet ez int bet neuze raktal
da gas ar helou d'ar presbital.
An Aotrou Timeur, pa en-deus klevet
raktal en-deveuz lavaret :
« Me yelo da Volenez d'o herhad,
Bennoz Doue deoh, va zud vad. »
E Molenez pa'z eo erruet,
kalz daelou en-deus skuillet
pa en-deus gwelet tud e vro
skoet en eun taol gand ar maro.
Kavet e ve eur vag, emezañ,
da gas ar horvou-mañ da Eusa,
da gas ar horvou-mañ d’o bro
evid beza interet eno.
E Porz-Paol pa’z int erruet
an archedou zo bet gwelet.
Pemp a yoa en archedou,
ha diou e-touez liñseriou.
Allaz, petra raim bremañ ?
ne deus nemed seiz korv amañ,
ne deus nemed sezi korv amañ,
hag eus triweh famill o hedal.
Me pa’z int dizambarket
ar halonou zo bet mantret
o kleved ar hri hag al leon1
gand ar famillou yoa eno.
110
Deom bremañ da iliz Eusa
eno an oll zo o ouela
na war ar varv-skaon o weled
pevarzeg kroaz proella reñket.
Ar seiz arched en eur renkad
O ! Doue, pebez kalonad
'vid envel deoh ar re veuzet,
unan warn-ugent a vo kavet.
Ar patron Jean René Gouere
e amezeg Paul Abalain

euz a Gervran Daniel Malgorn
euz Lokeltaz Barba Malgorn
He amezegez Mari ar Gwenn
Mari-Louise Malgorn euz Parluhenn
euz Lokeltaz Tangi Toullan
Michel Kerboul euz Stang-ar-Hlan.
Franseza Kreah euz Kergadou
Jeannette ar Bon euz Kerzonkou
Anna Penneg euz a Benjamet
Mari-Anne Noret euz Veskaradeg
Euz Ker-an-chas Mari-Louise Gentil
euz a Geraloch Marc Colin
Victorine ha Françoise Conan euz Kadoran
Marie-Michelle ar Gwenn euz a Rulann
Euz Kadoran Marie-Antonine Campion
euz a Benn-ar-Lann diou verh d'an Thirion
Marie-Michelle ha Marie-Hélène
hag ivez Anna-Marie Cornen.
An tri zo bet savetet
ha gand ar Werhez prezervet
eo Fank Malgorn hag Auguste Gouere
Marie-Nicole Stéphan a yoa ivez.
Marie-Michelle ha Marie Antonine
a yoa diou gamaradez ar vrasa,
ar re-mañ o-deus en em heuillet
beteg ma'z int eet d'ar vered.
111
Bet e voent e Bugale Mari
savetet o horvou ganti
evid ma vijent interet
e-barz an douar benniget.
Ar re all a zo disperset
siwaz etre meur a vered.
gwered Eusa he-deus resevet
nemed nao euz an dud veuzet.
Lavarom bremañ da Zoue
eur bedenn bennag evite
evid m'an-dezo ar vadelez
d'o loja en e rouantelez.
(Kompozet en Enez Eusa er bloavez mil eiz kant c’hwezeg ha tri-ugent).
Notenn :
1 : al leon : al leñ(vou).
La Bourgogne
Jamais drame maritime
N'a vu de pareilles horreurs
Jamais semblable malheur
Ne fit autant de victimes
Que ce naufrage effrayant
Où les morts sont plus de cinq cents.
Le bateau transatlantique

“La Bourgogne“ un des plus grands
Naviguait sur l'Océan
La mer était magnifique
Mais le brouillard était si fort
Qu'on ne voyait rien dehors.
Tout-à-coup d'une sirène
L'on entend le sifflement
Puis un choc au même instant
Entama toute la carène
de “La Bourgogne“ ventr' ouvert
Qui s'engouffra dans la mer.
Que de scènes déchirantes
112
Se passèrent en ce moment
Hommes, femmes et enfants
Les yeux remplis d'épouvante
Courant de babord à tribord
Tous fuyant devant la mort.
Deloncle, le capitaine,
Un homme plein de sang-froid,
Voyant la mort sans effroi,
Organise c'est la peine
Les secours, mais hélas
Le navire coule bas.
Sur le pont huit cents victimes
Luttent en vain contre la mort.
Quels sont ceux pour qui le sort
Sera dur et dans l'abîme
Quels sont ceux qui sombreront
Quels sont ceux qui survivront ?
Le naufrage de l'Afrique
Sur les flots bleus voguait l'Afrique
Portant de nombreux passagers
Mais dans sa fureur satanesque
La mer en fit des naufragés
Le grand paquebot
Lui si fier si beau
Devint bientôt la triste épave
Parmi les débris et les morts
Que la mer vomit dans sa bave
Ah ! Pleurons son malheureux sort.
Il allait sur la mer immense
Se balançant au gré des vents
Bercé par la douce espérance
Que fut le bonheur d'un moment
Car le grand bateau
Courait au tombeau
Les flots ont aussi leurs colères
Et souvent roulent des cercueils
Faisant pleurer les yeux des mères

Chez les Bretons semant des deuils.
Bientôt hélas contre l'Afrique
113
Les éléments sont déchanés ^
A bord c'est la peur, la panique,
Devant la mort, l'affreux danger
Et ce sont des cris
Dans la sombre nuit
Et puis la tempête fait rage
C'est un sinistre craquement
Brave se montre l'équipage
Avec Le Du son commandant.
Déjà par la vague traîtresse
Vers les rochers il est porté
Il fait des signaux de détresse
Et des appels de tous côtés
Que sur l'Océan
Perçoit le “Cerflan“
Mais hélas ! malgré son courage
Ce navire n'eut pas le temps
D'arriver pour le sauvetage
L'Afrique fut brisé à l'instant.
(Cahier de chansons de M. Jean Tual, à Kernevez)
Iñvañter an iliz
Ouzoh, va Doue, e houlennan an nerz kalon evid kana
Eur werz a-nevez kompozet d'an iñvañtourien milliget.
Na d'ar bemp a viz kerzu, pennou Eusaiz oa teñval-du
O hedal an draillerien doriou, divarherien on ilizou.
Ar veleien hag ar barrezioniz ne hellent ket tostaad ouz an iliz
Rag kelhet oa gand soudarded ha kazi oll e oant armet.
Eusaiz ne gemeront ket armou, med en o daouarn chapeladou
Da bedi Doue a galon vad m'o-do arret en tu bennag.
O fedennou zo selaouet rag akosti n'o-deus ket gellet
Ranket o-deus mond war o giz, leun a goler hag a valiz.
Nag evid ar wech kenta o-deus ranket kuitaad Eusa
Rag ar mor outo yoa kounnaret ha Doue ne bermette ket.
D'an eil gwech ar persepteur o soñjal en-deviche ar boneur
Na da gaoud digor an nor evid ober an invañtor.
114
En deiz-se edo gouel ar Werhez hag an dud yoa war evez Doriou an iliz a yoa serret, antreal enni n'en-deus ket gellet.
Ouz ar veleien en-deus goulennet na dezañ an nor viche digoret An aotrou Person 'deus respontet : digeri dezañ ne rafe ket.
Ar persepteur 'deus lavaret : forset e viot, me a gred,
Rag a-benn eun nebeud deveziou me zeuy en-dro gand an trou pou.
Dre ma'z ee troester1 ar ruiou, edo war e lerh ar vugaligou,
Leun o godellou euz a vein da strinka dezañ ouz e gein
D'an deg siwaz evid an trede gwech int kounnaret evel chas,
Deuet ganto eur vandenn jañdarmed hag eun nombr braz a zoudarded.
Ar barrezioniz zo deuet bihan ha braz p'o-deus klevet son ar glaz,

O halonou yoa mantret o soñjal en o iliz benniget.
Hag en iliz neb a viche kriz ve e galon ma ne ouelfe
O weled ar souprefed hag eur vandenn lakipoted
O tond da gaoud an Aotrou Person, o, va Doue, pebez ranngalon !
Da lavared e viche iñvañtoriet, pe viot kontant pe ne viot ket.
Hag int eet da gaoud dor ar zakreteri, kounnaret evel bleizi,
Eun artillour fallagr o-deus kavet evid kometi an torfet.
Notenn :
1 : troester : ?
O kleved an taoliou spontuz a goueze war an nor ken niveruz,
An oll a ouele, bihan ha braz : ha sellom bremañ ouz ar groaz.
En iliz ez int bet antret siwaz gand nebeud a respet ganto
O daoulagad digor braz evid gweled petra yoa e peb leh.
P'o-deus kuiteet an iliz eo antret ar barrezioniz,
'Barz en o iliz benniget da adori Salver ar bed.
An Aotrou Person zo bet savet nag e-barz ar gador-brezeg,
Evid koñsakri a-nevez da Galon Jezuz tud ar barrez.
Na p'o-deus greet o zaol, ez int eet etrezeg Porz-Paol,
Kalz tud war o lerh zo bet redet, med kelhet eo bet ar beg gand soudarded.
115
An dud outo zo kounnaret, da ober tan ez int en em lakeet,
Partoud war an aochou en eur grial « Ra viot e flammou ».
Fenisa a ran bremañ va hanaouennou, va halon zo en anken
O soñjal petra o-deus greet ar frañmasoned milliget.
Goulennom a galon nag evito ar pardon,
Rag siwaz ma komprenfent pebez krim o-deus greet.
En em unanom bremañ, Eusaiz, da zelher mad d'or feiz,
Hag ivez d'or beleien ha n'o dilezim biken.
Pour les blessés de la guerre
Les victimes de Guillaume II
Aotrou Doue, va Doue,
Bezet leun a druez,
E-keñver ar Frañsizien
Zo en dristidigez.
Rag ni a zo bet galvet
Evid mond da gombati
Euz ar Prusianed ifam
Ni a rank enebi.
Kriz a viche ar galon
Ma ne ve ket touchet
O kleved son an alarm
Vo ar brezel disklêriet.
O weled ar vugale
O vond da bokad d'o zad,
O partial d'an arme,
An dour en o daoulagad.
Tristoh c'hoaz ar priejou
Oh en em vriata,
Hag o soñjal marteze
'Vid ar wech diweza.

An Autriche er penn kenta
A skoas war ar Serbie.
Ar penn-kaoz euz ar brezel
A zo etrezom-ni.
116
Evel m'en-doa kalz dañjer,
Ar Rusie a vobilizas,
Ha Gwillou, p'en-deus klevet,
Digantañ a houlennas :
« Abalamour da betra
Hoh-eus mobilizet
War frontier an Autriche
Kemend-all ' zoudarded ? »
Kemeret gand ar valiz,
N'hellas ket arreti,
War an taol e tisklêrias
Ar brezel d'ar Russie.
Mez demeuz ar Frañsizien
E voa e oll goler;
Sailla reas warnezi,
Gand e oll glezeier.
Bremañ zo daou-ugent vloaz,
Voam bet c’hoaz ataket,
Gand tad-koz Gwillou bihan,
Gand Bismark milliget.
Prusianed ken kruel,
Dond a reont da laza
An dud koz, ar vugale,
Ar merhed memez tra.
Partoud leh ma tremenont
E tevont ar hêriou ;
Ha ne hallfe den kompren
An niver euz o hrimou.
Evel ar chas kounnaret,
E tagont o hrouer,
Hag en eur zond da ziskar
Templou kaer or Zalver.
Lazet o-deus eun eskob
War bordig e gant vloaz,
Hag ivez merzeriet
Tri gompagnon dezañ.
117
Pemp krouadur yaouank
Gand o mamm, o zad,
Hag a zo bet fuzuliet,
Dirag o daoulagad.
N'ouzon penaoz disklêria,
Dirag yaouankizou,
Ar pez a reont d'ar merhed,
Dre o dismegañsou.

Diframma reont euz o hreiz,
Siwaz, poull o halon,
Goude kemere plijadur
Ganto eneb rezon.
N'ouzon penaoz an douar
Na zeu da zigeri
'Vid lonka ar barbared
Zo leun a ingraturi.
Ni 'beus muioh a galon
Etrezom Frañsizien,
Ne garom ket ober droug,
Memez d'on enebourien.
Ganeom en ospitaliou,
'Z int gwelet mad ha soagnet
Ha ne 'z om ket didruez,
Euz ar re zo prizoniet.
Ha ni ganto er prizon
Bemdez a zo lakeet
Da derri douar gouez
Evel pa vem forsalet.
Beleien ha seurezed
Ped ' vad a reont evito
Hag evid o rekoñpañs
E rankont soufr ar maro.
Ma karche Napoleon
Pa ne gave e bar,
'Niche lakeet da grena
Oll boblou an douar.
118
Mez hemañ en-doa doujañs
Ha feiz en e galon,
Ne heuille ked Attila
P'en-deveze okazion.
Ar zoudard, ar martolod,
War dachenn a! vrezel
A gombato gand kouraj
Bepred e vezint fidel.
Ne vezo ket a draizon
'Vel an taol diweza.
Hag ar Frañs vo enoret
Goude ar brezel-mañ.
Rag ma 'z om kourachuz
War zouar ha war vor,
En despet da Willou daou,
Ni or-bo ar viktor.
O weled listri Bro-Zaoz
War ar mor o pourmen,
Ne gredont ket sortial,
Kuzad a reont o fenn.
E-barz an Adriatig,

Gand listri kaer ar Frañs,
Martoloded kaloneg,
Ne gavont ket rezistañs.
An Autriche hag an Turquie
A vezo bombardet,
Hag ar Prus heb dale
A vezo distrujet.
Rag setu paotred Serbie,
Kemerit c’hoaz kouraj,
An enor, al liberte,
A-po evid partaj.
Peur e welo an devez
A zo ken deziret,
Gand soudarded an arme,
'Vel ar martoloded.
119
Amañ vezo diskaret,
Ar monstre braz gloriuz
A lak ar gwad da redeg
Dre eur feson skrijuz.
Kement korn a zo er bed
Memez ar penn pella
A garfe kaoud an enor
Evid gelloud e flastra.
Treuzet en-deus ar Belgique
Evid doned e Frañs,
Mez distrei ' raint war o hiz,
N'or-beus ket a zouetañs.
Rag ni or-beus preparet
Ar zoubenn evitañ,
Emaom o hortoz an eur,
Evid dond d'he zempra.
Jeanne d'Arc a-du ganeom,
Da zelivra ar Frañs,
'Vel ma reas Orléans
Ni or-beus esperañs.
An Itron Varia Lourd,
Bemdez ni a bedo
Ha me a gred a-barz pell
Ar brezel echuo.
Ha ma 'bo ar viktor
Dre ar gras a Zoue
A zo ministr ar brezel
A gomand an arme.
Kantik Itron Varia Trezian
Kanom en eur vouez, kanom Kristenien,
Gloar d'or patronez Itron Trezien.
Ar feiz en Arvor biken ne varvo,
Ma n'her hredit ket, deut amañ hirio.
Eno eur chapel, enor ar barrez,

120
A zo benniget gand kalz levenez.
Koant ha direbech, din a Vamm Doue,
Chapelig nevez, piou 'ta n'az karfe ?
Douar burzuduz gand Mari garet,
Te zo e leon dre wir vad brudet.
Pa hwez an avel, merhed an Arvor,
'Vid eul lestr karet a houlenn goudor
Ar martolod paour ne hell mui, siwaz,
Torret gwern ha stur, e ren er mor braz.
D'ar garreg ez a ..., nann, nann, ar Werhez
Ra war al lestrig eur zell a druez.
O vond da veuzi, ar vartoloded
A zo da Vari oll en em ouestlet.
Kerkent eo kouezet kounnar ar tarziou,
Ar ... a bar en neñvou.
Eun tad, eur bugel, eur breur, eur pried,
D'o herent euruz yah-pesk zo rentet.
Da zeiz ar pardon, deut oll d'o gweled
E ti o mamm vad ez int daoulinet.
Arvor da Vari a ro karantez,
Karet eo ivez e barr ar menez.
A beb tu, gwelit Kristenien fidel,
O tond d'he meuli beteg he chapel.
Enor, trugarez, da Oueled Leon,
Trugarez, dreist-oll enor d'ar hanton.
Oh peb seurt enorez, a gorv, a spered,
Mari, mamm dener, c’hwi ho-peus...
Prizonier gwechall e bro an Turked,
Eur zoudard kristen en-deus ho pedet.
Digor e brizon, torret e jadenn,
121
E-harz hoh aoter e tihun souden.
Da bedenn eur vamm, ne hell ar maro,
Doh eur bugel ker buan a zistro.
E-pad hir amzer eur hêz-klañvour
Digand tud gouizieg a hede sikour.
Goulennet en-deus mond da di Mari,
Raktal eo kresket nerz e izili.
D’an ene kristen ar haerra teñzor,
C’hwi hoh-eus miret... hag enor.
E Lourd, er Salette, e rit miraklou
Evid da Jezuz gounid eneou.
Gand fiziañs ivez gwir...
Ni ho ped hirio, Mari, oz zilaouet.
Mamm a wir zikour, Itron Trezien,
Diwallit ar Pab, tad ar Gristenien.
Mamm drugarezuz, Mamm a esperañs,
Diwallit or bro, rouantelez Frañs.
Grit deom ato, er bed en eur dremen,

Senti ouz Doue, kared e lezenn.
Sur euz ho skoazell, en eur ar maro,
Da lezvarn Jezuz, skañv ni a gerzo.
Evel eur goulmig o vond da repoz,
On ene ' nijo eün d'ar baradoz.
Kantik
Kenta lakis em spered eo mond da gapusin
O tond da gonsideri penaoz vije va fin.
Goude va oll flijadur ha va oll obsetañs
Gweled va oll fehejou dirag Doue e balañs.
Va hoar a oe devodez a lavare bepred :
O va breurig, emezi, chomit er bed !
122
Me choazo deoh eur vestrez a zo fier ha parfed,
'Vid herita va fartach, me n'her goulennan ket.
Adieu eta va hoar, me a ya da ober al lez,
Me 'm-eus choazet eur vestrez a zo mamm ha gwerhez.
Pa ven en eun arh prennet, eur piled alumet,
Pa ven en eun arh prennet, eur piled alumet,
An noz hed ha tri dervez ha c’hoaz ne skuizfen ket
O kontemapli ar gouliou euz a Zalver ar bed.
Me zo bet e Jeruzalem er Jardin Olived
O kontampli eno Jezuz krusifiet.
Piket ez eo va halon evel gand eur bod spern
E soñj da gonsideri ha gweled tan an ivern.
Mar ouezfe pobl ar bed-mañ penaoz emaint eno,
E tasfent gwel ar voyenn da en em denna anezi.
N'eo ket o c’hoari kartou, an diñs, damier, ar bal,
E hounezim ar groaz zo war menez Kalvar.
Rag honnez a zo eur groaz hag a baeed ker,
Dre ar priz misteriuz euz a wad or Zalver.
Ya, honnez a zo eur groaz a zo uhel pignet
Euz azaleg an douar beteg an neñv savet.
Merhedigou Eusa
Na merhedigou Eusa ne 'z aint ket toud da goll,
Ker brao eh en em fichont ha ma plijont d'an oll.
Na merhedigou Eusa ne vint ket toud kollet,
Ker brao eh en em fichont ma plijont d'ar gwazed.
Ha pa z a merhed Eusa, da zul, d'an overn-bred,
Gand ar muia anezo ' vez brozou pouloudeg.
Ha war gorre an dra-ze e vez eur gazekenn,
A vez gand merhed Eusa, da zul, en overenn.
Bremañ 'z eus lod anezo 'n en zegiz adarre :
123
A laosk o mouchouerou da goueza war gorre.
An Aotrou, pa 'n-eus klevet, ha klevet ha gwelet,
En-deus bet o rezonet, e pron an overn-bred.
Ar merhed a responte, euz an traoñ d'an iliz:
- « Sarmonit, Aotrou Person, 'mestra ni ray or giz. »
Ha pa z a merhed Eusa da bourmen en douar braz,

Toud e vije lavaret vichent pinvidig-braz :
N'ez eus nemed ar voulouz hag ar zeiz war o zro.
Me lavar deoh, merhed Eusa n'eo ket fall pourmen ganto.
Ha bremañ ez eus ganto peb a renkad spillou,
Emaint reñket ganto beteg o gouzougou.
Emaint reñket ganto, o ya zur, penn-da-benn,
Emaint d'an oll da weled, beteg o gourlañchenn.
Ar spillou a zo mellet gand ar gwenn hag ar glaz
Me a zeu d'o heñvel : spillou ar c’hoant gwaz.
Ar spillou a zo mellet, gand ar glaz hag ar gwenn,
Me lavar deoh, merhed Eusa zo avel en o fenn.
Bremañ, pa deuy ar goañv ha poent ar horeou
E vez ar baotred youank beb noz a-vandennou,
E vez ar baotred yaouank beb noz a-vandennou,
Evid gweled ar merhed : da laerez o spillou.
'Barz ma teu an dimezell da weled he mamm-goz
E vez sonet unneg eur, a-wechou hanternoz.
Me ho ped, merhed yaouank, en noz na redit ket,
Peotramant, a-dra zur, e vezoh gwall-baket.
Me zo dimezet er bloavez paseet
Me zo dimezet (er) bloave)ez paseet
Vive la joie sur la rivière
Me zo dimezet (er) bloav)ez paseet
Mi 'miche gouezet 'm-oa ket greet. (diou wech)
124
Me zo dimezet da unan
Vive la joie sur la rivière
Me zo dimezet da unan
Ha n'oa re vraz na re vihan. (2 wech)
Pa'z an d'ar park da labourad
Vive la joie sur la rivière
Pa'z an d'ar park da labourad
‘Teu war va lerh d'am skandalad (2 wech)
Pa lavaran dei : « sao alese »
Vive la joie sur la rivière
Pa lavaran dei : « sao alese »,
‘Tenn he boutou, lamm er gwele (2 wech)
Pe(va)r war ar bank, pemp er gwele
Vive la joie sur la rivière
Pe(va)r war ar bank, pemp er gwele
A rache nao a vugale. (2 wech)
An nao all zo eet gand Doue
Vive la joie sur la rivière
An nao all zo eet gand Doue
‘Rache triwah a vugale (2 wech).
Ha leun an ti ha leun ar hraou
Vive la joie sur la rivière
Ha leun an ti ha leun ar hraou
A vugaligou deom on-daou (2 wech).
Laorañs ar Go

Laorañs ar Go a Benn-ar-Prad (2 wech)
En-doa eur brazez kalonad
Fili bon fil mari bon
Emil ma tan barbon
War gorn ar bank va dousig koant.
Ne rin na beleg na manah (2 wech)
Me 'm-eus dezir da gaoud eur plah
Fili ..
Eur plah yaouank euz a Bleuven (2 wech)
Daoulagad glaz ha bleo melen Fili .
125
Nag e Lambaol e Kreiskêr (2 wech)
O werza ed gand ar baner
Fili. .
Nag e Lambaol deiz ar marhad (2 wech)
E laoskas-hi he za(v)añcherad
Fili ..
(N'eo ket klok ar ganaouenn-marñ).
Teir blah yaouank a Listrinenn
Teir blah yaouank a Listrinenn
O ya itron la o tra pe du boa
Teir blah yaouank a Listrinenn
Yoa eet d'ar foar da werza (a)maenn.
O amaenn p'o-doa gwerzet
O ya itron la o tra pe du boa
O amaenn p'o-doa gwerzet
Gwin gwenn, gwin ruz o-doa evet.
Gwin gwenn, gwin ruz hag a yoa mad
O ya itron la o tra pe du boa
Gwin gwenn, gwin ruz hag a yoa mad
Evet o-doa triwah podad.
Triwah podad o-doa evet
O ya itron la oa tra pe du boa
Triwah podad o-doa evet
Hag a ranke beza paeet.
Unan a dennas he hiviz
O ya itron la o tra du boa
Unan a dennas he hiviz
Nag evid paya an ostiz.
Eun all a denn he boutou-prenn
O ya itron la o tra pe du boa
Eun all a denn he boutou-prenn
Hag an drede he goueledenn..
Ni yelo on-teir er memez gwele
O ya itron la o tra pe du boa
Ni yelo on-teir er memez gwele
126
Gand an ostiz ar pevare.
Va zad en-deus lavaret din
Va zad en-deus lavaret din (diou wech)

Va dimezi mar feille din
Turgo mergo manturladiret
Koanta tra manturladira.
Eur roched din eur pal ha marr (2 wech)
Evid labourad an douar
Turgo mergo manturladiret
Koanta tra manturladira.
Eur roched din skudell ha loa (2 wech)
Evid debri ar pez on-oa
Turgo...
Koanta tra...
Eur roched din eur gazeg wenn (2 wech)
A yoa eur brid arhant en he fenn
Turgo...
Koanta...
Pa edon ' paseal penn ar wezenn (2 wech)
Chomet va hazeg er fouillenn !
Turgo ..
Koanta. . .
Ha dre ma skoen war he hein (2 wech)
Eh añfoñse en douar hag er vein
Turgo...
Koanta...
Med mond a reen da glask tud (2 wech)
Evid savetei va loan mud
Turgo...
Koanta...
(E)vid ar hrohenn n'ho-pezo ket (2 wech)
Kar me am-eus ezomm deuz ane(añ)
Turgo...
Koanta...
Evid ober kapot d'an hini goz (2 wech)
127
Da vond disul d'ar fest-an-hoh
Turgo...
Koanta...
Va zad en-deus va dimezet
Va zad en-deus va dimezet
En oad a bemzeg vloaz
Da eur veteran koz
Oajet a dri-ugent vloaz.
Mon père m'a mariée
A l'âge de quinze ans
A un vieux vétéran
Agé de soixante ans.
An deiz war-lerh vintin
Ez een da di va zad
Bonjour, bonjour va zad
Nag a joa en ti-mañ.
Din-me 'peus roet eur gwaz (2 wech)

Ha ne dalvez netra. (2 wech)
Le lendemain matin
J'allai chez mon père
Bonjour, bonjour mon père
Que le bonheur soit avec vous
Vous m'avez donné un homme (bis)
Qui ne vaut rien du tout. (bis)
Pasiañs, pasiañs, va merh
Eur marhadour pinvidig eo
Ema en e wele klañv
Marteze e kreuvo
Ho-pezo an heritach (2 wech)
Euz kement en-dezo (2 wech)
Patientez, patientez ma fille
C'est un riche marchand
Il est au lit malade
Peut-être qu'il en crèvera
Vous aurez l'héritage (bis)
De tout ce qu'il en a (bis)
Allaz, perag va dimezi ?
128
Pa oan-me bihan-bihanig
Er gêr e ti va zad (2 wech)
Me a yoa brao ha koant
Hag ivez maget mad.
Allaz perag va dimezi ?
Gwell eo ganin mond d'ar studi.
Ha setu-me dimezet
A rank plega d'am maouez (2 wech)
Gwell viche bet ganen
Unan toull he lostenn.
Allaz perag va dimezi ?
Gwell eo ganin mond d'ar studi.
Pa'z a Yannig d'ar chas(e)
Gand ar glao distrempet (2 wech)
Azezet toull an nor
Pa(d) an devez chom gleb-teil
Allaz...
En ano Doue va fried
Deut da zigeri din an nor (2 wech)
Rag euz al leh emaon
N'eus ket kalz a zehor.
Allaz...
- « Azez, azez, emezi
Da zebri da goan (diou wech)
- « Me n'em-eus afer tamm
Me am-eus re a boan
Allaz...
-« Aze ema an askorn
Ma 'heus naon dreb ane(añ) (2 wech)

Yannig ken zod ha tra
En em lakaas d'e grignad
Allaz...
En eur grignad an askorn
Ez eo bet etrañglet (2 wech)
Ha setu petra e(o)
Beza sod gand merhed
Allaz perag va dimezi ?
Gwell eo ganin mond d'ar studi.
129
Krennlavariou
1. Trouz e Korz, avel gevred pe norz.
2. Gwalarn kalmed douh an noz,
Su pe mervent da hanternoz.
3. Kelh a-bell, glao a-dost,
Kelh a-dost, glao a-bell.
4. Dimezelled ar Faou1, ral ma lavaront gaou.
5. Dimezelled ar Faou n'o-deus jamez lavaret a haou.
6. Ruster diouz an noz, amzer gaer antronoz.
7. Glao diouz ar mintin a zo sujet da wall-sin.
8. Lokiz Gweltaz2 zo paotred vad,
Barrikennad gwin e peb poull ouad3.
9. Digasit ganeoh hag e tebroh ganeom-ni4.
10. Me oa bet en Eusa hag em-oa gwelet eun dra
O vira hag o tisvira,
pevar grabanou dezañ,
Pedal e oa eun touseg e oa.5
11. Maout6,
mad da gaoud,
mad da glask,
ha mad da grouga war ar plas.
12. Skreo7,
bleo ouh e geo8,
bleo ouh e gov,
loudour evel eur penn-moh.
13. Pa weler an takeog9
eo leun ar Goundiziog.10
14. An ach hag an ijar11
a dennfe eun den maro euz an douar.
130
15. Pa vez ar paour en e donder
ne zant ket kement e vizer.
16. Ma peus c’hoant kaoud mignoned
nompaz mond re aliez d'o gweled.
17. An hini a gemer hag a ro
a-neus mignoned e peb bro.
An hini a gemer heb rei
a laka ar garantez da drei.
18. Netra violant ne bad pell.
19. Pask forz pegen abred ma vo,

mouilhi bihan a gavo.
20. Ar maro a zo garo,
ha foeltr a zo tano.
21. An avel e gwalarn-gornog
Kit d'an Aod-Meur gand ho krog.
22. An avel e mervent-izel
Chomit er gêr gand ho kegell.
Notennou :
1 : dimezelled ar Faou : koabrennnou o tond euz ar Gevred (euz ar Faou). Dimezelled ar Faou, ral ma lavaront gaou, da lavared eo, pa vez gwelet koabrennou o tond euz ar Gevred e vez glao da heul, kichamant beb gwech.
2 : Evid doare o-doa tud Lokeltaz gwechall ar brud da houzoud penaoz en em gemer evid dastum peñse ha dreist-oll peñse gwin. Gwir eo ivez a-hend-all ez eus bet meur a vatimant karget gand gwin pe rom o vond d'ar foñs en tu-ze euz an enezenn.
3 : e peb poull ouad : e peb poull glouad.
Ar poull-glouad eo ar poull a veze bemiet ennañ ar haoh-saout e-pad ar bloaz evid ober ar glouad da houde.
4 : Evid ober goap ouz paotred Molenez (gweled ar pennadou kaoz diwarbenn Molenez).
5 : Eur rimadell ouspenn evid ober goap ouz re Molenez (n'eus ket a dousegi e Molenez).
6 : Maout : lesano tud Eusa.
7 : Skreo : lesano tud Molenez.
8 : reor.
9 : A veze lavaret a-wechall gand ar besketêrien.
Takeog : traquet motteux e galleg.
10 :Ar Goundizog : ano eur rohell.
131
Pa weler an takeog en Eusa eo leun ar Goundizog a besked.
11 : “gléchome (ilio-douar).